Fra Petar Anđelović

BOSANSKI FRANJEVCI NA PRAGU TREĆEG TISUĆLJEĆA

RABIC

Fra Petar Anđelović
BOSANSKI FRANJEVCI NA PRAGU TREĆEG TISUĆLJEĆA

Izdavač:
RABIC, Sarajevo

Za izdavača:
Goran Mikulić

Urednik:
Željko Ivanković

Lektor i korektor:
Željko Ivanković

DTP
Željko Babić

Štampa:
Rabic, Sarajevo

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

27-789.32-67(497.6)

ANĐELOVIĆ, Petar
Bosanski franjevci na pragu trećeg tisućljeća / Petar Anđelović. - Sarajevo : Rabic, 2009. - 134 str. ; 21 cm

Bilješka o autoru: str. 131-133. - Bibliografija i bilješke uz tekst

ISBN 978-9958-33-021-6

COBISS.BH-ID 17818118

Fra Petar Anđelović

BOSANSKI FRANJEVCI NA PRAGU TREĆEG TISUĆLJEĆA

RABIC
Sarajevo, 2009.

I.

ODNOSI

BOSNA SREBRENA NA PRIJELAZU IZ DRUGOG U TREĆE TISUĆLJEĆE

Pristup ovoj temi nije nimalo jednostavan. O njoj, o Franjevačkoj provinciji Bosni Srebrenoj, posebice u novije vrijeme, postoji mnogo toga zabilježenoga kako na papiru tako i na filmskim vrpcama. Samo to prezentirati, bio bi izlišan posao, jer ga je netko drugi već bolje uradio, nego što bi to meni bilo moguće. Stoga sam pomislio „u historijskom kontekstu suvremenosti"[1], da ću, za ovu priliku, najbolje Provinciju Bosnu Srebrenu prikazati ako je prikazem u njezinim glavnim relacijama s ili prema veličinama kao što su Crkva, Narod i Država. U tim se relacijama naime događao njezin život, događa se danas i događat će se i sutra, i to često na sličan način. Zapravo te relacije i jesu njezin život. Iz tog razloga ovdje vrijedi Braudelova napomena o „nepomičnom vremenu... koje veoma sporo odmiče, koje je uporno u svom neprekidnom ponavljanju". Nije, dakle, u pitanju vrijeme: „u pitanju je niz vremena, utkanih u šareni tepih vremena"[2]. Na sličan načinje potrebno izreći još jednu napomenu, da se, naime, život Provincije Bosne Srebrene odigravao i odigrava i u i kroz druge relacije, kao što su odnos prema Bogu, svijetu, prema vremenu, i da bi o njima trebalo govoriti, no te su relacije više spekulativnog i indivi-

1 Dubravko Lovrenović, *Historičar i vrijeme*, u: Jukić 2001/30-31, str. 156.

2 Ibid. str. 157.

dualnog karaktera, a na neki su način već sadržane u onima o kojima će ovdje biti govora.

Treća napomena bi se odnosila na sam pristup temi. On nije neuobičajen, rabe ga i drugi u obradi sličnih tema i to ne samo kad stavljaju život jednog čovjeka u okvire relacija nego i kad govore o zajednicama, institucijama, čak i kad govore o Bogu. Svejedno o čemu se radi, relacije uvijek igraju važnu, ako ne i najvažniju, ulogu. O tom postoji opširna literatura. Spominjem samo fra Bonifaca Badrova, bosanskog franjevca.[3]

I, konačno, zadnja uvodna napomena. Pristupajući zadanoj temi našao sam se, i pored postavljenih ograda, u kompliciranoj situaciji, poput fra Vitomira Slugića pred jednim drugim zadatkom. Citiram ga: „Postavljena tema ovog znanstvenog skupa stoji, barem preda mnom, kao geometrijski lik oblaka. Dok razmišljam o toj temi 'de profundis' njezina pakla, moram kazati da ni prilog neće imati bogzna kakvu geometrijsku konzistenciju i izričitost neke geometrijske likovnosti", da bi malo kasnije to još i podvukao: „Pored, dakle, konkretnog iskustva, nalazim i kod proroka opravdanje i mucanje i zastajkivanje dok čovjek, kako-tako, pokušava sistematizirati figuru oblaka".[4]

Koristim ovu fra Vitomirovu formulaciju kao ispriku, što i sam neću moći u članku od nekoliko stranica uspješno „sistematizirati figuru oblaka" kako nam, nekada, izgleda Provincija Bosna Srebrena.

1. PROVINCIJA U CRKVI I S CRKVOM

Članovi Franjevačke provincije Bosne Srebrene se rado i s punim pravom i kroz sva vremena, kad je govor o njiho-

3 Bonifac Badrov, Kategorija relacije, u: *Sabrana djela Predavanja iz filozofije*, Livno-Sarajevo, 1997., str. 335.

4 Vitomir Slugić, *Filozofsko-teološka refleksija o ratu u BiH*, u: Bosna franciscana, 1993., str. 47.

vom pozvanju i poslanju, pozivaju na sv. Franju, utemeljitelja Franjevačkog reda. A za njega se, ako i za koga, može i mora reći, daje bio čovjek Crkve. Istina je, da je u svojim početnim promišljanjima bio blizu onima, koji su namjeravali udaljiti se od Crkve ili su to već bili učinili. No vjera u Gospodina mu to nije dopustila: on je ostao živjeti i ostvarivati svoje ideale u Crkvi. Ostao je u Crkvi, jer je bio pozvan Crkvu obnavljati. U toj ga ulozi vidi i sam ondašnji poglavar Crkve, a sv. Franjo, čega su puni i Pravilo njegovog reda i Oporuka, istu ulogu namjenjuje i svoj svojoj braći dokraja vijeka i svijeta.

Stoga možemo reći, a toga je uvijek bila svjesna Provincija Bosna Srebrena, da je franjevački put uvijek put u Crkvi i put s Crkvom. Franjevci nisu nikada i nikomu dopustili da im to zaniječe ili da ih iz Crkve izbaci, mada su kao i mnogi kršćani, čak i često, imali problema i nesuglasica s Crkvom koju su uvijek tako voljeli. U Crkvi je uvijek bilo i bit će puno ljudskoga: donose se ponekad nerazumne odluke, poneki su se prelati ponašaju nasilno, mnogi svećenici lutaju, što vrijedi kako za opću Crkvu tako i za našu Mjesnu crkvu. Povjesničar, koji ovu materiju možda najbolje poznaje, Srećko Džaja u svom djelu „Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine" pripovijeda kako je to bilo u prošlosti. Na jednom mjestu piše kako „katolički establishment, Tridentskim koncilom ideološki pojačan, na području Balkana zapravo nije bio provediv, a Kurija (misli se na Rimsku) je upravo za tim težila, pa su razmirice bile neizbježne. Kurijalistički orijentirani kontrahenti, najčešće protivnici franjevaca, suviše su rado podsjećali franjevce na to da su oni - polazeći od katoličke ideologije - povijesni provizorij, tj. da su tu do opoziva i da prostor trebaju ustupiti drugima".[5]

5 Srećko Džaja, *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine*, Mostar, 1999., str. 202-203.

Istina, ovdje je govor o franjevcima na ovim našim prostorima, no nisu franjevci bolje prolazili ni drugdje. Svojim duhom i životom bili su često oštra kritika crkvenog vodstva, mada su u biti željeli samo jedno: obnavljati Kristovu crkvu, onu opću, veliku Crkvu, ali i mjesnu, čega danas postajemo sve svjesniji. Papa Pavao VI. u svom apostolskom pismu „Evangelii nuntiandi" (1975.) na misije gleda drukčije, ne više u množini nego u jednini. Mjesne crkve imaju jedno poslanje: ondje, gdje žive i rade, ondje Evanđelje učiniti živim. U tom su bosanski franjevci htjeli pomoći Crkvi na balkanskim prostorima, a hoće to i danas.

O tome govori danas za shvaćanje bosanskih franjevaca nezaobilazni „teološki esej" fra Mile Babića: „Sedam stoljeća bosanskih franjevaca (1291.-1991.)" U njemu se na poseban način ističe „svjesnost katoliciteta" bosanskih franjevaca, da se naime univerzalna Crkva ostvaruje u pojedinačnom i da katolicitetu Crkve pripada sposobnost njezina utjelovljenja u različite kulture. M. Babić kaže: „Crkva ne bi bila univerzalna i ne bi bila jedna ako ne bi istodobno bila pluriformna, ako, dakle, ne bi istodobno bila afrička, kineska, europska, latinska i slično, u ovom slučaju, ako ne bi bila bosanska", a upravo su bosanski franjevci „utjelovili kršćanstvo u religioznost i kulturu bosanskog puka, jer su bili svjesni da se univerzalnost i jedinstvo najbolje ostvaruju u različitim oblicima"[6]

Još je jedna tvrdnja M. Babića važna u ovom kontekstu. Babić naime tvrdi, da su „bosanski franjevci uvijek bili protiv tiranije općeg, protiv tiranije univerzalnog, protiv univerzalizma koji potire sve razlike, koji svima želi nametnuti jednu te istu formu, bilo da je riječ o katoličkom univerzalizmu, ili o komunističkom univerzalizmu, ili o bilo

6 Mile Babić, *Sedam stoljeća bosanskih franjevaca (1291-1991)*. u: Jukić. 1991/92/93., 21-23, str. 24.

kojem univerzalizmu. S druge strane, franjevci su bili uvijek protiv uskogrudnog partikularizma vjerske, nacionalne ili neke druge vrste".[7]

Iz tih je razloga, reći će fra Ignacije Gavran, „stvoren lik franjevca, koji je blizak i vjeran svom puku, snalažljiv i izdržljiv u nevolji, odan vjeri i Crkvi. U to su vrijeme franjevci koji su djelovali u Bosni prednjačili svojom revnošću oko opsluživanja iako su prilike bile često teške i silile ih na određena odstupanja od ideala".[8]

Kad se govori o odnosu bosanskih franjevaca prema Crkvi, posebice pak prema Mjesnoj crkvi i kad je već spomenut fra Ignacije Gavran, onda treba reći da u neizostavnu literaturu o tom pitanju treba ubrojiti njegovo djelo „Lucerna lucens?", Odnos Vrhbosanskog ordinarijata prema bosanskim franjevcima, Visoko 1978. U uvodu u svoje djelo Fra Ignacije kaže: „Pitanje koje treba da obradim vrlo je složeno. S jedne strane, ono je pravne naravi, s druge opet, ono je historijsko; ako napokon hoćemo da postupke i ocijenimo, moramo zaci u načelna razmatranja teološke naravi", da bi malo poslije nadodao, „znam da ću unatoč trudu pružiti u nekim dijelovima nepotpun prikaz; nadam se, ipak, da će ga otkupiti to što je on, kako mislim, potreban u ovo vrijeme i što sam nastojao prikazati istinito stanje, koliko je to čovjeku uvijek nesvjesno opterećenom predrasudama - moguće"[9]. Citirane riječi fra Ignacijeve trebaju upravo potvrditi „složenost pitanja", ali i u isto vrijeme potrebu da se o njemu govori „u ovo vrijeme".

Još jedna činjenica otežava pristup ovoj temi. Ivan Lovrenović će u svojoj najnovijoj knjizi „Bosanski Hrvati", Zagreb 2002. napisati, da je o tim odnosima puno pisano, no da „nitko nije potpuno i nepristrano osvijetlio taj silno

7 Ibidem, str. 25.

8 Fra Ignacije Gavran, *Suputnici bosanske povijesti*, Sarajevo, 1998., str. 35.

9 Fra Ignacije Gavran, *Lucerna lucens?*, Visoko, 1978., str. 3.

zanimljivi konfliktni odnos između franjevaca i dijecezanske crkvene strukture u BiH", pa bi se moglo čak zaključiti „da je izvjesno da on u sebi nosi elemenata toliko krupnih razlika, pa i suprotnosti, da bi se u slobodnijim terminima moglo govoriti o dvije različite ekleziologije, i o dva različita katoliciteta - ako ne u doktrinarno-teološkom, u kulturno-mentalitetnom smislu svakako".[10]

„Konfliktnost ovih odnosa" da se potvrditi i jednim pismom vrhovnog poglavara Franjevačkog reda, fra Bernardina del Vago. On 1882. godine piše vrhbosanskom nadbiskupu Stadleru: „Ostavljajući postrani druge točke, najviše me boli upravo to da tamo (u Vašem pismu) nema ni jedne riječi koja bi pokazivala dobrohotnost prema franjevcima. Umjesto toga pojavljuje se neuvažavanje, nepovjerenje, gotovo prezir. Pa ipak, jedino franjevcima dugujemo sve ovo što još ostalo katoličkog u Bosni. Gdje su bili svjetovni svećenici kroz četiri stotine godina turskog tlačenja? Zar je možda istina da su postali svećenicima da budu župnici samo ondje i onda kad nema nikakve opasnosti?"[11]

Ove relacije između Provincije i Mjesne crkve, uvijek teške, no čini se, da su na poseban način postale teške dolaskom spominjanog Stadlera 1881. godine za vrhbosanskog nadbiskupa. Odnosi su puni neslaganja i napetosti i to na dva važna plana: unutarcrkvenom i političkom, i što je najtužnije, on se pretvara u konstantu. Sve do naših dana franjevci moraju voditi bitku za očuvanje povijesnog identiteta i povlastica i, po svemu sudeći, ona neće prestati „do posljednjeg franjevca". Ta je borba, treba naglasiti, interesna i identitetna, ali se gotovo nikada ne dotiče duhovnosti čak ni crkvenosti, mada je, kako kaže Ivan Lovrenović, karakteriziraju „intelektualno siromaštvo i primitivizam".[12]

10 Ivan Lovrenović, *Bosanski Hrvati*, Zagreb, 2002., str. 136.

11 Fra Ignacije Gavran, *Suputnici bosanske povijesti*, Sarajevo, 1998., str. 113-114.

12 Ivan Lovrenović, *Bosanski Hrvati*, Zagreb, 2002., str. 161.

Ovi problemi nisu nestali ni s približavanjem kraja 2. tisućljeća, a postojat će, kako se čini, i u 3. tisućljeću. Godine 1991. opći pohoditelj Bosne Srebrne u ime Generalne uprave Franjevačkog reda iz Rima piše bosanskim franjevcima: „Ovaj kapitul (1991.) Provincije Bosne Srebrene moramo uključiti i u proslavu 700. obljetnice franjevačke prisutnosti u Bosni; on je njezin kontinuitet ali i korak dalje. Zato je na nama velika odgovornost jer će o ovome kapitulu umnogome ovisiti perspektiva franjevaštva u Bosni, napose za slijedeće stoljeće u koje Red i Provincija ulaze. Smijemo se dičiti slavnom prošlošću Bosne Srebrene ali moramo promotriti ovo vrijeme u kojem bosanski 'ujaci' žive i djeluju i već baciti pogled u budućnost koja je pred vama. Radi toga će kapitul morati usmjeriti pozornost i na demokratske promjene u našoj zemlji a osobito u Bosni, u njima tražiti priliku za Crkvu a posebno za Red i Provinciju."[13]

Kapitul godine 1991. je slijedio poziv generalnog pohoditelja, te je svjesno propitao svoj odnos prema Mjesnoj crkvi. U tom kontekstu je važno svjedočenje fra Luke Markešića, dotadašnjeg provincijala. U svom Izvještaju Kapitulu on kaže: „Naša je franjevačka zajednica Bosna Srebrena duboko srasla sa svojom mjesnom Katoličkom crkvom u Bosni i Hercegovini, te u njoj vrši svoje poslanje u skladu s evanđeoskim duhom i crkvenim zakonima. No ona, ponekad, kao što dobro znamo nailazi i na probleme u svom djelovanju, osobito pastoralnom radu na župama koje su joj povjerene.

S obzirom na to, mogu s radošću kazati da mi sa svoje strane nismo nikada sami izazivali takve probleme. Kada su, pak, oni nastali, nastojali smo ih uvijek rješavati mirnim putem i u duhu Evanđelja i Crkve. A onda kad nam to nije uspijevalo, nastale smo probleme strpljivo nosili kako smo znali i mogli"[14]

13 Fra Rajko Gelemanović, *Okružno pismo braći u Provinciji*, Bosna Srebrena, 2/1991., str. 57.

14 Fra Luka Markešić, *Izvještaj na Provincijskom kapitulu 1991.*, Bos-

Sličnu intonaciju ima i Izvještaj općeg pohoditelja Provincije fra Rajka Gelemanovića. Nakon što je obišao cijelu provinciju on izvješćuje: „Kad gledamo bosanske franjevce, moramo reći da su oni nešto posebno za Crkvu u Bosni. Više stoljeća oni su bili jedini pastoralni djelatnici te jedini nositelji navedenih oznaka redovničke karizme. Zbog toga ih treba drukčije tretirati i imati veće razumijevanje za njih. Izgleda da to Crkva nije shvatila što i danas izaziva poteškoće i za hijerarhiju i za franjevce"[15]

Isti pohoditelj Provincije u svom Izvještaju govori i o svojim susretima s biskupima (Puljićem, Komaricom, Herbutom) koji:

- cijene zasluge franjevaca za višestoljetno služenje Božjemu narodu;
- žele dobre odnose s „ujacima", veću uzajamnu suradnju;
- spremni su za razgovor o neriješenim pitanjima kako bi ih se na uzajamno zadovoljstvo riješilo;
- spremni su uključiti franjevce i u upravna tijela biskupija, što je posebno naglasio nadbiskup Puljić, itd.[16]

Devet godina kasnije jedan drugi pohoditelj Bosne Srebrene, fra Šime Samac, u svom izvještaju Provincijskom kapitulu '99. kaže: „Braćo, ispraćamo jedan milenij duboko označen franjevačkim poslanjem. Neki upravo sv. oca Franju smatraju čovjekom koji ga je obilježio, čovjek tisućljeća: možda s pravom, jer je on i Crkvi i svijetu bio znakom Božje istine, Božje prisutnosti. Bog je od njega načinio spomenik svoje ljubavi. Dobro i mir, utjelovljeno u Bratu iz Umbrije, veoma se brzo širilo svijetom, a poglavito na ovim našim prostorima. Taj franjevački duh tako se brzo ukorijenio u naše crkveno i nacionalno bivovanje da je nemoguće odčita-

na Srebrena, 3/1991., str. 151.

15 Fra Rajko Gelemanović, *Izvještaj na Provincijskom kapitulu 1991.*, Bosna Srebrena, 3/1991., str. 140.

16 Ibidem, str. 141.

vati stranice prošlosti bez tog velikog udjela naše braće fratara koja nas u ljubavi pretekoše. Tijekom te duge povijesti braća časno izvršiše svoje poslanje te nas zadužiše da nastavimo njihovo djelo živeći mir i dobro u ovom, kao i svakom drugom vremenu"[17]

On će pošteno nadodati, kako to znaju činiti i drugi promatrači izvana, da je povijest Provincije „tako bogata i velika, pa se čovjek ne usuđuje interpretirati je, jer bi je lako mogao 'oskvrnuti' ili površno shvatiti i tumačiti. Stoga neću ni ja. Ipak ću uopćeno reći da je časna Provincija Bosna Srebrena svjedokom osebujne franjevačke duhovnosti i mudrosti. Ona u sebi krije svece i mučenike, duhovne oce i vrsne propovjednike, ljude pera i pastire svoga puka, braću koja su u svakom vremenu znala donositi vrlo mudre odluke."[18]

S dolaskom Vinka Puljića za vrhbosanskog nadbiskupa mnogi su se ponadali da će ove relacije biti „urednije" odnosno kršćanskije. Tako je on i započeo svoju službu. Rado je dolazio na važne sastanke franjevaca (provincijske kapitule i veće proslave, redovito je održavao kontakte s provincijskom upravom) dajući dojam velikog uvažavanja franjevaca barem onolikog kako ga je pokazivao prema svjetovnim, biskupijskim svećenicima. Franjevci preko njega izriču svoju vjernost Crkvi. Na Provincijskom kapitulu '94 Provincijal ga pozdravlja riječima: „Našim pozivom, o. nadbiskupe, htjeli smo kazati Vama, crkvenoj i čitavoj javnosti, da ste naš, jer smo mi crkveni. Bili smo, jesmo, i ostat ćemo u našoj mjesnoj Crkvi i po njoj u Crkvi Rimokatoličkoj. Ovim činom želimo pokazati Vama, o. nadbiskupe, crkvenoj i inoj javnosti, da smo spremni podnijeti dio, veliki dio odgovornosti i brige za naš hrvatski narod.

Mi se, bosanski fratri, ne umijemo ponašati diplomatski, kažemo svoju istinu izravno. Oče nadbiskupe, ako sudjelu-

17 Fra Šime Samac, Izvještaj na provincijskom kapitulu 1999., Bosna Srebrena, 4/1999., str. 223.

18 Ibidem, str. 223.

jemo u nošenju tereta odgovornosti, onda se nadamo da smijemo biti i sudionici beneficija klera Vrhbosanske nadbiskupije, kao i drugih biskupija, u kojima služimo Bogu, Crkvi i našem narodu"[19]

Ovo načelno zajedništvo našlo je i svoj izričaj u jednom važnom dokumentu „Crkva ispovijedanja i svjedočenja" nastalom 1995. godine u Visokom na uskrsnom saboru biskupijskih i redovničkih svećenika.[20] Inicijator tog sastanka bio je franjevački provincijal. Naglasak je bio na nadahnuću Vrhbosanske crkve da živi i radi „proročki i prognostički za danas i sutra" te da u tom smislu valja shvatiti sve dosadašnje izjave Nadbiskupijskog ordinarijata i Franjevačkog provincijalata o ulozi Crkve u sadašnjoj povijesnoj situaciji u BiH: o protivnosti ratu, sukobu medu ljudima i narodima, o potrebi suživota medu ljudima različite kulture i vjere te izgradnji pluralističkog društva poštujući međusobne razlike i stvarajući mir u ljubavi.

Na tom uskrsnom saboru 1995. u Visokom donesene su i brojne smjernice[21] koje su trebale važiti kako za redovnički tako i za dijecezanski kler. Značajan je uvod u te Smjernice u kojem se kaže: „Svećenici Crkve vrhbosanske, uvjereni da ih je Providnost postavila kako bi na ovim prostorima živjeli i svjedočili evanđelje Isusa Krista, iskazuju poštovanje i ljubav svim ljudima koji hoće s njima živjeti u ovoj našoj Bosni u slozi, miru i međusobnom prihvaćanju i uvažavanju".To međusobno „prihvaćanje i uvažavanje" među svećenicima, i jednim i drugim, bilo je na vidljiv način prisutno tijekom cijeloga rata, no što se mir više učvršćivao sve su se više počele pojavljivati prijašnje nesuglasice, koje ni danas nemaju doktrinarni karakter nego se, kao i prije, svode na materijalne interese i politički ugled u narodu. Možda ne bi

19 Fra Petar Anđelović, *Pozdrav Vrhbosanskog nadbiskupa na Provincijskom kapitulu 1994.*, Bosna Srebrena, 2/1994., str. 71-72.

20 Crkva ispovijedanja i svjedočenja, Bosna Srebrena, 2/1995.

21 IV. dokument: Smjernice, Bosna Srebrena, 2/1995., str. 158-159.

bilo naodmet opet održati svesvećenički sabor u BiH, poput onoga u Visokom 1995. godine, kako bi se pokušalo ukloniti nagomilane nesuglasice, kako na „untarcrkvenom tako i na političkom planu" i kako bi Crkva, zajednička Crkva, mogla dostojnije ispunjavati svoju zadaću.

2. BOSANSKI FRANJEVCI I HRVATSKI NAROD U BIH

I danas, na početku trećeg tisućljeća, svjesni smo da u BiH žive tri naroda - Bošnjaci, Hrvati i Srbi - koji nažalost još nisu našli stabilan model modernog političkog suživota, do čega je, tako se čini, na poseban način stalo bosanskim franjevcima. Da bi se to dogodilo, da bi se oživotvorio jedan takav model, potrebno je, reći će veliki poznavatelj prilika u BiH, Srećko Džaja, „ispuniti jedan od elementarnih preduvjeta", potrebno je naime „korektno elaborirati genezu ove bh. kulturno-političke trijade", što on i pokušava činiti u mnogim svojim radovima, a na poseban način vidljivo u članku: „Tri kulturno-političke sastavnice Bosne i Hercegovine i moderna historiografija"[22].

Drugi to rijetko čine, i ako čine, čine to, u mnogo slučajeva, nekompetentno. Kao primjer moguće je navesti Noela Malcoma. U svojoj knjizi „Povijest Bosne", Kratki pregled, Zagreb-Sarajevo 1995., on izostavlja poglavlje o bosanskim katolicima dok o druge dvije grupacije: o srpskim pravoslavcima i bosanskim muslimanima opširno piše, izostavljajući u svom diskursu, što mu Srećko Džaja ubraja u velike grijehe, uključiti „izvore bosansko-franjevačke provenijencije, bez kojih se ne može pisati cjelovit i uravnotežen prikaz spomenutog razdoblja."[23] I ovo, što se ovdje

22 Srećko Džaja, *Tri kulturno političke sastavnice Bosne i Hercegovine i moderna historiografija*, u: Jukić, 2000/01., str. 145.

23 Ibidem, str. 154.

pokušava kroz opis uloge bosanskih franjevaca u jednoj od tri „kulturno-političke sastavanice BiH", onoj hrvatskoj, može biti tek neznatni doprinos tom poslu.

Koliko je važan ovaj posao i koliko je važno na njemu istrajavati nedavno nam je u pamet dozvao Ivan Lovrenović svojom knjigom „Bosanski Hrvati". Hrvati u Bosni, od početka rata 1992. nazivani u domaćem i međunarodnom političkom životu bosanskim Hrvatima, su „jedan od konstitutivnih naroda u BiH", no „o njima ne postoji ni elementarno znanje, a njihov kulturno povijesni identitet ostaje skriven i njima samima".[24]

I danas se, dakle, na početku dvadesetprvog stoljeća bosanske Hrvate karakterizira „bosanskokatoličkim" identitetom, oznakom koja nije samo vjerska nego u isto vrijeme i etničko-politička. Što se njom izriče? Tko su Hrvati u BiH? To su početna pitanja, a njih slijede druga isto tako važna: Trebaju li se oni utopiti u iluziji totaliteta hrvatske nacije ili trebaju postati iz svoje milenijske memorije svjesni da su poseban zapadnobalkanski „mikroidentitet", a tim i posebna politička zajednica, pita se Ivan Lovrenović, na istom mjestu.

Gdje su bosanski franjevci kad se postavljaju ova pitanja? Kakvu su ulogu, u ovom kontekstu, igrali u prošlosti, a kakvu igraju danas?

Stjepan će Kljuić, svojevremeno član Predsjedništva BiH, na proslavi 700. obljetnice dolaska franjevaca u Bosnu reći: „Povijest bosanskih franjevaca i povijest bosanskohercegovačkih katolika - Hrvata je neraskidivo povezana; povijest franjevaca na ovim prostorima istodobno je i povijest nas Hrvata katolika i obrnuto".[25] Na ovakve svečarske izjave često ćemo naići, no odgovore na gornja pitanja treba tražiti kod povjesničara, kod ljudi koji se na znanstven

24 Ivan Lovrenović, *Bosanski Hrvati*, Zagreb, 2002., str. 7.

25 Stjepan Kljuić, član Predsjedništva BiH, Govor na Proslavi 700-te obljetnice dolaska franjevaca u Bosnu, Bosna Srebrena, 4/1991, str. 254.

način bave tom problematikom. Jedan od najuglednijih je Srećko Džaja. Bez njegove knjige „Konfesionalnost i nacionalnost u BiH" teško da bi se kompetentno moglo pisati o ovoj temi. Upravo je tom knjigom Džaja dokazao da je hrvatstvo bosanskih Hrvata, osporavano kako od srpske nacionalističke historiografije i ideologije tako i od bošnjačke realna i neoboriva politička činjenica. Na ovo će, čini se s pravom, nadodati Ivan Lovrenović, da to ne isključuje, ponekad preziranu i odbacivanu posebice u najnovije vrijeme, percepciju nacionalnog identiteta kao bosanskog kod bosanskih Hrvata.

To „bosanstvo" bosanski Hrvati dijele s Bošnjacima, sa Srbima i, što se sasvim zaboravilo, s mnogim drugim manjim ili većim etničkim grupama u BiH. Ivan Lovrenović kaže da je to „ona najdublja antropološka činjenica Bosne, s kojom nijedna moderna nacionalno-ideološka koncepcija ne zna izaći na kraj, nego joj kao alternativu ispostavlja razdvajanje, a koju je fra Jozo Markušić, uz Ivu Andrića nesumnjivo jedan od najumnijih bosanski Hrvata Dvadesetog vijeka, izražavao prirodno i jednostavno, savjetujući braću: 'Volite svoj narod i radite za njega - bez razlike vjere"[26]. Fra Jozu Markušića slijedili su mnogi bosanski franjevci, tako kad fra Luka Markešić u svom članku o „kriteriju hrvatstva" piše onda kaže, daje „osobito vrijedno hrvatstvo ono bosansko, jer ono zna cijeniti svoje, poštujući tuđe! A otvorenošću prema drugome, različitom od sebe, ne ugrožava se vlastiti identitet, nego se još više izgrađuje u sebi i obogaćuje svoj život".[27]

Naravno da ovu „dihotomoiju bosanizma i kroatizma"[28] bosanskim franjevcima nije bilo lako nositi ne samo u najbližoj prošlosti nego i u prijašnja vremena. No, oni su u tome bili ustrajni. Kada krajem 19. stoljeća jača osjećaj pripada-

26 Ivan Lovrenović, *Bosanski Hrvati*, Zagreb, 2002., str. 10.

27 Fra Luka Markešić, *Crtica za portret bosanskog katolika Hrvata*, Svjetlo riječi, rujan 1993.

28 Ivan Lovrenović, *Bosanski Hrvati*, Zagreb, 2002., str. 13-14.

nja hrvatskom narodu, u njima je itekako prisutna činjenica da oni Bosnu doživljavaju kao svoju zemlju i domovinu, a neki sebe nazivaju Bošnjacima. Dovoljno je spomenuti samo imena kao što su: Šunjić, Jukić, Martić, Knežević, Nedić, Baltić, Jošić i drugi.

Kad se pitamo, što je u ovom njihovom širokom gledanju na pripadnost i na pitanje identiteta njihova „stojna točka", onda to možemo pronaći kod Jukića. On participira u književnom i kulturno-političkom radu koji se događa od Zagreba do Beograda. Jedinstvenost toga jezičnog prostora i preko granica turskog carstva Jukić i njegovi sljedbenici osjećaju nekako svojom i to im omogućuje politički pluralizam izražen kroz ne uvijek dosljedno definirano bosanstvo, jugoslaventsvo, hrvatstvo, itd. Ipak, istine radi, treba reći da do smrti Jukićeve nijedna druga kolektivno identitetna opcija nije u Bosni imala značajnijeg uporišta osim bosanske,[29] što bi na određen način trebalo značiti da uglavnom za sve franjevce 19. vijeka vrijedi jedna opća zajednička crta: u svima je snažno odjekivala preporodna i emancipatorska dinamika ovoga stoljeća i da je svaki od njih, bez obzira na konkretno političko-nacionalna opredjeljivanja ili kolebanja, bio nošen Jukićevom idejom bosanskog rodoljublja.

Iz ovog kratkog i sumarnog pregleda je vidljivo, da je u Franjevačkoj provinciji Bosni Srebrenoj uvijek vladao svojevrsni pluralizam, da je u njoj uvijek bilo ljudi, pa i cijelih struja, s različitim pogledima. To je i normalno za takvu transetničku organizaciju, čiji su se samostani nalazili u Beogradu, Dalmaciji, Slavoniji, Albaniji, Kosovu i drugim zemljama. Među njima je, osim „pravih i žestokih" Hrvata u novije vrijeme, uvijek bilo tumača i predstavnika i drugih opcija relevantnih od kraja 19. stoljeća i tijekom cijeloga 20. stoljeća.

29 Ibidem, str. 30.

Tako na početku 1992. godine Provincijal Bosne Srebrene piše braći: „Naša se Bosna našla na dramatičnoj i opasnoj raskrsnici. Ili će steći državnu samostalnost, prvi put poslije srednjovjekovnog kraljevstva i unići u slobodni svijet suvremene civilizacije sa Slovenijom i Hrvatskom, ili će, raskomadana, nestati u nekom novom obliku balkanske satrapije". U istom pismu Provincijal je citirao okružnicu provincijala iz davne 1928. (vrijeme atentata na Stjepana Radića): „Mi moramo biti za naš narod; i moramo se za njega posvema žrtvovati, i uvijek za njegovo dobro na neustrašivom mjestu postojati! Ali mi nismo političari, a još manje strančari... Birali smo (poslanike i političare) neka oni dalje rade. Mi ćemo reći svoje u pravo vrijeme i nadoličan način, ali to može biti samo u prekretnicama vremena. I rekli smo, kaže provincijal: Kad je danas u pitanju Bosna i kad nas pitaju onda smo s onu stranu politikanstva i strančarenja zajedno sa svojim pukom, za suvremenu, samostalnu, slobodnu i nedjeljivu BiH. Svjesni smo, naime, daje Bosna nama takva dosuđena, a očito i mi njoj"[30] Kad se govori o ovoj temi, važna su svjedočanstva onih drugih, onih koji nisu članovi Provincije Bosne Srebrene. Treba stoga na ovom mjestu navesti svjedočenje Ive Žanića, hrvatskog kulturologa, koji u Proslovu knjizi „Mi ostajemo" zamjećuje: „Utjecaj što su ga na izrastanje duhovno-kulturnog mentaliteta hrvatskog naroda i način reagiranja hrvatskog čovjeka u važnim povijesnim trenucima izvršila dva reda - isusovački i franjevački - jedva je izmjerljiv. No, Tomislav Šagi-Bunić ističe s tim u vezi i jednu globalnu različitost. Prvi su djelovali ondje gdje je državna uprava bila katolička, te su se, potičući kulturni razvitak, koristili konkretnim strukturalnim pogodnostima. Drugi su pak najveću ulogu odigrali u krajevima gdje je struktura vlasti bila nekršćanska. Stoga se, piše on, „pravi franjevac nikad ne osjeća sastavnim dijelom strukture vlada-

30 Fra Petar Anđelović, *Provincijalov izvještaj za Kapitul godine 1994.*, BS 2/1994. str. 79.

jućih, nego je svjestan da je na drugoj strani, s onima nad kojima se vlada. Zato on ne ide „za svojom državom", nego ostaje (ili ide) sa svojim narodom"; njegova prva briga nije kako bi preobratio vlasti, da one duhovno utječu na narod, nego kako bi evanđeoskom duhovnom snagom jačao narod i pomagao mu da se održi u svojoj duhovnoj snazi i unatoč suprotnim nastojanjima državne vlasti".[31]

U predstavljanju iste knjige „Mi ostajemo" fra Luka Markešić će reći, da se ovim naslovom svjedoči stav bosanskih franjevaca: Mi ostajemo duhovno uspravni. „To je, dakle, duhovno moralni stav, zavjet vjernosti Bogu i svojoj povijesnoj tradiciji, ili, drugačije rečeno, odbacuje se bilo kakav oblik izdaje te svoje duhovne vertikale", da bi zatim citirao samog autora knjige: „Ta predbacivanja o anacionalnosti nam ne stvaraju glavobolju. Svjesni smo mjesta i uloge koje smo imali, a koje i danas imamo u hrvatskom narodu. I danas većina ljudi misli kao što je mislio i veliki A. G. Matoš kada je opisivao franjevce: „Narodni ti pastiri ne bijahu mirnjačine i licemjerni bogomoljci odbijeni od svog plemena, već junaci i narodnjaci... Junaci, pjesnici, učenjaci, rodoljubi". Mi znamo, možda i umišljamo da znamo, što nam je činiti i tu ću misao još jednom ponoviti: Bog, vira, zakon i oni svit na prvo misto, a zatim odmah (najčešće i skupa) na drugo misto nek uvik bude jezik i narodnost... (citat iz jednog dokumenta o bosanskim franjevcima iz 1860.)[32]

Držeći se toga načela o odnosu vjere i nacije - prvo vjera pa nacija - bosanskim se franjevcima nije bilo teško postaviti i u zadnjem ratu u BiH. „Mi franjevci Bosne Srebrene naglašavamo da Hrvati u BiH svoj vjerski, kulturni, nacionalni i politički identitet mogu ostvariti prije svega u dijalogu s pripadnicima drugih naroda, religija i kultura. To pak ne znači da hrvatski narod smije sebi dopustiti bilo getoizaciju kao zatvorenost u sebe, bilo asimilaciju kao uta-

31 Fra Petar Anđelović, *Mi ostajemo*, Zagreb, 1995., str. 9.

32 Luka Markešić, *Slučaj Bosna*, Livno, 1995., Svjetlo riječi, str. 18.

panje u druge, bilo emigraciju kao bijeg iz svoje domovine, jer niti smo tuđe otimali niti nam je bilo tko što poklanjao, a getoizacija, asimilacija i emigracija ugrožavaju ponajprije svijest, a susljedno i samobitnost svakoga, pa i hrvatskog naroda.

· Život s različitim ljudima, narodima, kulturama i religijama u BiH je bogatiji i puniji život za sve u BiH, jer priznajući razlike (prava drugima da budu drugačiji i svoji), priznajemo život, a potirući razlike, potiremo život!"[33] Ovakav stav zajednice ne mogu dovesti u pitanje ni neki protivni primjeri koji su ipak u velikoj manjini. Fra Luka Markešić će na jednom mjestu reći, da se „na njih može primijeniti upozorenje jednog općeg poglavra franjevaca (D. Koser), koji je rekao: Na Franju Asiškog se gleda kao na čovjeka budućnosti, dok se za neke franjevce može reći da su ljudi prošlosti, odnosno srednjeg vijeka"[34]

„Ovdje je sažeta sva politička filozofija i teologija bosanskih franjevaca" reći će fra Luka Markešić predstavljajući tu istu knjigu, nazvavši je „svjedočanstvom istine o bosanskim franjevcima, knjigom istine".[35] Ova „politička filozofija i teologija bosanskih franjevaca" našla je svoju potvrdu i u jednom eseju fra Mile Babića, u kom piše: „U političkom djelovanju bosanski su franjevci bili spremni surađivati s bilo kojom vlašću - domaćom ili tuđom, vjerskom ili političkom - ako je to bilo na dobro malih i običnih ljudi. Ta linija postupnog i strpljivog pregovaranja sa svakom političkom vlašću radi dobra ljudi polazi od fra Peregrina Saksonca u vrijeme srednjovjekovne bosanske države, pa

---

33 Fra Petar Anđelović, *Mi ostajemo*, Zagreb, 1995., str. 151.

34 Fra Luka Markešić, *Franjevci - nositelji dijaloga u BiH*, u: Budućnost je počela, *Radovi Međunarodnog okruglog stola, održanog u Sarajevu, 15-17. novembra 2001. godine*, Svjetlost, Sarajevo 2002, str. 330.

35 Fra Luka Markešić, Na predstavljanju knjige fra P. Anđelovića, *„Mi ostajemo"*, Bosna franciscana, 5/1996., str. 180.

preko fra Anđela Zvizdovića u vrijeme turske vlasti, pa preko fra Grge Martića u vrijeme austrougarske vlasti, pa sve do franjevačkih pregovarača za vrijeme velikosrpske, zatim komunističke i na kraju postkomunističke vlasti. Pri tome treba naglasiti da se franjevci nisu izravno borili ni za čiju vlast, ni za čiju državu. Nije im, dakle, bio izravni cilj dobiti kršćansku državu, pa onda pod okriljem te države širiti kršćanstvo. Njihov izravni cilj bio je uvijek zauzimanje za spasenje ljudi, a neizravno to je bilo zalaganje za onu državu koja najviše pridonosi dobru ljudi ili koja najmanje škodi dobru ljudi"[36]

A kako je i zašto je došlo do „raspada nacionalnog života u Bosni" u najnovije vrijeme postoje mnogi odgovori. Ja ću, ne podcjenjujući one druge, biti slobodan naglasiti vrijednost odgovora Srećka Džaje u njegovom članku „Nacionalni suživot u Bosni, Geneza i raspad". U tom članku Džaja „ne štedi" ni bosanske franjevce. Kritički spominje njihovu radost zbog austrougraske okupacije jer bi „na ovaj način Bosna mogla biti primljena u zajedništvo hrvatskih zemalja", njihov jugoslavizam koji će franjevci zamijeniti „velikohrvatstvom, koje je polazeći od hrvatske teorije državnog prava, vidjelo u BiH hrvatski teritorij", iako je „veliki dio franjevaca zadržao i dalje jugoslavističku otvorenost i pokazivao interes za suradnju s drugim bosanskim konfesijama - nacijama, prije svega s muslimanima".[37]

Svoju analizu „raspada nacionalnog suživota u Bosni" Džaja završava tvrdnjom daje „veoma poželjno da današnja bosanskohercegovačka apokalipsa prestane što je moguće prije i da se prevladaju razdoblja tuđe vlasti ne jednostranim nacionalističkim zahvatima ili drugim utopijskim konstruktima, nego integriranjem sveukupne multikulturne po-

36 Mile Babić, *Sedam stoljeća bosanskih franjevaca (1291-1991)*, u: Jukić, 1991/92/93., 21-23, str. 30.

37 Srećko Džaja, *Nacionalni suživot u Bosni, Geneza i raspad*, u: Jukić/21-23., str. 145.

vijesti i stvaranjem prostora u kojem bi građanin kao pravno biće, kao citoyen držao ravnotežu s bourgeois, dakle s građaninom kao egoistom. Jer ranjiva točka ovoga prostora, koji ne poznaje nikakve jezične barijere - jest građansko, civilno društvo"[38]

Ovo, i prekratko, razmišljanje o odnosu bosanskih franjevaca prema hrvatskom narodu u BiH, završit ću svjedočenjem jednog suvremenika, koji im nije, nužno, bio naklonjen. Radi se o Daliboru Brozoviću. On je na proslavi 700. obljetnice dolaska franjevaca u Bosnu zastupao predsjednika R. Hrvatske dr. Franju Tuđmana. U svom pozdravnom govoru rekao je slijedeće: „Za veći dio hrvatskog naroda franjevački je red bio osnovnom polugom svega duhovnog života u najširem smislu riječi, i to u tijeku nekoliko stoljeća, a upravo je u Bosni bilo središte Provincije, žarište iz kojega su zračile duhovne struje u sve hrvatske krajeve, prije svega u Slavoniju i Dalmaciju. To je stvarna istina i iznosim je bez bojazni da bi na njezinom temelju suvremena Herceg-Bosna mogla postavljati kakve zahtjeve prema suvremenoj Hrvatskoj. Danas se doduše postavljaju kojekakvi tobože povijesni zahtjevi, ali u ovom slučaju, hvala Bogu, nema nikakve opasnosti za međusobno ispostavljanje računa.

Jasno je da su franjevci Bosne Srebrene zaslužni u prvom redu za sav duhovni život hrvatskog naroda u Herceg-Bosni, za sve vidove njegove kulture i civilizacije. Jasno je također da su oni snažno utjecali na opću fizionomiju cjelokupne duhovne i materijalne kulture svega herceg-bosanskog pučanstva, bez obzira na vjeru i podrijetlo. U tom je smislu proslava ove sedamstote obljetnice zaista stvar ove zemlje".[39]

38 Ibidem, str. 153.

39 Dalibor Brozović, izaslanik predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, Govor na Proslavi 700-te obljetnice dolaska franjevaca u Bosnu, Bosna Srebrena 4/1991., str. 256.

3. BOSNA SREBRENA U DRŽAVI BOSNI I HERCEGOVINI

O imenu „Bosna" napisane su brojne rasprave, no ovdje ne mogu mimoići „nježne riječi" Ivana Lovrenovića, kad on o tome govori. Citiram ga: „U starim franjevačkim tekstovima i u pučkom izgovoru riječ i pojam Bosna vibrira uvijek puninom neke posebne emocije, spletene od mnogih snažnih niti. Nije ih lako sve ni razaznati, neke se naslanjaju na mutni ali sugestivni kompleks uspomena na staro kraljevstvo, onako kako su pohranjene i odnjegovane u legendama, toponimima i u franjevačkoj memoriji, neke se hrane stišanom i suspregnutom ali trajnom heroikom opstanka u teškim i nesklonim povijesnim okolnostima, druge se, opet, vežu na snažan, gotovo fatalistički doživljaj povezanosti sa zemljom".[40] Možda se može reći, da ovo vrijedi za mnoge duše bosanskih franjevaca, i u njima naime riječ i pojam Bosna „vibrira puninom neke posebne emocije, spletene od mnogih snažnih niti, koje nije lako razaznati", no od emocija valja prijeći na realnost. Nju je, čini se, dobro osjetio i ispitao Srećko Džaja.

U uvodu svoje knjige „Konfesionalnost i nacionalnost BiH" on piše: „Bosna je kao povijesni krajolik u svojoj povijesti bila snažno izložena političkim i duhovno-povijesnim utjecajima, tako da se već u srednjem vijeku njezin duhovni lik pluralizirao: heretična 'Bosanska crkva' na jednoj strani, a na drugoj Rimokatolička i Srpskopravoslavna - nijedna od njih u okviru bosanske države u etabliranu obliku"[41], a znamo da je poslije u ovu „pluralnu situaciju" ušla osmanska sila, čime je razorena svaka podloga za zajednički politički

40 Ivan Lovrenović, *Bosanski Hrvati*, Zagreb, 2002., str. 42.

41 Srećko Džaja, *Konfesionalnost i nacionalnost BiH*, Mostar, 1999. str. 11.

identitet bosanskog stanovništva. Bosna je prestala postojati kao jedinstveno političko biće, bila je degradirana na upravnu jedinicu Osmanskog carstva". Džaja će nadodati da „od tada ideju i sliku Bosne kao države za razliku do srpskih pravoslavaca i muslimana čuvaju i njeguju bosanski franjevci. Dok je za jedne, za srpski pravoslavni kler i njegove vjernike, Bosna bila „srpska zemlja", a za druge, za muslimane, „ejalet, pašaluk", bosanski franjevci ljubomorno i uporno čuvaju i rabe srednjovjekovnu terminologiju u svim politički i crkveno-političkim relevantnim aktima i događajima".[42]

Zanimljivo je i ono što Srećko Džaja stavlja u bilješku na stranici 213. svoje ovdje spominjane knjige. On u toj bilješci kaže da su, kad je govor o ovoj problematici, tu terminologiju upotrebljavali ne samo bosanski franjevci, Rimska kurija te nositelji ugarske krune iz legitimističkih razloga nego i suvremena europska kartografija. Bosna je tretirana kao „regnum". Drukčije su se ponašali francuski i engleski kartografi, jer su se oni počeli baviti Bosnom tek početkom 19. stoljeća i Bosna za njih nije bila nikakvo „kraljevstvo" nego jedna od osmanskih provincija.

U ovom kontekstu treba spomenuti još jednu zanimljivost, koju Džaja donosi u svojoj knjizi. Kad je, naime, bila provedena podjela *Vicariae Bosnae* - do koje je zbog otežanih komunikacija između osmanskog i neosmanskog dijela 80-godina 15. stoljeća moralo doći - na Provinciju „Bosnae (Croatiae)" i Provinciju „Argentinae Bosnae" 1514. to je učinjeno uz klauzulu da podjela vrijedi „do ponovne uspostave bosanskog kraljevstva". Dakle, ni početkom šesnaestog stoljeća bosanske franjevce nije napuštala vjera u neko ponovno uspostavljanje bosanskog kraljevstva, u čemu se zapravo ogledala njihova briga o očuvanju ideje Bosne kao države.

42 Ibidem, str. 11.

Koncem 17. stoljeća srednjovjekovna se Bosna ponovno javlja i to ne samo kao orijentacijsko povijesno politički pojam „osloboditeljskih nada i planova" nego i u vizitacijskim izvješćima oko biskupijskih granica i oko sporova franjevaca unutar Bosne s franjevcima Bosanske provincije izvan povijesnog krajolika Bosne. Posebno je zanimljivo jedno vizitacijsko izvješće za 1735. godinu koje apostolski vikar fra Mato Delivić započinje možda najkraćim, ali nikako najlošijim, pregledom povijesti Bosne, kojoj prirodne granice čine rijeke Sava, Una i Drina, te dalmatinske planine.[43] Po istom konceptu je pisao i otac bosanske historiografije Filip Lastrić iz Oćevije.

Jesu li ova nastojanja bosanskih franjevaca bila iluzorna i kako kvalificirati njihova nastojanja tijekom 17. i 18. stoljeća? Srećko Džaja, odgovarajući na to pitanje, naglašava dvostruku funkciju toga nastojanja. S jedne strane su franjevci na taj način njegovali nadu u oslobođenje bosanskog kraljevstva od turskog jarma i u njegovu restituciju uz pomoć kršćansko-katoličkih vladara, a s druge strane, bosansko kraljevstvo stoji u funkciji dokazivanja integriteta kao i prvenstva provincije Bosne Argentine pred provincijama kćerima, koje su nastale kao rezultat političkih promjena.[44]

Ova briga i nastojanje bosanskih franjevaca za „očuvanjem Bosne"[45] nailazila su na priznanja i uvažavanja.

43 Ibidem, str. 214.

44 Ibidem, str. 215.

45 „Ako se pogleda u povijest prisutnosti franjevaca u Bosni i Hercegovini u kontinuitetu od 1291. godine, tada će se vrlo lako uočiti konstante njihovog djelovanja, koje bi se simplicifirano mogle definirati: Bosna (od sredine 15. stoljeća) i Hercegovina je historijska cjelina nastala kao raskrižje ili na raskrižju triju civlizacija (orijentalne, grčko-bizantske i rimsko-latinske), daje u njoj živio jedan slavenski narod koji se stoljećima vjerom, pa nacijom podijelio i da je u njoj multireligijski dijalog sasvim prirodan, a interkulturalnost samorazumljiva" napisao je fra Marko Oršolić u *„Bosanski franjevci i BH državnost"*, objavljeno u: Budućnost je počela, Radovi Međunarodnog okruglog stola *„Iza drugogo mileniju-*

Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva BiH, reći će na proslavi 700. obljetnice dolaska franjevaca u Bosnu: „Ovaj jubilej 700-te obljetnice dolaska franjevaca na ovo naše tlo ovdje značajan je čin i svjetovne povijesti Bosne i Hercegovine, te ga i kao takva danas slavimo. U njemu se, naime, očituje duga i bogata baština bosansko-hercegovačke povijesti - kulturne, nacionalne i državne. Bosanski su franjevci bili trajni suputnici te povijesti i sve dosada ostali živim svjedocima njezine samobitnosti i autohtonosti. Bosna Srebrena - kako ste s ponosom dali ime svojoj franjevačkoj zajednici - jest zapravo ona neprekinuta nit koja povezuje srednjovjekovnu Bosnu, banovinu i kraljevinu s današnjom bosansko-hercegovačkom državom. Zato je ova zajednica živi spomenik bosansko-hercegovačke autohtonosti - kulturne, nacionalne i državne... Ona ostaje i ubuduće nepobitno svjedočanstvo o samobitnosti BiH."[46]

Svega ovoga je svjesna većina živućih bosanskih franjevaca. Na Akademiji u povodu povratka Franjevačke teologije u Sarajevo 1997. godine tadašnji provincijal je rekao: „Znate, neke stvari nam nikako ne idu iz glave. Jedna od njih je naša odgovornost za Bosnu. Na to nas je, na njemu svojstven način, prošle godine na ruševinama ove kuće podsjetio naš prijatelj Ivan Lovrenović. Citiram: „Ako bi fratri digli ruke od Bosne, nijedna sila na svijetu ne može je spasiti, i obratno, ako ju fratri htjednu, htjet će je i svi drugi, koji su važni i koje se pita...". Sve je, dakle, u tome: Mi hoćemo Bosnu!".[47] Bosanski su franjevci htjeli Bosnu, hoće je

ma - Talasi budućnosti", održanog u Sarajevu, 15.-17. novembra 2001. godine, Svjetlost; Sarajevo 2002. str. 315.

46 Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva BiH, *Govor na Proslavi 700. obljetnice dolaska franjevaca u Bosnu*, Bosna Srebrena 4/91., str. 253.

47 Petar Anđelović, *Mi hoćemo Bosnu, Riječ provincijala na Akademiji održanoj u povodu povratka Franjevačke teologije u Sarajevo*, Bosna franciscana 7/1997., str. 246.

i danas, ali ne bilo kakvu. Fra Anđelko će Barun napisati: „Franjevci su se zauzimali za suverenu, nedjeljivu i cjelovitu BiH kao najbolje rješenje za Hrvate u Bosni i Republici Hrvatskoj. S tim stavovima nastupali su pred javnošću više puta u ime franjevaca i Uprava provincije i sam provincijal",[48] iako su to činili „samo ponekad sasvim direktno i zvanično, jer su njezinu (BiH) suverenost i integritet uvijek promatrali kao sekularnu problematiku".[49]

Ovu istinu je lako potvrditi iz mnogih najnovijih dokumenata Provincijske uprave Bosne Srebrene, no dovoljno je navesti tek neke. Tako na primjer 1993. godine Provincijska uprava javno oglašava: „Pozivamo hrvatski puk i sve katolike BiH da se ne odriču svoga prava na dom i domovinu, da ostanu s nama u Bosni. Ona je i hrvatska i katolička i franjevačka, sva naša. To isto pravo priznajemo i drugim narodima u njoj i tražimo da u duhu tolerancije i pravedna zakonodavstva izgrađujemo civilizirane međusobne odnose, utemeljene na miroljublju i uzajamnom poštovanju.

Iznova apeliramo da se poštuje volja naroda BiH, iskazana na referendumu od 29. veljače do 1. ožujka 1993. godine o BiH kao suverenoj, jedinstvenoj i demokratskoj državi triju suverenih i ravnopravnih naroda". Provincijal ponavlja isto i 1995. godine: „Naše je temeljno opredjeljenje ostati u Bosni na svim mjestima gdje jesmo sada i vratiti se na ona s kojih smo protjerani. Sva se braća trebaju držati ovoga pravila".[50]

U Priopćenju za javnost sa Sabora franjevaca provincije Bosne Srebrene održanog 1994. stoji: „Mi franjevci provincije Bosne Srebrene održali smo od 26. do 30. srpnja 1994.

48 Fra Anđelko Barun, *Bosna Srebrena - nekad i danas*, BS 1/1994., str. 45.

49 Fra Marko Oršolić, op. cit. str. 324.

50 Priopćenje Uprave Provincije od 06. 06. 1993., BS 2/93., str. 80.

godine svoj provincijski sabor - kapitul - u Visokom, središtu franjevačke prisutnosti još od trinaestog stoljeća, ali i sjedištu i bosanske banovine, kasnije pak mjestu bosanskih kraljeva.

Iz životno značajnog i povijesno znakovitog Visokog upućujemo ovo priopćenje ponajprije svom hrvatskom narodu, a jednako tako i drugim narodima s kojima, već vični živjeti, želimo živjeti i ubuduće. Život jest najdragocjenija vrijednost, ali samo kao život dostojan čovjeka. Zato i Bog 'hoće da se svi ljudi spase i dođu do potpune spoznaje istine' (1 Tim 2,4). U ime čovječnosti i u ime nepodmitljive istine osjećamo se obveznim javno posvjedočiti svoje uvjerenje:

- BiH mora ostati cjelovita država u međunarodno priznatim granicama s trima konstitutivnim narodima;

- BiH mora biti izgrađena kao pravna i demokratska država u kojoj će svaki pojedinac, kako u svojoj državi BiH tako i u svome vlastitom narodu, biti punopravno zaštićen i ravnopravno djelatan".[51]

Da bi 1995. godine Uprava Provincije braći priopćila: „Naše je trajno opredjeljenje ostati u Bosni na svim mjestima gdje sada jesmo i vratiti se na ona s koji smo protjerani. Sva se braća trebaju držati ovoga pravila".[52]

„I ovim izborima odgovorit ćemo na pitanje o Bosni i Hrvatima u njoj. Taj odgovor će biti pozitivan ako izaberemo sebi za političke vode one ljude koji zagovaraju ustrojstvo BiH ne na kvantitativnom nego na kvalitativnom principu, tj. na kvaliteti tisućugodišnje sudbinske određenosti Bosne hrvatstvom i hrvatstva Bosnom. Pučki rečeno, to znači da Bosna i hrvatstvo nikada nisu u suprotnosti. Dok naglašavamo svoju vezanost za Bosnu, svoje bosansko rodoljublje, mi pri tom ne umanjujemo svoje hrvatstvo. Izlaskom na izbore pomozimo očuvanju BiH".[53]

---

51 Fra Petar Anđelović, Mi ostajemo, Zagreb, 1955., str. 150.

52 Ibidem, str. 164.

53 Izjava Provincijske uprave pred izbore 1996., BS 4/96, str. 197.

U ovim izjavama i priopćenima, kada ih se čita u njihovoj cjelovitosti, lako je otkriti tragove vjere i općeg opredjeljenja bosanskih franjevaca činiti dobro. Ona nikada nisu bila samo „politička djelatnost", uvijek su bila prožeta kršćanskom etikom. Fra Ivan će Bubalo to izreći na spominjanoj Akademiji u povodu povratka Franjevačke teologije u Sarajevo na ovaj način: „Zauzetost za dobro o kojoj je ovdje riječ, ima svoje utemeljenje u uvjerenju da smo dužni činiti ono što smatramo daje ispravno, bez obzira što okolnosti koje su izvan našeg utjecaja teško da obećaju ostvarenje naših nakana. Ali okolnosti, ma kako bile nepovoljne, takvo ostvarenje ni ne isključuju. Pa čak i da isključuju, u okviru fundamentalne opcije za smisao cjelokupne zbilje, za smisleni temelj svijeta i ljudskog života, govoreći teološki, opcije za Boga kao Stvoritelja, Uzdržavatelja i Dovršitelja svijeta - u tom dakle okviru i najskromnije nastojanje oko dobra ima smisao, bez obzira na empirijsku, metafizičku razinu, gdje, kako bi rekao Kant, vlada potpuni sklad između uma i prirode".[54]

Ovakva su stajališta bosanskih franjevaca u odnosu na BiH i na položaj hrvatskog naroda u njoj bila shvaćana na različite načine. Jedni su ih smatrali hrvatskim nacionalistima, čak i šovinistima. Izvori su poznati, motivi jasni - srpska imperijalna misao. Jedan će primjer biti dovoljan, to je knjiga Johna Finea i Roberta Donia „BiH izdana tradicija", objavljena u Sarajevu 1995. U njoj piše doslovno: „Snažan nacionalizam (koji je često postajao šovinizam) sve do danas je ostao obilježje franjevaca u Bosni što se jasno vidi u bliskoj povezanosti mnogih od njih sa hrvatskim ustaškim (u samoj Hrvatskoj i Bosni) pokretom u drugom svjetskom ratu". Drugi pak, njih je veći broj, govore i pišu sasvim oprečno, da su bosanski franjevci slabi, ili mali Hr-

54 Ivan Bubalo, Vraćamo se na svoje bosansko tlo, Bosna franciscana, 7/1997., str. 243.

vati, jednako u prošlosti kao i danas. Treba smo pogledati pisanje Ivana Aralice: „Što sam rekao o Bosni", Zagreb 1995. Kao glavni dokaz za to, zapravo kao optužbu, navodi se njihovo zalaganje za BiH kao suverenu i nezavisnu državu.

Što, dakle, iznose tužitelji bosanskih franjevaca i kakav je njihov odgovor? Najčešće ih optužuju zbog pomanjkanja duhovnosti i crkvenosti, premale brige za hrvatski narod, zbog zalaganja za unitarnu BiH, prigovara im se da su univerzalisti, idealisti i utopisti, da se zauzimaju za sve ljude i narode a zapostavljaju rad za hrvatski narod, da čak razbijaju jedinstvo hrvatskog naroda, jer ističu samostalnost hrvatskog naroda u BiH. U jednom članku u *„Svjetlu riječi"*, ožujak 1995. godine, fra Luka Markešić odgovara na te optužbe: „Napadi, prividno, veliki i strašni. Ljudi koji ne poznaju bosanske franjevce stekli bi dojam da se doista radi o nekim čudnim pojavama ili stvarno velikim protivnicima, koje je opasno držati na slobodi. Zapravo, ne radi se ni o jednom ni o drugom, nego prosto rečeno o lažima i podvalama na ljude koji časno i pošteno nastoje, koliko znaju i umiju, u svom franjevačkom duhu 'ne samo sebi živjeti nego i drugima koristiti' (Sv. Franjo Asiški, utemeljitelj franjevaca). I to ponajprije hrvatskom narodu u BiH s kojim žive već sedam stoljeća, u dobru i zlu".[55]

U procijepu ovih dvaju oprečnih ideoloških stavova o bosanskim franjevcima - „kao hrvatskim nacionalistima, čak i šovinistima, i kao slabim Hrvatima" - reći će fra Luka Markešić „pojava knjige fra Petra Anđelovića 'Mi ostajemo' aktualan je odgovor na ta i druga pogrešna stajališta. To je, neke vrste, 'knjiga na knjigu' ili pouzdana riječ istine o njima: tko su oni, što hoće i što rade".[56]

55 Luka Markešić, Slučaj Bosna, Livno 1995., str. 177.

56 Fra Luka Markešić, Riječ na predstavljanju knjige fra Petra Anđelovića *„Mi ostajemo"*, Bosna franciscana, 5/1996., str. 177.

Fra Luka vidi ključ za čitanje fra Petrove knjige u naslovu „Mi ostajemo" te citira: „Pozivamo svu braću franjevce da uvijek imaju u vidu kako smo i koliko smo mi kao zajednica sudbinski vezani za BiH te da ovu činjenicu svojim nastupima i svojim postupcima nikada ne dovode u pitanje, jer bismo time iznevjerili temelje svoje sedamstogodišnje povijesti. Bosna je naša prava domovina, mi u njoj ostajemo", čak i u slučaju da svi drugi odu! Zato nikad ne smijemo odustati od svoje dužnosti buđenja želje i volje za povratak prognanog puka na njegova ognjišta kao i od ozbiljne pripreme da bi se taj povratak i ostvario".[57] O Hrvatima i katolicima u Bosni i Hercegovini fra Luka je pisao i na drugim mjestima. Spominjem njegov članak sa istim naslovom u „Bosna franciscana" br. 11, kao i njegovu knjigu „Slučaj Bosna", SR, Livno 1995. Nije, stoga, naodmet, zbog njegovog angažmana i bavljenja Bosnom, još jednom ga citirati: „Uglavnom, mi ostajemo ovdje dok smo živi, ovdje je sve naše, naša cijela baština - vjerska i nacionalna. Pa ako bude potrebno, počet ćemo sve ispočetka. Mi franjevci smo to naučili, na zgarištima graditi novo, ponekad i bolje, iz smrti uskrisivati. Nikada se ne predajemo zlu, koliko god ono bilo jako. Nitko nas ne može žive iščupati iz naše Bosne...".[58]

Ne bi trebalo ostati nespomenuta da su bosanski franjevci na neki način u BiH, u njezinoj raznolikosti vjerskog, nacionalnog, kulturnog i inog sastava, vidjeli jedan model Europe. I svojim položajem Bosna se nalazi u nekom središtu Europe, ili barem između njezina Istoka i Zapada. Kao takva, ona može izražavati ne samo postojeću istinu europske raznolikosti nego iz toga crpsti snagu za izgradnju zajedničke države kao zajedničke kuće svih njezinih stanovnika

57 Ibidem, str. 131.

58 Luka Markešić, Živi nećemo iz Bosne, Slobodna Dalmacija, 5. srpnja 1993.

- s jednakim dostojanstvom i slobodom za sve ljude i narode u njoj.

Za ova nastojanja oko očuvanja i izgradnje BiH bosanski su franjevci dobivali priznanja. Neka su im posebno draga, ovdje navodimo jedno od njih. U njemu stoji: „Zato je moguće reći ovako: svaki put u povijesti, kada Bosnu od raznih vrsta nesreće i propasti nisu uspijevale sačuvati „jake" strukture vlasti i političke moći, žišku njezine povijesne memorije i živo zrno njezina identiteta uščuvali su i pronosili - fratri! Bez velikih gesta i bez velike politike, jednostavno tako što su uvijek izabirali vjernost svojim ljudima i zajedničkoj zemlji".[59]

Ovu vrstu odnosa bosanskih franjevaca spram zavičaja-zemlje-domovine, u kojem se prirodno susreću i nadopunjuju sveto i svakodnevno, metafizičko i egzistencijalno, iako ga je nagrizao iskrivljeni pojam nacije i religije podložne služenju naciji nije uspio posve ga uništiti. „Iako nije više dominantan", reći će Ivan Lovrenović, „susrećemo ga, taj zavjetni odnos, u snažno znakovitim reakcijama nekih suvremenika našega doba". On će to obrazložiti brojnim raznovrsnim svjedočanstvima „na planu svakodnevnog života, ali i u intelektualnim promišljanjima". Može se govoriti, kaže on, „o cijeloj jednoj primijenjenoj teologiji Bosne, koja se nazire u tekstovima i knjigama, u stavovima i u djelovanju franjevačkih intelektualaca, profesora, pisaca, novinara. Pri tom je neobično važno naglasiti da ta promišljanja čine jedan veliki korak: u njima se spaja stara bosanskofranjevačka tradicija s modernim duhom otvorenosti, i skoro da se kaže, stanovite praktične transkonfesionalnosti. Njihova Bosna nije više Bosna samo iz vizure franjevačke i samo katoličke, nego Bosna sviju svojih ljudi, naroda i obreda".[60]

---

59 Ivan Lovrenović, Umjesto epiloga, u: Mi ostajemo, Zagreb 1995., str. 163.

60 Ivan Lovrenović, Bosanski Hrvati, Zagreb, 2002., str. 45.

UMJESTO EPILOGA

Završavajući ovo razmišljanje o relacijama Franjevačke provincije Bosne Srebrena naspram Crkvi, narodu i državi, pokušavajući je tako prikazati na prijelazu iz drugog u treće tisućljeće, moram se složiti s Ivanom Lovrenovićem, koji kaže da je „sva dosadašnja literatura o pitanju - fratri, crkva, narod, država - uglavnom apologetska, redovito ističe povezanost i stopljenost franjevaca s narodom do te mjere da se te dvije povijesti praktično izjednačuju: povijest bosanskih franjevaca i povijest bosanskih katolika-Hrvata".

On dalje kaže: „Bolje bi, međutim, bilo i životnoj stvarnosti približnije, sliku te povijesti zamisliti malo slojevitije i dijalektičnije: Život naroda i život njegovih franjevaca (uistinu: njegovih, jer su svi bili rođeni tu, u Bosni, i iz naroda - nečiji sinovi, braća, rođaci, susjedi...) jest bio velikim dijelom isti i zajednički, no u isto vrijeme tekao je i odvojeno, svaki na svojoj razini, različitoj i u materijalno-egzistencijalnoj, u kulturno-civilizacijskom, a bogme katkad i u interesnom smislu.[61]

Namjera ovog razmišljanja je bila to pokušati: misaono izdvojiti bosanske franjevce kako iz Crkve tako iz naroda i države i promatrati ih u njihovim relacijama prema tim stvarnostima upravo zato da stvarna povijest tih stvarnosti, posebice hrvatskog naroda u BiH, ne bi ostala „zanemarena,

61 Ibidem, str. 134.

neistražena i nepoznata, jer je prekrivena i konzumirana povješću bosanskih franjevaca, i povješću njihove provincije, „redodržave", kao institucije".[62]

Naravno da se ni ovdje nije moglo ni smjelo prešutjeti da je sa Zvizdovićem započela „klasična" epoha sudbonosne povezanosti naroda i fratara. U okviru turskog sustava franjevci su bili ne samo jedini duhovnici i svećenici nego i jedini politički predstavnici svojega puka pred vlastima, pa i više od toga, oni u njegovom socijalnom, kulturnom, obiteljskom životu popunjavaju sve uloge od učitelja, kulturnog aktiviste i liječnika, do savjetnika u praktičnim stvarima.[63] Nije se moglo također ne spomenuti kako je, prema mnogim svjedočanstvima, zahvaljujući ogromnim zalaganjima, žrtvama, odricanjima, pa i stradanjima franjevaca, sačuvana i sama biološka supstanca katoličko-hrvatskog naroda u Bosni, ali i njegov vjersko kulturni, te posljedično i nacionalni identitet. Bez franjevaca, život ovoga svijeta bio bi tek puko i tupo vegetiranje.[64]

Takav status i odnos ima, međutim, i svoje naličje. Praktično, to je često značilo da franjevci imaju neku vrst apsolutne vlasti nad narodom, i prema vani pred turskim vlastima, i, još više, unutra, u svim stvarima ove zajednice -duhovnim, običajnim, obiteljskim, socijalnim... Posljedice takvog odnosa, treba naglasiti, nisu do danas ni dovoljno uočene ni istražene, iako su mnoge očite. Jedna je na poseban način upadljiva. Često spominjani Ivan Lovrenović joj daje posebno značenje kad piše: „Fatalna crta ovog mentaliteta (kod bosanskih Hrvata) jest to da je lišen sposobnosti za realnu procjenu vlastitog položaja, mogućnosti, stvarnih interesa, što se tragično pokazuje u proteklom deceniju, do danas".[65]

62 Ibidem, str. 134.

63 Ibidem, str. 144.

64 Ibidem, str. 145. ff

65 Ibidem, str. 146.

Lovrenović pošteno ovoj procjeni nadodaje, da bi bilo „netočno i nepravedno 'zasluge' za takav politički mentalitet pripisivati samo franjevcima i samo staroj povijesti". Jednim, možda čak i važnijim svojim dijelom on je baš proizvod modrenih političkih koncepata, unatrag stotinjak godina, a to je vrijeme kada su franjevci već 'razvlašteni' i u kojem je na sceni 'nova' biskupska crkva sa stadlerovskim političkim katolicizmom ili rečeno lovrenovićevskim jezikom „završeno je klasično razdoblje otomanske franjevačke Bosne, a uspostavljena je tzv. redovita crkvena hijerarhija".

O uspostavi redovite crkvene hijerarhije, o osobi Josipa Stadlera, o njegovoj intelektualnoj krutosti, ali i o tomu na koje se sve sfere širila netrpeljivost između franjevaca i sarajevskog nadbiskupa, napisano je već puno rasprava. Nažalost, kako se čini, one će i ubuduće biti pisane, jer se njegov vjersko-nacionalno-politički pogled i, može se reći, mentalitet, a uz stanovite modifikacije u vrhbosanskoj crkvi sačuvao do danas. Između franjevaca Bosne Srebrene i hijerarhijske crkvene strukture i danas vlada odnos napetosti i neslaganja, i to na dva krupna i važna plana: unutarcrkvenom i političkom. On kao da se pretvorio u konstantu, o čemu je opširnije bilo govora u prvom poglavlju ovog razmišljanja.

I upravo na tom planu su danas kritici izloženi i bosanski franjevci. Neki će ih optužiti da su i oni, barem neki od njih, podlegli napasti „nacionalnog katoliciteta" iz čega je izrasla velikohrvatska ideja svenacionalnog jedinstva Hrvata i pripadnosti svih Hrvata jednoj matičnoj domovini - Hrvatskoj. Koliko je koštala ta ideja sve bosansko-hercegovačke Hrvate, znaju oni koji su pratili ili naknadno proučavali zadnji rat u BiH.

Još jednoj se napasti nisu uspjeli oduprijeti, istina poneki, i bosanski franjevci, a to je da su počeli odbacivati svoju jedinu stvarnu domovinu, Bosnu, a svoje su emocije i očekivanja projicirali na apstrakciju, Hrvatsku. Tako su oni, i s njima brojni bosanski Hrvati, unišli, potpuno apsurdno, u jedan negativni ciklus, u kakvom možda nisu bili nikad

u svojoj povijesti. Posljedica je to, zasigurno, činjenice što pitanje identiteta bosanskih Hrvata nije apsolvirano. Ono je i sutrašnje pitanje.

Možda ovo razmišljanje ne bi smjelo ostati bez svjedočenja jednog poznatog bosanskohercegovačkog sociologa, komu je na poseban način bliska nacionalno-religiozna problematika u BiH. To je Esad Ćimić. Na predstavljanju knjige fra Petra Anđelovića *„Vjerni Bogu, vjerni Bosni"* u Splitu 2001. godine on kaže: „Misaoni ključ odgonetanja osebujne, začudne i ohrabrujuće uloge bosanskih franjevaca treba tražiti u profilu njihovog apostolata. On je sazdan od uzvišenog smisla za žrtvu, od valjanog očitavanja znakova vremena, predanog rada koji resi samozatajnost i neprekinuta zagledanost u budućnost koja se odupire zanemarivanju prošlosti, trudeći se da stalno bude uronjena u ono što je sada i ovdje. Kada prave iskorak iz međa župnog pastorala, onda je riječ o djelatnostima koje su logičan produžetak njihovog aktiviteta i odvažnog isticanja samoodgovornosti. Govor je o prostranom luku njihove akcije koji se začinje u mirovnim aktivnostima, prerasta u socijalno djelovanje, užurbano se iskazuje u radu na povratku nasilno iseljenih i prognanih te prostranoj komunikacijskoj djelatnosti. U njihovom je djelovanju uvijek čovjek ishodišna točka, pa nije slučajno što Anđelović - usprkos tome što je u ratu porušeno toliko samostana, župnih crkava i župnih kuća, naglašava: „Ako bude ljudi, bit će i crkava".[66]

I posve za kraj još jedno svjedočenje. Napisao ga je Željko Ivanković. On, predstavljajući knjigu fra Petra Anđelovića *„Vjerni Bogu vjerni Bosni"*, kaže: „Djelujući u samom središtu problema, kao i uvijek kroz povijest, bosanski franjevci su i ovaj put iznova bili TU, bili su NAZOČNI, aktivno TU i aktivno NAZOČNI. Ponovno nisu bili kao oni

66 Esad Ćimić, Govor na predstavljanju knjige fra Petra Anđelovića *„Vjerni Bogu vjerni Bosni"*, u: Rekli su o Bosni i bosanskim franjevcima, Rabic, Sarajevo, 2002, str. 22.

koji se 'izmjeste' u Đakovo (da bi TU došli tek 1878. godine) i sa sigurne distance, u biti uvijek vlasto-držačke i feudalne, gledaju na Bosnu dok tamo nekakvi fratri, nekakva narodska sirotinja brine brigu o najelementarnijem, o vlastitom fizičkom opstanku i opstanku svoga katoličkog puka, da bi „poslije bili optuživani što su uopće ostali i kako su preživjeli. Stoga njihovoj vjernosti Bogu i Bosni, što će reći čovjeku, iznova vjerujemo i moralno i intelektualno".[67]

Govor je bio o Provinciji Bosni Srebrenoj na prijelazu iz drugog u treće tisućljeće, nabrajani su uspjesi i neuspjesi, zasluge i propusti, stoga taj govor ne može završiti a da se ne spomene spremnost bosanskih franjevaca da opraštaju i mole za oproštenje. U provincijalovom pismu braći srpnja 2000. stoji ovo: „I onda Papa počinje nabrajati 'nevjernosti evanđelju': Tražimo oproštenje za podjele... za stavove nepovjerenja i neprijateljstva... itd., da bi na kraju u znak štovanja i molitve za oproštenje zagrlio križ i završio cijeli obred riječima: 'Nakon stoljeća koja su obilježila nasilje i uništenja i nakon ovog posljednjeg stoljeća koje je bilo doista dramatično, Crkva čovječanstvu na putu prema pragu trećeg tisućljeća pruža evanđelje oproštenja i pomirenja kao preduvjet za izgradnju pravog mira'."

„Ne možemo, draga braćo," piše provincijal, „ne složiti se, da je u našim redovima bilo 'nevjernosti evanđelju', iz čega su onda izrastali naši grijesi protiv Boga i našega bližnjega. Njih moramo moliti za oproštenje! I još nešto. Na našem provincijskom kapitulu trebamo zagrliti križ, te zajedno sa Sv. Ocem 'ljudima ponuditi evanđelje oproštenja i pomirenja', kao preduvjet za izgradnju pravoga mira medu nama i oko nas".[68]

67 Željko Ivanković, Govor na predstavljanju knjige fra Petra Anđelovića *„Vjerni Bogu vjerni Bosni"*, u: Rekli su o Bosni i bosanskim franjevcima, Rabic, Sarajevo, 2002., str. 44.

68 Fra Petar Anđelović, Provincijalovo pismo braći, Za oproštenje moliti treba, BS 2/2000, str. 55.

SV. FRANJO, FRANJEVCI I HIJERARHIJA[1]

Svi redovnici, posebno franjevci i još posebnije franjevci u Bosni i Hercegovini su imali i još imaju određene, poteškoće u Crkvi i s Crkvom. To predstavlja veliku muku ne samo za zajednicu nego i za pojedince. Pojedinci ne znaju kako se postaviti: vole svoju zajednicu, u njoj su i dušom i tijelom, na njezinoj su strani, a svjesni su i prevelikog značenja Crkve, svjesni su da ne mogu biti protiv nje, pogotovo ne izvan nje. Stoje, dakle, između dvije vatre, trpe u savjesti. Za ovo imamo još uvijek svjež primjer pokojnog fra Šime Šimića. Neki čak misle, da ga je ta nevolja stajala života. Uz to se ne može ne primijetiti da se ova muka s Crkvom uselila i u mnoge vjerničke duše, pa je nužno baviti se „ovim pitanjem" i - na ovaj način.[2]

Prije svega treba naglasiti, da ovo razmišljanje ima namjeru, ne ulazeći u opise konkretnih primjera, olakšati ove unutarnje poteškoće, kako kod franjevaca tako i kod drugih vjernika, i to tako što će pokušati unijeti više jasnoće u naš

1 Razmišljanje na molitvenom skupu časnih sestara grada Sarajeva, održanog 19. siječnja 2003.

2 Tko se želi opširnije informirati o uzrocima i posljedicama ovih sukoba dobro je da prostudira knjige: B. Gavranović, *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881. godine*, Beograd 1935. J. Jelenić, *Kultura i bosanski franjevci*, Sarajevo 1912., F. Lastrić, *Pregled starina Bosanske provincije*, Sarajevo 1977., i posebno: I. Gavran, *Lucema lucens? Odnos Vrhbosanskog ordinarijata prema bosanskim franjevcima (1881-1975)*, Visoko 1978.

odnos prema Crkvi učeći od sv. Franje Crkvu razumijevati i ljubiti. Razumijevati i ljubiti svoju Crkvu, pa makar se i pitali: koju i kakvu Crkvu - onu s početka kršćanstva, onu iz vremena sv. Franje ili ovu današnju Crkvu?! Na ovo bi se pitanje moglo lako i lapidarno odgovoriti ističući da je Crkva uvijek ista: Kristova Crkva, uvijek sveta, što i stoji i ne stoji, jer kakogod nam to strano zvučalo, za Crkvu moramo reći, da je sastavljena od grešnika i tim da je grešna, pri čemu se smije govoriti i o grešnim strukturama, koje se trebaju i moraju mijenjati.

Da bismo u to povjerovali, dovoljno je, makar nakratko, zaviriti u povijest Crkve. Kad to učinimo, vrlo brzo shvatimo, da Crkva od neke dobi, konkretno od konstatinovskog zaokreta u 4. stoljeću, više nije samo zajednica onih koji vjeruju i u svijetu svjedoče nazočnost uskrsloga Krista, nego je to ustanova, organizacija vjernika sa svojom hijerarhijom, „svetom" vlašću, dogmama, obredima, kanonima i tradicijom. Naravno, da je do ovakvog organiziranja Crkve moralo doći, jer nijedna zajednica ne može opstati bez institucionalnog minimuma koji joj osigurava jedinstvo, povezanost i identitet. I Crkvi se to dogodilo, no, nažalost, ona je u vrijeme svog institucionaliziranja poprimila strukture vlasti koje će u njoj vjekovima trajati, u nekom smislu, sve do naših dana. Dvije treba posebno istaknuti: iskustvo rimske vlasti i iskustvo feudalnih struktura. Od njih je Crkva preuzela običaje, naslove, izraze i simbole vlasti. Hijerarhija je, i kao riječ i kao pojam, rezultat toga procesa.

Već smo rekli, da je do ovoga moralo doći, jer je to bio nužan uvjet crkvenog opstanka u svijetu, pitanje je samo, da li je nužno da ono traje i danas, posebno kad znamo, daje ono često izvor mnogih nesporazuma u samoj Crkvi, sve do kršenja ljudskih prava. Ponovimo još jedanput: institucionaliziranje Crkve bilo je u službi njezine trajnosti,

ali želja za trajanjem zna dovesti do samodovoljnosti, zna stvoriti pasivnost, zna otuđiti. Pri tom se, nerijetko, Istina zamijeni unutarnjom sigurnošću sistema: stvaraju se raskoli odstranjivanjem onih pokreta koji se ne daju uklopiti u okvire institucije, dolazi o onoga, što je i danas vidljivo, do rascjepa između Crkve hijerarhije i Crkve Božjega naroda, odnosno Crkve koja misli, govori i ne čini, te one druge koja ne smije misliti, ne smije govoriti, ali čini.

Ovo je sve bilo prisutno i očito, možda i na suroviji način nego što je to danas, u vrijeme sv. Franje. Crkva je bila preuzela obvezu vodstva ondašnjeg zapadnog svijeta u politici i kulturi. Da bi pak odgovorila ovoj zadaći, bio je potreban štab stručnjaka koji bi, odlučan i svjestan, mogao prihvatiti i svladati ovaj izazov.

U taj štab stručnjaka pretvorio se kler, u čijim se rukama s vremenom koncentrirala religiozna i svjetovna moć. Tako je došlo do klerikalizma, to znači do posvemašnje koncentracije sakralne, pa i druge, moći u rukama klera. Kler je monopolizirao upravljanje spasenjskim dobrima, dok su laici činili vjerničko mnoštvo, mušterije službe Božje. Uz to se, što je posebice bilo opasno, ova praksa utvrđivala teološkim (ideološkim) opravdanjem. U razmišljanju se nije polazilo od povijesnog Isusa, koji je bio slab u vladanju ali jak u služenju, koji je ostavio utopiju zajednice braće i sestara (Mt 23,8), nego se polazilo od jedinstvenosti Boga, stvoritelja svijeta. Ovog Boga zastupa na zemlji glava Crkve, papa „vidljivi Bog na zemlji", kako je običavao govoriti papa Grgur II., čime se nezaustavljivo provodila glasovita teorija o kefalizaciji Crkve. Crkva je kler, papa je njegova glava, vjernici se gotovo i ne spominju. Ranije su svi vjernici, preko svećenika, prinosili žrtvu (tibi offerunt), a sada je to samo svećenik, u ime i namjesto vjernika (pro quibus tibi offerimus). Laicima je dopušteno „Ženiti se, obrađivati zemlju... braniti vlastite

stvari, polagati žrtvene darove na oltar, plaćati desetinu, čime se mogu spasiti budu li izbjegavali poroke i činili dobro".[3]

Naravno da je sve ovo počelo rađati neželjenim, pogubnim plodovima: Crkva je bivala sve manje Kristova Crkva. Krista je u njoj bilo sve manje, sve ga je teže bilo u njoj susresti ili pronaći i upravo je to bilo ono što je Franju najviše boljelo. Kako se on postavio prema toj i takovoj Crkvi?

Za našu svrhu je dovoljno istaknuti da Franjo to stanje nije prihvaćao ali je u „toj i takvoj" Crkvi ostajao, ostajući joj i poslušan. Je li to moguće? Nije li takav stav bio neprirodan, paranoičan? Tumači sv. Franje su se podijelili u dva tabora. Prvi tabor predvođen francuskim istraživačem života i djela sv. Franje, Paulom Sabatierom, naglašava kritiku koju je Franjo upućivao Crkvi svoga vremena, kao i činjenicu da ga je „mudra" Rimska kurija postupno „pripitomljavala", i da bi ga, konačne, klerikalne instancije potpuno apsorbirale. Drugi smjer zastupa mišljenje da je Poverello prema majci Crkvi iskazivao neograničenu poslušnost, jer je bio *vir totus catholicus et apostolicus*, da teza o konfliktu između Franje i Rimske kurije nema nikakvo uporište u spisima sveca ili u životopisima iz 13. stoljeća, tako da možemo reći, da je crkvenost i sve što pod tim podrazumijevamo bila bitno obilježje novog franjevačkog pokreta.

Danas se misli, da, na neki način, oba tabora imaju pravo, iako ih se ne želi na jeftin način pomiriti. Istina je, naime, daje sv. Franjo u isto vrijeme bio kritičar Crkve, nekonformist ali i poslušan Crkvi u herojskom stupnju. To mu je bilo moguće, jer je Crkvu doživljavao kao realnost Evanđelja, jer ona za njega nije u prvom redu bila vanjska veličina, nego nešto kao Božja prisutnost u zraku koji udisao, ona je ispunjavala njegove snove i njegov život. No, to je jedna strana medalje. Drugo je pitanje, kako se Franjo ponašao prema moćnoj instituciji Crkve svoga vremena, koja je baš tada, pod papom

3 Codex Gratiani, c.7

Inocentom III. doživjela vrhunac posvjetovnačenja i svjesno težila za vladanjem svijetom. Bila je Crkva imperija, Crkva velikih feudalnih gospodara. Više od polovice zemljišnih posjeda u Europi bili su crkvena lena, pa je Crkva morala više brige ulagati u obranu svojih dobara i u upravljanje njima nego u evangeliziranje ljudi.

Kako se ponaša sv. Franjo, pitamo ponovno. On ne nastupa u središtu moći, nego na periferiji, ne pripada niti kleričkim niti monaškim krugovima. Njegov pokret počinje u maloj crkvi Porcijunkuli, koja je već sama za sebe simbol, jer je „najsiromašnija od svih crkava u okolici Asiza".[4] On želi djelovati i djelom stanje mijenjati. Nema kritike riječima: Ni u jednom pismu, ni u jednom životopisu nema nijedne riječi kritike protiv Crkve. No, to ne znači slaganje s postojećim stanjem. Pošto ne žele polemiku, sv. Franjo i njegovi učenici, kad vide da se negdje krivo govori ili naopako živi, reagiraju na pozitivan način, reagiraju bez izravnog odnosa prema tim negativnim pojavama. Još jednom: Franjina je kritika pozitivna, izražena je djelima, zapravo je cijeli njegov život kritika postojećeg stanja Crkve i društva. O tome na jasan način govori Joseph Ratzinger: „'Ne' postojećim oblicima Crkve, ono dakle, što bi se danas nazvalo proročkim protestom, nije moglo biti radikalnije, nego što je bilo kod Franje".[5]

Vrijeme je da se upitamo, koju važnost treba pridati ovom stavu sv. Franje, koji mu dopušta „ljubiti Crkvu, usprkos njezinim očiglednim nedostacima". Neosporno je da se radi o iskrenom, svetačkom stavu, ali je dvojbeno da li je to jedini način reagiranja u odnosu na Crkvu i na stanje u njoj. U svakom je slučaju zanimljivo da se i pored ovakvog stava sv. Franje kritika Crkve razvila i unutar njegove zajednice,

---

4 Legenda Perusina, 8.

5 J. Ratzinger, Bemerkungen für Frage der Charismen in der Kirche, u: Die Zeit Jesu, Festschrift fuer Heinrich Schlier, Freibug 1970, s. 269.

nadahnuta, a čim drugim doli njegovim duhom, duhom njezinog utemeljitelja. Već Egidije, jedan od prvih Franjinih drugova, koji se štuje kao blaženik, veoma oštro kritizira Crkvu, a barem njemu ne možemo zanijekati srodnost duha i srca s Franjinim duhom i srcem.

Slučaj je to, na poseban način, sa Jakoponeom iz Todija koji je jednoga dana održao kratku i žestoku pokorničku propovijed u konzistoriju kardinala: „Čudim se, rekao je, čudim se da se zemlja ne otvori da vas sve zajedno ne proguta. Neka vas Bog sačuva!".[6] Bio je najveći protivnik Bonifacija VIII. Piše pjesme protiv njega, kori njegov nekršćanski način življenja, a osobito njegovu želju za vlašću. Bačen je u zatvor gdje kroz više godina mora ispaštati, od Pape često napadan.

U svezi s ovim, dobro je spomenuti, što o tom Walter Nigg piše:[7] „Aktivna pobuna protiv vladara jedina je točka u kojoj se Jakopono razlikuje od Franje. Franjo se vjerojatno ne bi priključio pobuni protiv Papina prijestolja. Jakopone je međutim pokazao da se i protiv starješina u Crkvi - ako su zaboravili svoje dužnosti - može otvoreno govoriti i da je puzava podložnost (Koja se nikad ne smije poistovjetiti s pravom podložnošću) nedostojna jednog kršćanina."

Crkvenost, dakle, kakvu Franjo želi, živi i propovijeda, nije laka stvar. Čak su i Franjina iskustva negativna. U onom času kad je pokušao novi način života nije bio shvaćen od svoje najbliže okoline u crkvenom planu. Ne samo da su klimali glavama nego ga smatraju bolesnim, misle da je opsjednut od đavla. Na njega bacaju kamenje isto kao i na njegove prve drugove. No, ovo neprihvaćanje će poslije okrenuti u oduševljenje, njegova će ga Crkva slaviti kao sveca.

Za bolje razumijevanje Franjinog mjesta u Crkvi i njegove - franjevačke - crkvenosti, važno je reći da Franjino i poslije

6 Anton Rotzetter, Thaddee Matura, živjeti evanđelje s Franjom Asiškim, Zagreb 1984, s. 108.

7 W. Nigg, Der christliche Narr, 1959, s. 63.

franjevačko shvaćanje crkvenosti nije apstraktno, ono je konkretno iskustvo. Spominjemo neke primjere. Ono prvo od Crkve što sv. Franjo primjećuje jest građevina koja služi za bogoštovlje. On se u njoj osjeća kod kuće, u njoj moli, meditira, u njoj je ispunjen prisutnošću Raspetoga.[8] Duboka vjera sv. Franje se odnosi jednako i na svećenike - po njima su Kristovo sveto tijelo i njegova presveta krv, koje sami primaju i drugima dijele, ono vidljivo od Krista na ovoj zemlji.[9] I teolozi su za Franju nešto posebno. Oni razmišljaju o Božjim mislima, nastoje ih izraziti, oni su za Franju službenici sv. Pisma. A ona, sama Crkva!?[10] Sv. Franjo ne može podnijeti da član njegove zajednice ne misli, ne djeluje i ne živi katolički, takvog on izbacuje iz zajednice.[11]

Ipak je Crkva, što na poseban način treba naglasiti, za sv. Franju kompleksna stvarnost. Ona je sveopća te mu se čini kao beskrajno velik skup raznolikih životnih oblika, staleža, klasa i poziva. Ono što te ljude i različite skupine drži zajedno jest volja da skupa služe Bogu. Franjo zna da zajednička povijest određuje ovo zajedništvo u kojemu su Bog i čovjek intimno povezani, stoga on u svojoj zajednici vidi jednu od mnogih grupa ujedinjenu s drugima i s njima u dijaloškom procesu. Stoga on svoj poziv shvaća kao služenje Crkvi, toj kompleksnoj stvarnosti, a ne kao opoziciju prema njoj ili prema nekom drugom. U crkvici sv. Damjana čuo je samoga Krista kako mu govori: „Franjo, idi i popravi moju crkvu, vidiš kako je propala". No, on to „popravljanje" ne vidi u podupiranju projekta neke moćne Crkve. On zna, ako je on bude provodio, Crkva će s njim propasti. Crkva se i mi s njom možemo obnoviti samo ako budemo pili s izvora, iz kojeg vjera živi, to znači: iz evanđelja i iz nasljedovanja

8 Oporuka sv. Franje, 2-3, Spisi, 32-33

9 Oporuka, 2-3

10 Oporuka, 3

11 Oporuka, 10

poniženog i siromašnog Isusa. To je ono što Franjo intuitivno čini.

Iz tog „činjenja" izrasta njegova evanđeoska ljubav koja odbacuje svako licemjerje i koja mu dopušta ljubiti Crkvu, usprkos očiglednim grijesima i propustima njezinog vodstva. Ova ljubav nije ni laka niti je slobodna od napetosti. U svojoj oporuci, pisanoj na smrtnoj postelji, on može otvoreno priznati: Nitko mi „nije pokazao..., što je trebalo da učinim, nego je sam Svevišnji objavio, da moram živjeti po propisu svetoga Evanđelja".[12] Za sve je nevolje nalazio rješenje u Evanđelju.

Iskustvo, koje Franjo ima s Crkvom, puno je poticaja za sadašnji trenutak. U njemu se nazire ono, što će tek vjekovima kasnije, postati općim dobrom. Naime, Crkvu se, u vrijeme sv. Franje i kroz mnoga stoljeća kasnije, poimalo kao model jednoznačne identifikacije između teološke i iskustvene dimenzije Crkve. Spomenimo samo mišljenje sv. Ignacija. On na jednom mjestu kaže: „Nakon što smo ostavili po strani svaki privatni sud, moramo biti spremni i voljni slušati istinitu zaručnicu Krista, našega Gospodina, koja je naša sveta hijerarhijska majka Crkva".[13] To je vjekovima osnovni stav: Poslušnost Crkvi, koja, jedina, garantira jedinstvo i istinu u vjeri, poslušnost, dakle, koja ima biti spremna, i protiv osobnog uvjerenja, prihvaćati crkvene propise, u čemu se očituje ona jednostavna identifikacija misterija i institucije, teološke i iskustvene strane Crkve.

Naravno, da to nije u našem vremenu održivo. Poimanje vrijednosti se promijenilo ili drukčije rečeno, neke nove vrijednosti, kao što su naprimjer sloboda savjesti, osobna odgovornost, participiranje u vlasti, transparentna komunikacija itd. su se uselile i u duše današnjih vjernika, što je

12 Oporuka, 14

13 Sv. Ignacije L. Exerzitienbuch, Nr. 353. Citirano prema: Medard Kehl, Wohin geht die Kirche?, Eine Zeitdiagnose, Herder 1996., s. 66.

vidljivo uzdrmalo njihovu sliku o Crkvi. Više ne prolazi tako jednostavno zapovijed „svete hijerarhijske majke Crkve". Ako crkvene odredbe nisu vjernicima razumljive i prihvatljive, ako ne izviru iz istine i iz vjere, vjernici ih ne prihvaćaju. Bliži se polako kraj neteološkom, institucionalnom poimanju Crkve, u što se, istina sporo, uvjerava i crkvena hijerarhija, a to je na svoj jednostavni način sv. Franjo u dalekom srednjem vijeku želio i već tada, opet na svoj način prakticirao.

Još jednu stvar treba istaknuti, a ta je da se Crkva u svojoj cjelovitosti sve više pomiče iz središta prema periferiji. Sve je više u svijetu siromašnih, a da bi se tu bilo potrebno je imati hrabrost evanđelja i slobodu duha. U Franjinom su se životu pojavljivali pape, biskupi i kardinali kad su bili potrebni za ozakonjenje njegova puta, a ne za to što bi ih molio za povlastice ili olakšanja. Nije ni njima ni Crkvi izričito osporavao raspolaganje spasenjskim dobrima, niti je kler proglašavao nesposobnim, makar je ovaj bio simoničan. Ne obzirući se na to, išao je dalje svojim putem, koji je u praksi vodio do novog oblika stvaranja i dijeljenja spasenjskih dobara tako što se sada sakralna moć dijelila u bratskoj izmjeni među jednakima.

Crkva je kroz cijelu svoju povijest izložena stalnoj napetosti. Ona naviješta poruku koja se u praksi nikada ne može potpuno ostvariti: utopiju Isusa o kraljevstvu Božjem i o radikalnom bratstvu među ljudima. Franjo je radio na ovim vrednotama. Nije se opredijelio za imperijalnu Crkvu feudalnih papa nego za Crkvu gaženih i posljednjih. Ipak je respektirao i poštivao Rimsku crkvu, koju je smatrao svojom. Nikad nije dopustio kakvu ružnu riječ protiv nje niti je dopuštao da se govori o slabostima i grijesima njezinih službenika, „jer u njima vidim Sina Božjega i oni su moji gospodari". On ne nastupa strategijom podignuta kažiprsta nego osvajanja dobrotom i radikalnim životom po evanđelju. Ako čovjek živi evanđeoski i ako u duhu blaženstava pod-

nosi i progonstva od strane Crkve, ako ne popušta u ljubavi prema njoj i ako se jednako osjeća privrženim „njima ću se utjecati ako me budu i progonili",[14] tada ne može biti isključen iz Crkve niti može biti spriječen u inovatorskom djelovanju na njezinoj obnovi.

Svojom je, dakle, praksom sv. Franjo pokazao da se teološko biće Crkve ne da iscrpsti niti obuhvatiti službenom institucijom. Crkva nije realnost samo ondje gdje su službenici, obredi, kanoni, učenja, jednom riječju: gdje je institucija. Crkva je upravo onda Kristova stvarnost, kad ljudi osjećaju da im Bog upućuje svoju riječ, kad se skupljaju i kad otkrivaju da su djeca Božja a međusobno braća i sestre, kad nasljeduju Isusa Krista i služe ljudima. To je njegova poruka i nama, današnjim ljudima.

---

14 Oporuka, 6

II.
POLITIKA

BOSANSKI FRANJEVCI I POLITIKA

Bosanski franjevci su katolički redovnici koji vrlo često, možda se može reći i redovito, ne žive u četiri samostanska zida nego sebe shvaćaju kao „bratstvo u poslanju" i žive, već vjekovima, u svijetu, oslanjajući se na onu rečenicu sv. Franje, da je „svijet njihov samostan", u najmanju ruku onaj dio svijeta koji se Bosnom zove. Stoga oni i ne grade samostane-tvrđave, s debelim zidinama okolo samostana ili s bodljikavom žicom nego pokušavaju svoju okolicu, svijet oko sebe, koji je žedan Boga, žedan pravde, bratstva i mira, učiniti „svojim klaustrom", da se poslužimo terminom Plenarnog vijeća Franjevačkog reda koje je koncem 2001. godine zasjedalo u Guadalajari, u Meksiku.

Postoji, međutim, jedna velika nevolja bosanskih franjevaca: oni ne bivaju na pravi način pripremljeni za takav život, za život u svijetu. Njih se u vrijeme odgoja i školovanja odgaja na način prijašnjih vremena, tako da su, uglavnom, kad iziđu iz odgojnih ustanova, prepuni teorijskog znanja o redovničkim pravilima i vjerskim dogmama, a živjeti u svom „novom klaustru", u svijetu, moraju učiti iznova. Da se u to uvjerimo, dovoljno je pogledati program teološkog studija na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu i lako ćemo se uvjeriti kako je u njemu premalo praktične teologije i kako u njemu najviše mjesta zauzima spekulativna teologija. Mladi franjevci stoga kad počnu pastoralno djelovati, naiđu uglavnom na

ono što nisu učili za vrijeme svoga studija: na nove znakove, na nova pravila i običaje, pri čemu treba na posebna način istaknuti nešto, čime je protkan cijeli svijet, a posebice ovaj naš na našim bosanskohercegovačkim prostorima, a to je politika. S politikom, upravo s politikom se mora susresti svaki bosanski franjevac, s njom mora živjeti, stoga pitanje glasi: Kako?

Da bi se na pravi način odgovorilo na ovo pitanje, bilo bi potrebno puno vremena i puno strpljenja, no toga današnji ljudi, redovito, imaju najmanje. To je razlog što će i ovdje biti pokušano tek u kratkim i brzim potezima izreći nekoliko teza o ovom pitanju, koje se onda mogu kroz diskusiju verificirati, prihvatiti ili odbaciti.[1] Tema je, kako je rečeno, bosanski franjevci i politika, a da bi se toj temi moglo uopće pristupiti, potrebno je politiku definirati, potrebno je reći što pod tim pojmom podrazumijevamo. Učinit ćemo to u nekoliko koraka polazeći od jedne činjenice:

a) Činjenica je da politiku susrećemo posvuda. Mnogi misle da je svaki ljudski čin, kako pojedinca tako i svake organizirane skupine, političan. Čovjek je, prema tome, i kad to neće, političko biće.

b) U pokušaju da izreknemo što je politika, ne smijemo ostati samo na ovoj činjenici, moramo poći dalje. Moramo, kad govorimo o politici, to činiti piramidalno. U vrhu piramide su politički profesionalci, oni koji se profesionalno bave politikom, a u dnu piramide je obični svijet, koji ipak ostaje i to faktički, na realan način, u političkom prostoru. To je važna činjenica i treba je permanentno biti svjestan, odnosno treba sve činiti da svi članovi jedne socijalne grupe trebaju posjedovati „političku kulturu", trebaju znati baviti

1 Ovdje je mjesto da se kaže, daje ovo razmišljanje prilog razgovoru bosanskih franjevaca na regionalnim sastancima diljem Bosne (Livno, Fojnica, Tolisa, Visoko), zato i očekivanje da se postavke u ovom razmišljanju verificiraju, prihvate ili odbace.

se politikom na efikasan način, npr. kroz stranke, građanska društva, građanske inicijative i drugo, što, isto tako, vrijedi i za crkvene osobe. Za potvrdu ove teze ne treba odlaziti daleko, dovoljno je prisjetiti se događanja krajem 20. stoljeća u Njemačkoj Demokratskoj Republici, u kojoj su upravo moralni i religiozni elementi političke kulture proizveli revoluciju, i jer su to oni činili revolucija se dogodila bez prolijevanja krvi.

c) Politički se život, važno je naglasiti, obično događa u okviru jedne države. Država je već dugo okvir u kojem pojedinačni politički subjekti (narodi, klase, vjerske zajednice, manjine, itd.) nastoje ostvariti svoje političke ciljeve i to na različite načine: izborima, priopćenjima, štrajkovima, demonstracijama, itd.

d) Ipak, kad je govor o politici, uglavnom svi mislimo na „borbu za vlast" (Max Weber), a do nje se najčešće, barem u novije vrijeme, dolazi kroz političke stranke, stoga su one tako važne, no o njima će biti govora poslije.

Zaokružujući ovo kratko kazivanje o politici, naglasimo ono za našu situaciju najvažnije: politika se događa i vodi uglavnom u okviru jedne države, država regulira život svojih građana, makar se sva politika u tom ne iscrpljivala. Ako je to točno, a čini se da jest, građani su dužni, to je pitanje zdravog razuma, brinuti se za svoju državu, sve činiti da ona bude prava i pravna država, država u kojoj će vladati etički i moralni zakoni. Tomu moraju pridonijeti svi, svaki pojedinac, u našem slučaju svaki od nas. Rasvijetlivši ovo načelno pitanje, u mogućnosti smo prijeći na pitanje odnosa bosanskih franjevaca prema politici ili šire rečeno prema bosanskohercegovačkoj stvarnosti totalno prožetoj politikom. Učinit ćemo to, kao što je već uvodno rečeno, u obliku teza.

1. Potreba političke teologije. Svi ste se, vjerujem, tijekom svoga teološkog studija susreli s pojmom „politička teologija", a sada vam dozivam u sjećanje taj pojam, jer

ćemo tako najlakše shvatiti ono o čemu upravo govorimo. Problematiku političke teologije je formulirao teolog Johann Baptist Metz 1967. godine, a šire ju je razradio 1968. u svom poznatom djelu „O teologiji svijeta". Prema Metzu, politička teologija uči da religiozno područje nije stvar pojedinca, što su htjeli dokazati i u djelo provesti prosvetitelji i osvjedočeni marksisti. Posebice se to ne može reći za kršćansku vjeru, koja nije prazni obzor religioznog iščekivanja, nego ima javnu dimenziju koju treba otjelotvoriti u njezinoj kritičkoj i osloboditeljskoj zadaći u odnosu na povijesno društveni proces. „Spasenje", kaže Metz, „na koje se kršćanska vjera poziva u nadi, nije neko privatno spasenje. Proglašavanje toga spasenja dovelo je Isusa do smrtonosnog sukoba s javnim moćnicima njegova vremena".[2]

Politička teologija želi, dakle, da kršćanska riječ postane društveno djelotvorna. Da bi nam bilo jasno što to znači navest ćemo mišljenje još jednog znamenitog teologa, Dietricha Bonhoeffera. On kaže: „Nije na nama, da proreknemo dan - ali će taj dan doći - kad će ljudi biti ponovno pozvani da Božju riječ izgovore tako da ona mogne promijeniti i obnoviti svijet.

Bit će to nov govor, možda posve nereligiozan, ali osloboditeljski i otkupiteljski, poput Kristova govora, nad kojim su se ljudi prenerazili, a ipak su od njega bili pobijeđeni. Bit će to govor nove pravednosti i istine, govor koji naviješta mir među ljudima i približavanje Božjeg kraljevstva".[3]

Da su ovakva razmišljanja ušla u Rimokatoličku crkvu svjedoči pastoralna konstitucija II. vatikanskog sabora „Gaudium et spes", koju ne bismo trebali ispuštati iz ruku, no ovdje je ne možemo zbog kratkoće vremena analizirati, iako smatram da bismo u njoj mogli naći potvrdu za ono o čemu smo upravo govorili.

---

2 J. B. Metz, *Sulla teologia del mondo*, str. 110.

3 D. Boenhoeffer, *Otpor i predanje*, KS, Zagreb 1993., str. 140.

2. Sveti Franjo i politika. Svima je znano, da je sv. Franjo živio na prijelazu stoljeća, dvanaestog u trinaesto, kada je sudbina htjela očistiti teren za jednu novu budućnost. 1197. umro je Henrik VI., a malo poslije i 93-godišnji papa Celestin III. Ubrzo su počele ogorčene borbe oko naslijeđa: ratovale su pokrajine protiv pokrajina, gradovi protiv gradova. I Franjin je grad bio uvučen u rat, a s njim i Franjo. No, nije to što se tiče sv. Franje dugo trajalo. On je previše ljubio čovjeka, prirodu i kulturu, da bi mogao sudjelovati u rušenju i ubijanju, a i Bog mu je bio namijenio pomiriteljsku ulogu. Počeo je ljude pozdravljati s „Gospodin ti dao mir", a od zavađenih stranaka je tražio da se pomire. Čini to u Arezu, Sieni, Bologni i naravno u Asizu. U tim svojim nastojanjima služi se svim njemu dostupnim sredstvima: riječima, pjesmom, molitvom, ne zaboravljajući da samo onaj tko ima mir u sebi, tko ga živi, smije i može druge poticati na mir, stoga on svoju braću upozorava: „Kao što ustima naviještate mir, tako ga i još više morate nositi u srcu. Nitko se zbog vas ne smije srditi i prepirati. Naprotiv, vašom blagošću, vašom dobrotom i vašom slogom neka svi budu nošeni prema miru. Vi ste njima poslani liječiti rane, oporavljati slomljene, zalutale na pravi put vraćati".

Tri druga koji zapisuju ovu Franjinu rečenicu zaključuju da franjevački pokret u svojoj biti mora biti mirovni pokret, a Aleksander iz Bremena, franjevac 13. stoljeća, želi u Franjevačkom pokretu vidjeti novi Jeruzalem, tj. simbol mira: i u životu i u vladanju franjevaca ljudi trebaju vidjeti ostvarenje svoga sna i svoje čežnje za mirom. Recimo još da ova Franjina ispunjenost mirom nije bila apolitična. Ona je bila politički odgovor na probleme ondašnjeg vremena. Čak što više ona ga je činila politički aktivnim. Franjo piše civilnim vlastima, moli sveučilište u Bologni za posredničku ulogu, mjesecima razbija glavu kako bi sastavio nove, pravednije zakone, oštro se suprotstavlja križarskoj vojni, da

spomenemo nešto od njegovog političkog djelovanja. No, on u svom političkom djelovanju nikada ne prekoračuje granice predlaganja služeći se samo njemu dopuštenim sredstvima: riječju, pjesmom i molitvom.

3. Politička praksa bosanskih franjevaca u prošlosti. Franjevce je, kako i sami franjevci vjeruju, Božanska providnost dovela na ove prostore, koji, ne zna se od kada, nose ime Bosna, za koju je u svoje vrijeme biskup Strossmayer govorio: „Ima jedna, istina plemenita, sasvim plemenita gospoja, koja je od blizu pet vjekova bijedna, da sasvim bijedna udovica, koja neprestano niz gospodsko lice roni grozne biser suze, a nikoga nejma, tko bi joj suze otro, tko bi je utješio, tko bi se za nju pobrinuo. Ta plemenita udovica, naša je Bosna, njegda ponosna, a sada potlačena, i upropašćena...".[4]

Često je Bosna bila takva i nije bilo „nikoga tko bi se za nju pobrinuo", pa su najčešće teret te brige bosanski franjevci preuzimali na sebe „liječeći ranjene, opravljajući slomljene, vraćajući na put zalutale" sve u duhu sv. Franje i Franjevačkog reda. Jedan promatrač toga Reda je zapisao slijedeće: „Socijalno djelovanje franjevačkog reda od postanka, pa do naših vremena dopire. Već samo utemeljenje reda bijaše socijalni čin, a ustanova trećeg reda socijalno djelo najvišeg momenta. Djelovanje Franjevaca obuhvataše sav narodni život, sve promjenljujući i obnavljajući. Red manjih bijaše u svojoj suštini socijalni red, koji je svojim djelima utisnuo znake svoga opstanka".[5] A bosanski franjevac Batinić će u Glasniku bosanskih i hercegovačkih Franjevaca, godine 1887., napisati da „koji je ma i površno upućen u bosansku povijest priznat će, da se je franjevački red odmah pri dola-

4 Zabilježio fra Anto Knežević u svojoj „Varici", a ovdje je citirano prema Julijan Jelenić, *Kultura i bosanski franjevci*, fototip izdanja iz 1915, Svjetlost, Sarajevo 1990., str. 201.

5 Dr. Holzapfel-Haselbeck, *Manuale histroriae ordinis Fratrum Minorum*, str. 205, prema Jeleniću, op. cit. str. 71.

sku ponarodio, preuzeo bosanske tradicije i počeo živo osiećati ne samo za vjeru i ćudoredje u ovoj bogomilstvom raztrovanoj zemlji, već i za dobrobit i neodvisnost bosanske kraljevine, u kojoj su se neprestano isticali rodoljubljem i prostodušnošću u društvenom životu".[6]

Korisno bi bilo, kada bismo imali vremena, pustiti da ispred nas prodefiliraju barem neki od fratara iz naše prošlosti, kao što su bili fra Anđeo Zvizdović, fra Ivan Frano Jukić, fra Grga Martić, fra Martin Nedić, fra Josip Markušić, fra Vlado Karlović, da spomenem samo neka imena onih najslavnijih. No, kako za to nemamo vremena, preporučujem vašoj pozornosti članak fra Mile Babića „Sedam stoljeća bosanskih franjevaca".[7]

Iz toga članka citirat ću samo jedno mjesto važno za temu o kojoj je govor, a govor je o bavljenju politikom bosanskih franjevaca. Kad se bosanski franjevci bave tom djelatnošću onda su oni „spremni surađivati se bilo kojom vlašću - domaćom ili tuđom, vjerskom ili političkom - ako je to (bilo) na dobro malih i običnih ljudi. Ta linija postupnog i strpljivog pregovaranja sa svakom političkom vlašću radi dobra ljudi polazi od fra Peregrina Saksonca u vrijeme srednjovjekovne bosanske države, pa preko fra Anđela Zvizdovića u vrijeme turske vlasti, pa sve do franjevačkih pregovarača za vrijeme velikosrpske zatim komunističke i na kraju najnovije postkomunističke vlasti."[8] U tom „surađivanju s bilo kojom vlašću", njihov prvotni cilj nije bio dobiti kršćansku državu, pa onda pod okriljemte države širiti kršćanstvo, to je bio način djelovanja svjetovnih svećenika. „Njihov je izravni cilj bio", reći će fra Mile, „zauzimanje za spasenje ljudi, a neizravno to

6 J. Jelenić, op. cit., str. 71.

7 Mile Babić, *Sedam stoljeća bosanskih franjevaca*, u : Jukić, br. 21-23, 1993.

8 M. Babić, ibidem, str. 30.

je bilo zalaganje za onu državu koja najviše pridonosi dobru ljudi ili koja najmanje škodi dobru ljudi".[9]

4. Suvremeni bosanski franjevci i politika. Zadnjih stotinjak godina bosanski franjevci nisu imali, iz poznatih razloga, neku naglašeniju ulogu ni u društvenom ni u crkvenom životu, te su svoju pozornost najviše poklanjali dušobrižništvu, školstvu i općem kulturnom djelovanju. Glede istupanja u javnom životu kroz cijelo to vrijeme bili su suzdržani. Na tu suzdržanost u javnom životu bosanske je franjevce poticala i njihova provincijska uprava. Tako čitamo u provincijalovoj okružnici od 20. 11. 1928. godine (to je vrijeme nakon ubojstva Stjepana Radića) ovo: „Mi moramo biti za naš narod; i moramo se za njega posvema žrtvovati; i uvijek za dobro njegovo bez ikakva zatezanja na strašivu mjestu postojati! Ali mi nismo političari, a još manje strančari; nego je svaki od nas dao svoj glas i tako birao poslanike i političare, ili izvršioce stranačkih foruma, da se oni dalje brinu. Ovo nije više ono primitivno doba iz vremena turskih vezira i seraskera, da svakodnevno polijećemo u boračke redove. Birali smo, neka oni dalje rade! Svak po svom mandatu i odgovornosti, ne samo jutra i večeri - nego i narodnoga suda u povijesti! Nas nije nitko birao; a moguće i nije htjeo birati..., mi ipak imamo pravo i dužnost (čega nam ne može nitko zanijekati, i mi ne damo da nam zaniječe!), da reknemo svoju na pravo vrijeme i na doličan način. Ali to može biti samo u prekretnicama vremena, i u pitanjima osnovne važnosti, a ne u dnevnim obračunavanjima."[10]

Bosanski su se franjevci uglavnom držali ovih smjernica: govoriti su tek u „vremenskim prekretnicama" i redovito na „služben način", iako ne treba nijekati, da je bilo i istrčavanja,

9 M. Babić, ibidem, str. 31.

10 Okružnica provincijala Bosne Srebrene od 20.11.1928. godine citirano prema: Marko Oršolić, *Socijalno-politički pogledi fra Josipa Markušića*, Zagreb - Sarajevo, 1981., str.168.

iako gotovo nikada na štetu zajednice. Za njih vrijedi ono što vrijedi općenito za sve redovnike: „Danas, kad je politika postala sveodrediteljem ne samo javnog nego i privatnog života... prema takvoj situaciji redovnici zauzimaju različite stavove. Jedni sumnjičavi i suviše kritički gledaju ne samo na društvena zbivanja nego uopće na svijet i ljude oko sebe, očajavajući i jadikujući nad njima jer smatraju da se malo što može promijeniti". Postoje i oni, nastavlja Sarčević „koji se udružuju u oporbene struje dnevne politike ne pazeći na umjerenost i očuvanje dostojanstva drugih osoba koje kritizira" i konačno postoje i oni treći i njih je najviše „koji zadovoljni u svom zaštićenom svijetu, život provode pazeći na svoje zdravlje i da se gdjegod slučajno ne bi previše žrtvovali".[11]

Bosanski franjevci ne tvore monolitnu zajednicu, što je vidljivo iz njihove duge povijesti. Kad Jozo Džambo o njima piše, onda on polazeći od činjenice da bosanski franjevci spadaju u „bijele mrlje bosanskohercegovačke historiografije", da se nasuprot takovoj kolektivističkoj tezi, „u ovom prilogu želi u franjevačkoj zajednici Bosni Srebrenoj uočiti i naglasiti upravo one komponente koje tu zajednicu prezentiraju kao višeslojevito, polifono, kompleksno, a nipošto 'zatvoreno' društvo. Upravo na primjeru-stoljeća u kom se rodio i djelovao fra Grgo Martić može se to lako pokazati. Mislim da time i fra Grgin lik dobiva na svojoj jasnoći".[12]

Kad se govori o političkoj djelatnosti bosanskih franjevaca, moguće je uvažiti još jedno zapažanje J. Džambe. Nakon iskaza da je „povijest bosansko-hercegovačkih franje-

11 Ivan Šarčević, *Mistika-zajedništvo-politika*, u: Jukić 26-27/1997., str. 27.

12 Dr. Jozo Džambo, *Stoljeće fra Grge Martića, Dihotomija svjetova franjevaca Bosne Srebrene*, u: Zbornik radova znanstvenog skupa Fra Grgo Martić i njegovo doba, Zagreb, 1996. str. 45.

vaca tijekom 19. stoljeća puna dinamike karakteristične za unutarnje i vanjske izazove" i da se ona može okarakterizirati „kao trajno krizno stanje, dakle kao negativum", Džambo ispravno zaključuje, da se to stanje može i treba „upravo zbog spomenute dinamike shvatiti i drukčije: u dinamici je rast, u dinamici je život."[13]

Ovakvo razmišljanje, važno za političko djelovanje bosanskih franjevaca, nalazi svoju potvrdu kod jednog drugog autora koji također dobro poznaje bosanske franjevce i njihovu povijest, to je dr. Srećko Džaja. On je svoje izlaganje o povijesnim okvirima kulturne djelatnosti bosanskih franjevaca na simpoziju o fra Grgi Mariću 1972. godine u Sarajevu zaključio slijedećim zapažanjem: „U plejadi Jukić, Martić, Nedić, Knežević, Šunjić, Baltić itd. otkrili bismo klasični tip intelektualca, koji se prema postojećem poretku svoga vremena odnosio lojalno, uklapao u njega i radio za njega, ili romantični tip, koji se povlačio izvan društva na svoj blaženi otok egzistiranja, ili pak tragični tip intelektualca, koji je svoju zemlju i svoje društvo budio tako dugo iz mrtvila dok i jedno i drugo nije morao napustiti; jednom riječju, otkrili bismo čitav niz prijelaznih stupnjeva između dvorskog pjesnika i dvorske lude, na jednoj strani, i proroka koji strada, na drugoj strani, odnosno čitav niz između fra Grge Martića i Franje Jukića, ako njih dvojicu definiramo kao ekstremne pozicije u ovoj plejadi".[14]

Ako se vratimo našem vremenu, lako ćemo primijetiti da se situacija na neki način ponavlja. Spominjani Ivan Sarčević će svoje nabrajanje vrsta redovnika reći da postoje i „oni koji pokreću kotač društveno-političkog zbivanja naprijed i nabolje", videći njihovu posebnu ulogu u „pročišća-

13 Ibidem, str. 53.

14 Srećko Džaja, *Povijesni okvir kulturne djelatnosti bosanskih franjevaca 19. stoljeća*, u: Godišnjak Instituta za izučavanje jugoslavenskih književnosti u Sarajevu 2, Sarajevo 1973., str. 34.

vanju nacionalnog identiteta". Taj problem je zaokupljao bosanske franjevce tijekom cijelog dvadesetog stoljeća. Na njegovom je početku nadbiskup Stadler, na Prvom hrvatskom katoličkom kongresu između 3. i 5. rujna 1900. u Zagrebu u svom govoru proklamirao „naš klerikalni program za 20. stoljeće", kako je izvijestio urednik sarajevskog dijecezanskog lista Vrhbosna i Stadlerov nasljednik na mjestu sarajevskog nadbiskupa Ivan Ev. Šarić.[15] Specifičnost toga klerikalnog programa, kako to ocjenjuje Srećko Džaja, sastojala se u tome da su njegovi pobornici, pored uobičajenih ultrakatoličkih zahtjeva na državu i društvo „slijedili i nacionalno-ideološke velikohrvatski inspirirane interese",[16] čija je posljedica bilo umnožavanje stereotipa o neprijatelju. Stadler je zahtijevao vodeću ulogu Crkve i katoličkog episkopata i u odgovarajućem političkom gibanju bosanskohercegovačkih Hrvata na početku 20. stoljeća. On je u svom tisku poučavao hrvatsku liberalnu inteligenciju koja je zajedno s franjevcima tražila suradnju s Muslimanima: 1. „Politika i religija su nerazdvojne kao tijelo i duša, i kako odvajanje duše od tijela donosi čovjeku smrt, tako i razdvajanje politike i religije nosi u sebi opasnost rušenja čitava života; 2. „*Tolerantiam religiosam esse impiam et absurdam*".[17]

Ova velikohrvatska konstrukcija bosanskohercegovačkih Hrvata raspast će se tek tijekom ratnih godina, i to 1917. godine, kada se na horizontu započela ocrtavati propast dvojne Monarhije. Zapravo i nije bilo, reći će S. Džaja „nikakva rascjepa hrvatskih građanskih snaga u Bosni i Her-

15 O prvom hrvatskom katoličkom kongresu pogledati: Luka Đaković, *Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika Hrvata*, Zagreb 1985., str. 189-202.

16 Srećko M. Džaja, *Bosna i Hercegovina u austrougraskom razdoblju (1878-1918)*, Mostar-Zagreb 2002., str. 206.

17 Citirano prema S. Džaja, op. cit. str. 51.

cegovini na velikohrvate i jugoslaviste, nego samo na liberale i klerikale".[18]

U tom austrougarskom razdoblju završena je stoljećima duga era klasičnog konfesionalizma (S. Džaja) u Bosni i Hercegovini i započela je epoha nacionalizma, samo što u našem slučaju konfesionalizam nije bio smijenjen nacionalizmom nego je prvo prevedeno u drugo. Ostale su u Bosni i Hercegovini tri grupacije koje su razdvojene ne jezičnim barijerama, nego različitim vrijednonosnim mjerilima i predodžbama o prošlosti i budućnosti. To je zasigurno jedan od bitnih razloga što se u zemlju, nakon sloma komunističkog sustava, vratili kaos, rat i mutno stanje sve do danas.

Brojni su bosanski franjevci koji su svjesni ovakvog stanja i koji nastoje pokretati „kotač društveno-političkog zbivanja naprijed i nabolje". Oni, ne odlazeći u sinkretizam i lažni mir, ne zaboravljajući svoje narodne, kulturne i religiozne posebnosti, zagledani u primjer sv. Franje i fra Anđela Zvizdovića, žele biti s drugima i drugačijima, žele voditi s njima dijalog, pa i onda kada bi se moglo pomisliti kako se nema o čemu razgovarati ili kako ne postoji mogućnost života zajedno. Oni znaju da će, izdaju li ovo, ne potrude li se oko ovoga, izdati jednu od najvažnijih zadaća i zahtjeva kršćanske vjere, a to je ljubav prema drugima, drugačijima, prema strancima. Najopasnije je kad se ovo počne događati iz lažne nacionalne politike, kad netko sebi skroji religiju po svojoj mjeri, kad ona prestane biti kršćanska religija. Kad bi se to dogodilo bosanski bi franjevci izdali ne samo svoje franjevaštvo nego i svoje kršćanstvo.

5. Kriza istine u kontekstu ovog razmišljanja. „Pravilo i život manje braće jest ovo: opsluživati sveto Evanđelje Gospodina našega Isusa Krista", stoji u Potvrđenom pravilu (PPr 1,1) Franjevačkog reda. Ovu preozbiljnu rečenicu potisnuti u zaborav nije dopušteno nijednom franjevcu.

18 Ibidem, str. 208.

Ne može to, rekli bismo, učiniti ni onaj koji je franjevački habit samo vidio, a kamo li onaj, koji se usuđuje, makar i povremeno, nositi ga. Nemoguće je, da ova rečenica, od vremena do vremena, ne dovede svakog franjevca pred njegov evanđeoski identitet, proizvodeći u njemu, ako je iskren, krizu istine. Normalno bi bilo, da svaki franjevac kad susretne ovu rečenicu, uoči razliku između onoga što živi i čini i onoga što je pozvan živjeti i činiti. Možda se to nekome dogodilo i danas, na ovom regionalnom sastanku?!

U svakom slučaju ovakvi susreti ne smiju proći, a da se franjevci ne prisjete onoga, što stoji u Pravilu njihova života. „Savjetujem svoj braći", kaže sv. Franjo, „opominjem ih u Gospodinu Isusu Kristu, i potičem da se, kad idu svijetom ne pravdaju i ne prepiru riječima i neka druge ne osuđuju; nego neka budu blagi, miroljubivi i čedni, krotki i ponizni i neka sa svakim uljudno govore kako se dolikuje (PrP 3, 10-11.). Pitanje je sigurno na mjestu: Trebaju li bosanskim franjevcima bolje upute za njihovo bavljenje politikom, ma što se pod tim podrazumijevalo?!

Za kraj, sve u smislu dosadašnjeg razmišljanja, neka stoji jedan citat iz jednog od najvažnijih crkvenih dokumenata, iz Apostolskog pisma Ivana Pavla II. o posvećenom životu, s nazivom Vita Consecrata. U broju 110. toga Apostolskog pisma upućenog svim redovnicima, pa i bosanskim franjevcima, stoji: „Vi nemate samo slavnu povijest koje se treba sjećati i koju treba propovijedati, nego veliku povijest koju treba izgraditi". Ako su bosanski franjevci svjesni prvog dijela ove rečenice, nadati se je, da neće zaboraviti ni drugi dio, naime, da i oni poput svojih prethodnika trebaju graditi veliku povijest.

BOSANSKI FRANJEVAC - PREDSJEDNIK BOSNE I HERCEGOVINE?[1]

Prije nekoliko tjedana Bosnom i Hercegovinom, pa i Hrvatskom, naravno putem medija, prostrujala je priča, (nije jedina, jer BiH dobrano živi od priča kroz koje kazuje sebe sebi i drugima; u njoj povijesti kao i da nema) da će jedan bosanski franjevac na predstojećim izborima biti kandidat za člana Predsjedništva BiH iz hrvatskog naroda, a tim i mogući predsjednik BiH. Kako se to na mene osobno odnosilo, smatram prikladnim o toj priči kazati nekoliko riječi.

Priča nije izmišljena, nastala je u krugovima koji za sebe kažu da žele dobro Bosni i Hercegovini, naravno i hrvatskom narodu u toj državi. Tim razgovorima i stvaranju planova nazočili su i veleposlanici nekih europskih država, potaknuti, tako su poslije govorili, nezadovoljstvom običnog puka s dosadašnjim članovima Predsjedništva iz hrvatskog naroda i strahom da i ovaj puta neće biti pravih kandidata za izbor člana Predsjedništva iz hrva tskog naroda. U tim razgovorima, o njima nisam bio informiran, spomenuto je i moje ime, dobronamjerno, kako mi je poslije bilo rečeno. Rekli su, da to čine jer sam dovoljno poznat i priznat, da iza sebe imam bosansku franjevačku povijest, da sam i u ratu ostao „vjeran Bogu i vjeran Bosni", itd. Eto, tako je nastala priča, o meni i bez mene. Događaji, pak, koji su uslijedili nisu bili

1 Tekst objavljen u Slobodnoj Dalmaciji, 28. rujna 2002. str. 10.

nezanimljivi. Naprotiv! Pobudili su veliko zanimanje ne samo u političkim krugovima nego, rekao bih, još više u crkvenim krugovima i kod običnog puka. Ostavimo po strani moje sposobnosti, zasluge i prikladnost za tu odgovornu službu (dobro sam ja svjestan svoje ograničenosti!), a pokušajmo iskoristiti ovu cijelu priču kako bismo razjasnili razloge što je do nje došlo. Ima ih više, no tri treba svakako spomenuti.

Prvi je, i on mi je najdraži (nema puno zajedničkog s mojom osobom), što je iz nekih, mnogima navodno nepoznatih, izvora proključalo priznanje bosanskim franjevcima, da su oni ti koji bi trebali, i direktno i s najvišeg vrha, voditi brigu o Bosni i Hercegovini i o hrvatskom narodu u njoj. Nije novo, da se bosanske franjevce gura u stranu, da se prešućuju njihove zasluge, da im se niječe važna uloga u prošlosti pa i u budućnosti u hrvatskom narodu. No, dok jedni to uporno čine, ima i onih, koji bi bili spremni povjeriti im najodgovornije službe, ako baš ne ide u Crkvi a ono u društvu. Ovi zadnji vjeruju da bi i narod stao iza njih znajući da su franjevci, uvijek na svoj način, u sudbonosnim trenucima, pridonosili opstanku i ostanku Hrvata u Bosni i Hercegovini. Trebalo bi im opet dati šansu.

Drugi je razlog crkvene naravi i on mi je zadao najviše brige i stida. Čudni smo mi ljudi iz Crkve. Želimo da nam ljudi vjeruju, da nam aplaudiraju, da misle kako se mi za njih ne samo brinemo nego kako za njih i mislimo. Ali, kad treba odgovornost (s)nositi, ovozemaljsku, tj. političku, za sve su drugi krivi, mi spretno među političarima pronađemo žrtvene jarce. Budemo s njima, savjetujemo ih, nagovaramo ih, ali odgovornost za neuspjehe i pogreške moraju (s)nositi samo oni, političari civili. Kad je gusto, ljudi iz Crkve se sakriju iza svojih sutana ili habita, pobjegnu u sakristije, navuku bijele albe znak čistih duša, a političare ostave same da se po njima pljuje, da ih se osuđuje i proklinje... Zaboga, i red je tako,

ljudi iz Crkve ne prljaju ruke politikom! Kako tužno i kako kukavički!

Naravno daje bilo crkvenih razloga da ne prihvatim kandidaturu, no oni nisu bili odlučujući. Crkveni su zakoni, kad se o sličnim stvarima radi, rastezljivi, mogu se tumačiti na različite načine. Nisu oni bili u pitanju, u pitanju je bio kukavičluk crkvenih ljudi a i ja pripadam toj kasti. Lakše mi je iz samostana dijeliti savjete, prozivati i kritizirati nego izići na bojno (političko!) polje. Govorio sam sebi, dobro je što to ne moram, dobro je što sam svećenik, dobro je što se ne pristoji da se svećenik direktno bavi politikom. Pridružio sam se onima „koji hrču" (Krleža) i stid me je. Nije mi žao, nego me je stid.

Na treće mjesto stavljam pučanstvo Bosne i Hercegovini i prije svih hrvatski narod u Bosni i Hercegovini, jer je narod o tome najmanje znao, iako ga se to najviše tiče. Odgajamo ga tako, da najmanje zna, da u iskrivljenom značenju ostanu ovce, da idu za nama i da idu za onima u koje mi prstom upremo. Ako ne-daj-bože postane opasno, ako zapuca, mi ćemo se skloniti, crkveni zidovi će nas zaštititi, obično su čvrsti. Za katastrofu su krivi političari, konačno: narode glupi, što ste išli za njima... Tako to rade ljudi iz Crkve, nije njihovo baviti se politikom! A ako bi se tko iz njihovih redova usudio to činiti direktno i otvoreno, njega bi prokleli i popljuvali. Priznajem, da sam se toga bojao i molim za oproštenje one, koji su u mene vjerovali. Sada znaju, da sam i ja, poput drugih iz Crkve, u najmanju ruku kukavica.

To je priča o mojoj neuspjeloj kandidaturi, no ona je samo dio veće priče o izborima u Bosni i Hercegovini. Ta priča traje. U njoj je više junaka i vjerujem da se u toj priči svi oni ugodno osjećaju osim jednoga: osim samog naroda. Samo je njemu, tako se čini, u ovoj priči dodijeljena tragična uloga, drugi mogu dogurati tek do tragikomične uloge. Ako ne uspiju na izborima, drugi će biti krivi, oni će se već negdje

skrasiti, ali narod nema kud, čeka ga ista muka, iste nevolje, isto beznađe. Naravno da vidim što se događa, ali se, nakon svega, ne usuđujem prstom upirati. Preostaje mi samo, da se divim hrabrim ljudima, koji su u igri. To je pošteno. Može se trka izgubiti, ali treba poštivati one, koji su dovoljno hrabri, da uđu u arenu i da se bore. Mi se iz Crkve rie bismo smjeli u tu utrku miješati, nije to naša igra, sami smo se svojim pravilima iz nje isključili.

Možda je već postalo očito da sve ovo pišem iz, reklo bi se, kršćanske perspektive, što na kraju želim još pojasniti. Tajna kršćanstva se najbolje očituje kroz dvije ljubavi: kroz ljubav prema Bogu i prema bližnjemu. Dvije su ljubavi ali nema dualizma. Nema prioriteta, obje su ljubavi jednake i zajedno čine „teološku krepost". Ljubav prema bližnjemu dokazuje ispravnost ljubavi prema Bogu i obratno.

Ponekad se zna ljubav prema Bogu izjednačiti s kontemplacijom ili još bolje rečeno s mistikom, dok bi se ljubav prema bližnjemu prenosila na socijalno područje, nazivana bi bila međuljudskom pomoći, solidarnošću. Danas, kad znamo da su često društveno-političke strukture izvor socijalnog zla, ali i da su promjenljive, ljubav prema bližnjemu može poprimiti oblike političke ljubavi u kojoj je također Bog prisutan. Mistika i politika postanu dvije strane iste ljubavi, čime se otvara mogućnost „političke svetosti" (Jon Sobrino). To je moguće tako reći, jer je svetost uvijek kontekstualna, ne može se događati u praznom prostoru, to znači da onaj koji danas za njom teži ne može biti apolitičan. Nije dovoljno dakle vjeru izricati samo u liturgiji, treba je živjeti na području politike, makar to područje bilo puno dvoznačnosti, napasti, prijetnja, u politici je naime sila na djelu. I upravo je to razlog, kažu modreni teolozi, da se u nju unese makar malo onog što nazivamo božjim, inače će postati barbarska, fašistička ili banalna, ako to već nije postala. Ovakav govor dovodi do podjela u samoj Crkvi. Jedni će reći, Crkva nema

nikakav politički mandat, ona nije kompetentna za svjetovne stvari. To će reći, ali neće nikada biti dosljedni. Drugi će reći, da je nediranje u „zle socijalno-političke strukture" izdaja evanđelja, pa će učiniti prevelik, možda i nedopušten korak, zadirući u autonomiju društva odnosno politike, što također nije dobro. Gdje je izlaz?! Odgovora nemam, tražim ga još uvijek. Znam samoda su neiskrenost i laž od đavla i da se Crkva toga treba kloniti.

III.
NADANJA

BOSANSKI FRANJEVCI
ČUVARI NADE ZA CRKVU I PUK[1]

Ovdje smo *inter nos*, a to bi trebalo značiti da dvije stvarnosti, Crkvu i narod, u kojima jesmo, u kojima se krećemo, u kojima živimo, smijemo, čak i moramo, gledati našim, franjevačkim očima, na franjevački način. Taj ćemo princip slijediti i u ovom razmišljanju.

1. Kratki pogled na prošlost. Svima je zasigurno poznato da franjevcima diljem svijeta nacija u smislu pripadanja nekom plemenu ili narodu nije puno značila. Franjevački je red od početka trebao biti, i bio je, katolički, internacionalni. Na ovim našim prostorima situacija je bila umnogome drugačija: franjevce su druge vjerničke skupine smještale među katolike, tako da su oni od svojih prvih dana u Bosni morali dijeliti sudbinu katoličke vjerske grupacije, koja će s vremenom biti prozvana hrvatskim narodom. Odatle tako uska povezanost tog naroda i bosanskih franjevaca, franjevci su prvenstveno tom narodu poklanjali svoju brigu.

1 Na poticaj i u režiji Uprave Franjevačke provincije Bosne Srebrene u prvoj polovici 2002. godine diljem Provincije održani su regionalni sastanci bosanskih franjevaca. Na njima su razmatrane teme o franjevaštvu i o Crkvi, a treća je okvirna tema bila „društveno politički događaji u BiH", politička situacija u kojoj se našla Bosna i u njoj hrvatski narod i bosanski franjevci. Na tu temu održano je ovo predavanje bosanskim franjevcima livanjskog, ramskog, jajačkog i banjalučkog samostanskog područja. Ovdje ga donosimo u proširenom i nešto izmijenjenom obliku.

O tom pitanju Željko Ivanković piše: „Dugo kroz povijest Bosne (kao uostalom i po cijeloj feudalnoj Europi!) ne može biti govora o etničkoj svijesti ili plemenskoj pripadnosti (religijska i jezična pripadnost su jedine čitljive!), jer se sva svijest izražavala u opoziciji vjernik - nevjernik, dakle u borbi za tu vrstu identiteta i sve po onoj već spomenutoj *cuius regio illius religio*, a to je značilo i jezik i kulturu i običaje od rođenja do smrti, kuhinju, gospodarstvo, poreze i vojsku...", da bi malo kasnije činjenicu „da je sačuvana biološka osnova katolika-Hrvata u Bosni, pa makar i po nevjerojatno skupoj cijeni" pripisao bosanskim franjevcima.[2]

Naravno, da odmah treba reći, da to nisu činili uvijek na isti način. Dugo, dugo vremena bosanski su franjevci svu svoju djelatnost zaodijevali u plašt brige očuvanja i širenja katoličke vjere medu ljudima na Balkanu. To se događalo kroz mnoga stoljeća, da bi tek koncem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća došlo do promjene. U tom vremenskom razmaku bosanski franjevci dobivaju malo slobodnog prostora da se bave stvarnostima kao što su organizirana Crkva ili narod politički shvaćen, da se bave crkvenim uređenjem - hijerarhijom ili državnim uređenjem - politikom. No, to je vrijeme kratko trajalo i bosanski su se franjevci, što milom što silom, vraćali svojim svećeničko-redovničkim poslovima, tako da možemo, rekli bismo, s pravom tvrditi da je glavnina vremena koje su franjevci proveli na balkanskim prostorima protekla u znaku bogoslovne kreposti - vjere. Nju su naviještali i nju su živjeli.

Bosanski su franjevci na ovo vrijeme, kada se nisu morali na vidljiv način baviti ni crkvenom ni društvenom politikom, ponosni. Ta su im vremena poklonila veliki broj svjedoka-mučenika za vjeru i velik broj pisaca teološko-

2 Željko Ivanković, Bosanskohercegovački Hrvati i njihova nacionalnost, u: *Na marginama kaosa*, studije i eseji, Rabic, Sarajevo, 2001., str. 40-41.

vjerničke pouke, čega su se 1991. godine, slaveći sedamstotu obljetnicu svoga dolaska na ove prostore, zajedno sa svojim pukom na svečan način sjećali. Ta godina je u isto vrijeme bila i prekretnica: s njom je započelo neko novo vrijeme, najprije radosno, da bi uslijedili dani muke i nevolje, koji na neki način traju do danas.

2. Vrijeme rata (1991.-1995.). Koncem osamdesetih i početkom devedesetih godina, prošlog, dvadesetog stoljeća nastupilo je, kao što je rečeno, vrijeme dubokih političko-društvenih promjena. Ništa nije, pojednostavljeno rečeno, bilo isto kao prije. Crkva i franjevci u njoj ne moraju više braniti ni vjeru ni svoj način života. Ništa od toga nije zabranjeno ni ugroženo; ugrožen, i to nenadano, postaje narod, i što nije ostalo nezapaženo, bosanski franjevci sve jasnije stavljaju naglasak na treću bogoslovnu krepost - na ljubav, izricanu i življenu kroz ljubav prema bližnjemu. Pomoć pružaju svima ratom ugroženima i, što je nekako razumljivo, na poseban način pripadnicima hrvatskog naroda. Čak se dobiva dojam, da im je to glavni posao, iako nisu prestale ni druge njihove aktivnosti. Sve u svemu to je bio jedan intenzivni period karitativne djelatnosti bosanskih franjevaca, o čemu je relativno mnogo pisano.[3]

3. Poratno vrijeme (1995. - 2002.). Novi period jednog drukčijeg života bosanskih franjevaca započeo je koncem 1995. godine s Daytonskim sporazumom, koji Bosni i Hercegovini i njezinim ljudima nije donio mnogo dobroga osim mira, što opet nije malo, ma kako taj mir bio krhak. Posljedice rata su, u materijalnom i u duhovnom pogledu, bi-

3 Fra Pavao Obrdalj, *Bosna - ljubav i zakletva*, Split-Sarajevo 1997. s naglaskom na dva dijela diplomskog rada, Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Anđele Bakavić, tiskana u toj knjizi pod naslovom: Povijesne i teološko-antropološke pretpostavke franjevačkog učenja (str. 17-22.) i Bosanski franjevci i specifično društveno-povijesno naslijeđe Bosne i Hercegovine (str. 23-26.) uz navedenu literaturu.

le katastrofalne i one su nam pred očima, svi smo ih svjesni, toliko svjesni, da o njima ne treba gotovo ni govoriti. Jednu ipak moramo istaknuti, moramo je na poseban način postati svjesni, a to je beznađe, koje se duboko usadilo u duše suvremenika, reklo bi se, najdublje u sunarodnjake bosanskih franjevaca, bosanskohercegovačke Hrvate, izvarane i zavedene raznim obećanjima iza kojih se krila pogubna politika od koje se ne uspijevaju osloboditi ni do današnjeg dana. „U ovom trenutku - nakon rata i nakon što su udarnički ispunili tuđu 'petoljetku' o vlastitom stradanju - Hrvatima u BiH ostalo je još jedino da žive zastrašujuću formu antiidentiteta - s nogama u XX. a s glavom u XIX. stoljeću - u kojem odbojnost prema bosanskoj zavičajnosti, tradiciji i državi doseže volumen paroksizma."[4] Došlo je dotle da se ti ljudi gotovo više ničem ne nadaju, jednostavno su (trajno) nesretni[5], jer se bez nade ne može drugo nego biti nesretan, čime se, na poseban način, za bosanske franjevce otvorilo novo polje rada: da budu buditelji i čuvari nade za Crkvu i svijet, za domaću Crkvu i domaći puk.

Što se pod tim misli, može se pokazati podsjećanjem na jedan događaj iz 1982. godine. Te je godine, još točnije, te godine na blagdan franjevačkih mučenika (16. siječnja) papa Ivan Pavao II. pohodio Papinsko sveučilište „Antonianum" u Rimu i tom je zgodom, citirajući riječi pape Pavla VI. upućene Generalnom kapitulu Franjevačkog reda 1973., rekao ovo: „Potvrdujte i promičite dobro, da to zauzme

4 Dubravko Lovrenović, *Pred gorgonskim licem svehrvatstva, Hrvati između Bosne i Hercegovine i Hrvatske*, u Forum Bosnae, 1-2/98., str. 50.

5 Pascal Bruckner u svojoj knjizi, *Napast nedužnosti*, Zagreb 1997., zastupa tezu o „suvišnim narodima", koji su „srušeni na ispitu Povijesti, jer je svršeno s brigom oko širenja demokracije, ljudskih prava i civilizacije: samilosti i njezinu institucionalnom prijevodu, trupama UN-a i humanitarnim organizacijama, poglaviti je cilj zamrznuti na marginama dio pučanstva, zacrtati neki zdravstveni kordon oko kriznih područja zato da ih odstrane kao što se izolira bolesnik", str. 235-236.

prvenstvo u životu i osvjedočenju svakoga te da zasja nada u budući svijet, što je vlastita i osobita značajka Kristovih učenika. Budite dakle čuvari te nade za svijet".

Nadovezujući se na ove riječi pape Pavla VI., danas živući papa Ivan Pavao II. je proslijedio: „Znamo, što je za čovječanstvo značio rođendan velikog sveca iz Asiza. S njim se svijetu porodilo sunce, kako pjeva Dante" (Raj 11,54). „Ima mnogo toga", nastavio je Papa, „što je bilo povodom da je sv. Franjo očaravao i još uvijek očarava Crkvu i svijet. To je ponajprije onaj optimistički pogled na sve stvorenje koje je za Franju sama objava Božja i domovina Kristova. No, u potpornju svega toga stajala je osobita bogoslovna krepost koju je on tako cjelovito vršio. Rijetko je imenuje, ali je ona predstavljala njegovo stanje duha te sve usredotočuje na Boga i sve od Boga očekuje, presretan što ne posjeduje ništa drugo doli Boga jedinoga. Tu temeljnu krepost Franjo izražava uzbudljivim naglascima u zapisu što ga je dao na La Verni bratu Leonu: 'Ti si samo dobro, ti si sve dobro, ti si vrhunsko dobro, Gospodine Bože, živi i istiniti... Ti si naša nada..."

Nakon ovih uzvišenih riječi o sv. Franji Papa je ocrtao osobite tjeskobe i nevolje suvremenog svijeta, da bi završio pozivom upravljenim svim Franjinim kćerima i sinovima: „Htio bih da Red manje braće, naročito po ovom Učilištu, dadne svoj doprinos da se ispuni ta potreba nade i to naročito po nadahnuću sv. Franje."

Sličnu misao, sličan poziv, Papa će još jednon ponoviti u svojoj poruci iz Greccia 1983. godine. U njoj on potiče franjevce i franjevke: „Nosite suvremenom svijetu blagu vijest koja je navještaj nade, pomirenja i mira. Budite Krista u srcu svih tjeskobnih i obnevoljenih ljudi. Postanite za sve čuvari i svjedoci nade koja ne vara".

Naravno, da bismo na ove poticajne riječi trebali nadovezati pokušaj definiranja nade, no to bi nas odvelo daleko.

Zadovoljit ćemo se stoga kratkim opisom u kojem se značenju taj pojam ovdje rabi. Polazište je kršćansko poimanje nade, da je nada od Boga darovana snaga, da je nadarenost i sposobnost uz čiju se pomoć čovjek opire razočarenju, rezignaciji ali i preuzetosti. Kršćanska se nada ne ravna prema „happy endu" povijesti svijeta. Lažna utjeha je opasnija od beznađa, rekao bi Jüergen Moltmann[6] navodeći postupak „hermeneutike opasnosti" u smislu „sjećanja, koje nam sijevne u trenutku opasnosti" (Walter Benjamin). Ovom se definicijom nade želimo barem donekle distancirati od mišljenja koje možemo susresti u „teologiji nade", a koja u sebe uključuju buduća iščekivanja ne temeljeći ih nužno na nadi u Boga. Ne susrećemo ih u tzv. staroj teologiji jer u njoj nisu bile prisutne težnje i traženja boljega svijeta već ovdje na zemlji, što „teologija nade" želi ostvariti te je s vremenom prerasla u duhovnu i političku praksu kršćanske nade, posebno u najsiromašnijim dijelovima svijeta kao što su Afrika i Južna Amerika. U te teološke pokušaje spadaju na primjer teologija oslobođenja, opcija za siromašne i još neke druge koje zasigurno zaslužuju pozornost i na ovim našim prostorima, no, nažalost, njima se ovdje i ovom prilikom ne možemo baviti. Nama su za naše vrijeme i za naše prilike potrebni konkretni prijedlozi i zaključci.

4. Bosanski franjevci čuvari nade za Crkvu u Bosni i Hercegovini. Uz sv. Franju i uz pojam „franjevački" vezana su često velika očekivanja. To se najprije odnosi na veliku Crkvu. To se vidi iz onoga što na primjer piše K. Walfs u svom radu: „*Slutnje o napuštanju Crkve*". On piše: „Crkvu ostavljaju i religiozni ljudi i to u sve većem broju. Bez sumnje bilo je toga češće u povijesti Crkve. Ipak je to fenomen koji unosi nesigurnost u Crkvu koja misli da svojom jakom

6 Jürgen Moltmann, Gerechtigkeit schafft Zukunft, Müenchen 1989, str. 54.

institucionalnom, birokratskom i u dobra doba financijskom moći posjeduje monopol u religiji. Mnogi ideali, koje bi oni što odlaze željeli ostvariti, stoje u otvorenom sukobu s današnjim idealima Crkve. Spomenimo samo neke: skromna, jednostavna, 'franjevačka' religioznost - ili nazovimo to kako hoćemo - lebdi tim ljudima pred očima.

Novčano jaka Crkva, koja uz to još prosi novac, njima je strana, štoviše sumnjiva. S tim se nerijetko povezuje i kao ideal socijalizma zajedničko posjedovanje; a toga se ponegdje u Crkvi, kao npr. u redovima, još može susresti...".[7] Tako danas razmišljaju mnogi na Zapadu, no na slična razmišljanja može se naići i kod ljudi na ovim našim prostorima.

Da to ipak nisu neka teoretska razmišljanja koja izviru iz kritičkog duha današnjeg čovjeka nego da izrastaju iz dubina njihovih duša, svjedoči pjesma J. Schwarza:

Sanjam
o komadiću Franjine Crkve
slobodne klupe
ima mjesta
mogu počinuti.
Sanjam
komadiću Franjine Crkve
gdje nalazim utjehu
i kruha da mogu dalje
gdje brat i sestra kraj mene sjede
i onda
kad mi je drukčiji izgled
i drugi jezik
i drukčija misao
i druge manire
i drukčiji mirisi

7 Citat izvađen iz knjige: Anton Rotzetter-Thaddee Matura, *Živjeti Evanđelje s Franjom Asiškim*, Zagreb 1984., str. 151.

jednom riječi
kad sam drugi čovjek.
Kad sanjam
o tom komadiću Franjine Crkve
u kojem bih rado bio
iako još ne znam
da li tu spadam
ne mogu se pomiriti s podmuklošću
izrabljivanjem
prijevarom
odsutnosti mjere
lukavošću
kao naravnim sastavinama
današnje Crkve.
I dio toga sna nosim u svoj svagdan.
Sanjam
o komadiću Franjine Crkve gdje mi se oprašta
I ja oprostiti mogu
a znam
da sve to
nije oprostivo.[8]

Bosanski bi franjevci trebali početi o tome razmišljati da budu ako to već nisu „komadić Franjine Crkve", u kojoj se može naći kruha i utjehe, u kojoj su ljudi braća i sestre i kad drukčije izgledaju, drukčije misle, čak i drukčije mirišu. Današnjim ljudima pred očima lebdi „skromna, jednostavna, franjevačka religioznost. Novčano jaka Crkva, koja uz to još prosi novac, njima je strana, štoviše sumnjiva".

5. Čuvari nade za bosanski puk. Ovo dosada izrečeno, kako se čini, nema direktne veze s onim što nazivamo društveno-politička stvarnost, iako i Crkva i franjevci u njoj

8 Pjesma se nalazi u knjizi: Anton Rotzetter-Taddee Matura, *Živjeti Evađelje s Franjom Asiškim*, Zagreb 1984., str. 152.

direktno spadaju u tu stvarnost, o čemu će sada biti govora. Sadašnju, našu, društveno-političku stvarnost nije lako izreći na kratak i jasan način, mada je ona, istina nejasno, naznačena kada je bio govor o našem narodu, koji je, što opet vrijedi i za druge narode, pogođen velikim, dubokim beznađem. Bosanskohercegovačko društvo je siromašno i razjedinjeno, a nacionalizmi ga još i dalje iznutra izjedaju. Nevolje su velike, ne vidi se izlaz iz tih nevolja, a od bosanskih se franjevaca očekuje da budu buditelji i čuvari nade za taj bosanski puk, prije svega za hrvatski narod.

Da bi se što jasnije prikazala ova situacija i uloga bosanskih franjevaca u njoj, potrebno je učiniti nekoliko koraka i to ovim redoslijedom:

a) Pokušaj definicije pojma narod. U nastojanju da se definira pojam narod postoje mnoga lutanja. Za našu situaciju možda je najbolje prikloniti se definiciji naroda koju je dao sadašnji papa Ivan Pavao II. u svojoj enciklici „*Laborem exercens*", kad kaže, da je „čovjek biće koje je poput Boga sposobno raditi i svojim radom nešto stvarati da druge usrećі", a narod je „ono veliko društvo kojemu čovjek pripada po naročitim kulturnim i povijesnim vezama... To je društvo također povijesno utjelovljenje rada svih naraštaja. Rezultat je toga da čovjek povezuje svoj najdublji ljuski identitet s pripadnošću narodu, te da u svom radu vidi sredstvo kojim se povećava zajedničko dobro za koje radi zajedno sa svojim sunarodnjacima, znajući da se tako pomoću rada umnožava baština sveukupne obitelji svih ljudi koji na svijetu žive". (LE 10.)

Pretpostaviti je, da i u oči pada, kako Papa, koji je proživio sve strahote hitlerovskog nacizma i rasizma, u definiciji naroda ne spominje ni zajedničko podrijetlo (čistu krv) niti ga ograničava na određeno tlo (sveto tlo). Nema, dakle, ni traga nacističkog mita o „Blut und Boden", mita „krvi i tla". Iz ovog izrasta jedna povoljna mogućnost, da naime

oni, koji prihvaćaju ovu definiciju naroda, mogu bez daljnjega prihvatiti i takozvani „ustavni patriotizam" utemeljen na europskoj baštini i njegovoj današnjoj uporabi u osmišljavanju nove Europe, čiji sastavni dio želi biti Bosna i Hercegovina a samim tim i bosanskohercegovački Hrvati. Više o tome u knjizi „Vjerni Bogu, vjerni Bosni".[9]

b) Hrvatski narod u Bosni i Hercegovini. Dio hrvatskog naroda zapala je sudbina živjeti u Bosni i Hercegovini. Što je ona i gdje je ona? U pokušaju nalaženja odgovora na ovo, pomalo čudno, pitanje, dobro je prisjetiti se jednog razmišljanja Ivana Lovrenovića, velikog poznavatelja Bosne (i Hercegovine). On ga je objavio u časopisu „Erazmus", 15/1996., na stranicama 37-41. Svoje razmišljanje I. Lovrenović započinje ključnim pitanjem bosansko-hercegovačke današnjice, koje je nužno političko: Hoće li Bosna i Hercegovina ostati cijela, odnosno, može li poći putem državne integracije? No, ovo ključno pitanje samo što je izgovoreno, prerasta u još ključnije, ako se tako može reći, može li ona, nakon svega, biti zemlja ljudi?

Zanimljivo je i važno za temu o kojoj je govor, što I. Lovrenović odgovor vidi u bosanskom franjevcu, koji „na rubu propasti svoje i svojega tužnoga puka, iskrenom razdraganošću klikće: 'Kako je prelijepa moja zemlja'. Hvala Ti, Bože, koji si uredio da Bosna bude moja zemlja".[10] Uz ovu zahvalnost Bogu, „koji je uredio da Bosna, ova prelijepa zemlja, bude naša (franjevačka) zemlja" ide i briga bosanskih franjevaca da sve poduzmu da ona postane „zemlja ljudi", a ne zemlja životinja koje se mrze i uzajamno se ubijaju.

Bosanski franjevci trebaju dakle Bosnu prihvatiti kao svoju domovinu, kao mjesto svoga dosadašnjeg življenja

9 Nacionalizam i patriotizam, u: Fra Petar Anđelović, *Vjerni Bogu, vjerni Bosni*, Sarajevo 2002. str. 96 - 102.

10 „Erasmus", Zagreb, 15/1996., str. 41.

i umiranja uključujući u to obje kategorije: i prostora i vremena. Posebice se čini važnom kategorija prostora. On je medij našeg postojanja u tolikoj mjeri da je donekle moguće poistovjećivanje čovjek i njegovog prostora. Glasoviti filolog W. von Humbolt je zapazio kako se u nekim jezicima osobne zamjenice identificiraju prilozima prostora. Tako se na primjer kaže „ovdje", namjesto „ja", „tu" za „ti", a „tamo" za „on". Prostor je, moglo bi se reći, čovjekov egzistencijal, gotovo on sam. To ako i za ikoga vrijedi, onda vrijedi za bosanske franjevce, stoga na neki način uvjerljivo zvuče riječi I. Lovrenovića izrečene na ruševina Franjevačke teologije na Nedžarićima 1996. godine: „Ako bi fratri digli ruke od Bosne, nijedna sila na svijetu ne može je spasiti, i obratno, ako je fratri htjednu, htjet će je i svi drugi, koji su važni i koje se pita...".

c) Pluralizam je sudbina Bosne. Pluralizam se općenito definira kao idealističko tumačenje svijeta koje, za razliku od monizma, pretpostavlja više principa tumačenja svijeta. Za našu je temu važno još reći da fenomen pluralizma pripada i pretpostavkama i preduvjetima novozavjetnog shvaćanja svijeta i egzistencije, gdje se pluralizam shvaća kao mnogostrukost mogućih subjektivnih iskustava te kao mnogostrukost objektivno danih realiteta. Od početka je, dakle, teološki totalitarizam stran kršćanskoj zajednici, što je naročito vidljivo iz novozavjetne teologije zajednice (12 Kor 10-12) ili iz novozavjetnog učenja o socijalnoj integraciji „Židova i kršćana", „robova i slobodnjaka".

Ipak, uvažavajući sve ovo, pluralizam se ne smije minimizirati i svesti na toleranciju željnu kompromisa. Treba ga, naprotiv, shvatiti kao izraz određene spoznajno-teorijske i teološke pozicije, što je postalo bjelodano na II. vatikanskom saboru. *Nostra aetate*, deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama, već u uvodu kaže: „Na osnovi svoje zadaće da promiče jedinstvo i ljubav među lju-

dima a također i među narodima, ona prije svega svraća svoju pozornost na ono što je ljudima zajedničko i što ih vodi do međusobnog zajedništva". Stoga, da ne bi iz sveprisutnog pluralizma nastalo kaotično stanje, potrebno je znati tko je tko, što zastupa i što hoće. Ispravno shvaćeni pluralizam to dopušta, on zapravo i polazi od množine ideja, opcija i stajališta, koje međusobno konkuriraju uz nužnu toleranciju i spremnost na dijalog, što se na poseban način odnosi na vjerske zajednice i institucije unutar njih. Poznato je, da je katoličanstvo sve do II. vatikanskog sabora živjelo u „kognitivnim rovovima" čime se želi reći, da mu je bilo strano i daleko sve što je bilo drukčije, no „bliski susret" se morao jednom dogoditi, kršćanstvo je moralo izići iz svojih rovova. Međutim kad se izlazi iz „rova", nužno se gubi defenzivni karakter, nastaje doba ofenzive, no izlazak „na dvoboj" ove vrste nije ništa drugo i ne može biti ništa drugo doli izlazak na dijaloške rasprave o temama koje zanimaju današnje ljude. Tim prestaje svaka priča o pervertiranoj toleranciji koja ne dopušta čak ni natjecanje na dijaloškom polju o životnim temama. Dijaloške rasprave, koje u sebe već prema nazivu uključuju poštenu otvorenost i priznavanje drugoga, trebaju odlikovati sve katolike a napose bosanske franjevce. Bez njih bi izgubili svoju vlastitost.

Ovakvi stavovi nužno dovode do radikalizacije vjere: Priznavanje i prihvaćanje pluralizma, odlučni osobni stav, duhovno natjecanje, i konačno misionarsko svjedočenje mogu biti ostvareni, mogu biti življeni tek iz duboke vjere. Ako nje nema, događa se neizbježni bijeg u problematične političke, društvene, kulturne i ine sigurnosti, koje nikada ne mogu zamijeniti vjerničku sigurnost, jer samo iz biblijske vjere i iz nasljedovanja Isusa Krista moguće je razlikovanje duhova i odbacivanje lažnih sigurnosti. Tek ta vjera može, naravno i bosanskim franjevcima, dati snagu „biti drukčiji",

odvažiti se na egzodus iz beznadne situacije i prihvatiti svoje od Boga darovano poslanje, u ovom slučaju svjedočenje nade.

d) Zlo kao sudbina malih naroda. Dubravko Lovrenović, bosanskohercegovački povjesničar, nedavno je za jedne novine[11] dao zanimljiv osvrt na jedno događanje (16. 3. 2002.) u Rami. Toga dana je proklamirana i od brojnih sudionika potpisana tzv. „Demokratska alternativa Rama". D. Lovrenović u svom osvrtu polazi od činjenice da se „poput voska na vatri topi narodna i duhovna supstanca Hrvata", dok sve hrvatske stranke još uvijek igraju svoj politički poker. Može li se tomu stati na kraj, pita se on i mnogi s njim. Može, glasi odgovor, ali prije toga treba uvidjeti, da je gruba geopolitička i ekonomska stvarnost svela na pravu mjeru sva maglovita obećanja, stoga Deklaracija ispravno naglašava da „hrvatski narod u Bosni i Hercegovini ima pravo na razumnu politiku koja će u konkretnim prilikama znati i moći izvući najveću moguću korist za njegov boljitak".

Drugu veliku odliku Deklaracije Dubravko Lovrenović vidi u tome što je ona „poticaj povijesti stvaranoj iznutra". U njoj nije riječ o „novim stvarima, o senzacijama još manje, akcent je - to treba podvući - na inicijativnosti baze". I treće je Lovrenovićevo zapažanje važno: Deklaracija se pojavljuje u vrijeme kada Hrvati u Kninu i Drvaru proživljavaju novu izbjegličku dramu. Hrvati iz Rame, kao da su gledali to poniženo, izmanipulirano ljudsko meso - ljude ugašenih očiju - izlaze u javnost s političkom programom kojim žele zaštititi ono što im je u životu najsvetije: kućni prag i radost obiteljskog života na svom. „Deklaracija zrači radošću novog poretka", kaže Lovrenović, što ne znači drugo nego da se mora „ispočetka krenuti u mukotrpno osvajanje racionalnosti", pa se prisjeća Andrića koji se pitao, zašto bi moja misao, prava i zdrava, vrijedila manje u Bosni nego u

11 Dani od 29. ožujka 2002.

Rimu ili Parizu. Zašto bi jedna Deklaracija potpisana u Rami, etički zasnovana a politički osmišljena, vrijedila manje od slične deklaracije na čijim su postavkama izgrađeni temelji modrene Amerike? I tada je, dok su mnogi dizali ruke od svega, sve izgledalo bezizgledno i potrošeno.

Ako se sve ovo poveže s bosanskim franjevcima i sadašnjim trenutkom povijesti i ako se povjeruje da se to može pretočiti u konkretnu politiku - a ljudi sposobnih za to Hrvati imaju - Deklaracija Ramljaka bi mogla, na neki način, predstavljati solidan primjer za izgradnju nove, zavičajne, nacionalne svijesti naroda dovedenog na rub egzistencije, koji počinje negirati samoga sebe i svoje nemjerljive duhovne potencijale stvarane na „oštrom rubu povijesti", da se još jednom poslužim Lovrenovićevim izrazom. Iz ovog bi se primjera moglo, također, učiti kako se anti bosansko hrvatstvo može zamijeniti bosanskim, hercegovačkim, zavičajnim hrvatstvom. U isto vrijeme to je primjer kako se nada i vjera u preživljavanje i u novu budućnost mogu pretvoriti u makar mali djelić realnosti, koja nam je tako potrebna nakon toliko lažnih i potrošenih obećanja.

6. Zaključak. Tijekom cijelog razmišljanja očito je bilo nastojanje da se djelovanje bosanskih franjevaca, svejedno kakve su bile ili jesu društveno-političke okolnosti, strogo omeđe bogoslovnim krepostima: vjerom, nadom i ljubavlju, iako su u zadnjem dijelu bila odškrinuta vrata onoj djelatnosti, koju se mirne duše može nazvati politikom. To bi se moralo smatrati ispravnim, jer se to i ne može izbjeći.

PORUKA IZ FRANJEVAČKE PROŠLOSTI

Fra Šimun Filipović (1732.-1802.) [1]

Ovo razmišljanje započet ću već pomalo otrcanom izrekom, koja glasi: Misli globalno, djeluj lokalno. Ona nam, naime, gotovo kao nijedna druga, može pomoći da shvatimo naš sadašnji trenutak i da se prema njemu ispravno postavimo. Misliti globalno znači misliti cijeli svijet, imati informacije što se u njemu događa, jer sve ono što se u njemu događa nađe, kad-tad, odjeka u našem malom, nama preglednom svijetu. Kao primjer navodim udar aviona u Trgovački centar u New Yorku 11. rujna prošle godine. Jeka tog udara čula se sve do nakraj svijeta, s velikim posljedicama za nebrojene ljude. Takvih događaja ima puno, no kad o njima govorimo osjećamo muku, jer ništa ne možemo promijeniti, o njima odlučuje netko drugi, a nama je trpjeti posljedice. Gdje je izlaz?!

Izlaz je u onom drugom dijelu izreke: Djeluj lokalno! Ne treba, naime, biti mudrac da bi se shvatilo, kako se svijet, veliki svijet, sastoji od većih ili manjih cjelina, ljudima više ili manje preglednih cjelina, a one su upravo naša šansa, u njima možemo djelovati, u njima možemo mijenjati stvarnost i tako, na neki način, mijenjati cijeli svijet. Ove nama

---

1 Razmišljanje izloženo na molitvenom skupu bosanskih franjevaca tuzlanskog samostanskog područja. Objavljeno u Bosni Srebrenoj, br. 1/2002

pregledne cjeline su Balkan, Bosna i Hercegovina, naš kanton, naša općina ili mjesna zajednica ili u crkvenom pogledu: mjesna crkva, dekanat, župa, naša provincija, samostansko područje, zajednica u kojoj boravimo. To su polja našeg djelovanja. No, ni na tom se ne smijemo zaustaviti, treba učiniti još jedan korak, jer ono mjesto na kojem uistinu možemo djelovati jesmo mi sami i to nije malo. S našim promjenama nabolje, nabolje se mijenja i naša zajednica i naša mjesna crkva i cijeli svijet i to je predmet našeg današnjeg razmišljanja i volio bih da se ne iznenadite što ću vam za primjer pred oči staviti jednog našega fratra, fra Šimuna Filipovića, koji je živio od 1732. do 1802., dakle prije više od dvije stotine godina. Najprije ću reći nekoliko podataka iz njegova života, da bih iza toga govorio o njegovim porukama za nas današnje bosanske franjevce i na kraju ću pokušati dati odgovor na pitanje, što nam je činiti.

1. Kratki životopis fra Šimuna Filipovića. Fra Šimun se rodio 30. rujna 1732. u Seoni, u ondašnjoj župi Bijela, danas Dubrave. Krsno mu je ime bilo Filip. 1752. stupio je u Franjevački red i uzeo ime fra Šimun. Za svećenika je zaređen 1758. da bi poslije, tijekom više od dvadeset godina, obavljao različite službe na župama diljem Bosne: u Bijeloj, Roškom Polju, Varešu, Kraljevoj Sutjesci i Podvučjaku. No, jednog se trenutka u njemu rodi la želja da se potpuno povuče iz svijeta i da se potpuno posveti kontemplativnom životu. Dobivši sva potrebna dopuštenja otišao je u mjesto koje se zove Ripatransone u Italiji i tu je kao veliki pokornik proživio dvadeset godina da bi, na glasu svetosti, umro 9. svibnja 1802. godine. Tijelo mu se čuva u ripatranskonskoj katedrali. Godine 1872. započeo je proces za njegovu beatifikaciju, što je papa Pijo IX. srdačno prihvatio, no sve je stalo 1885. jer nije bilo nikakve reakcije iz naše mjesne crkve. Proces miruje u Kongregaciji za kauze svetih (pod oznakom J 17) u iščekivanju da se opet pokrene.

2. Poruka iz franjevačke prošlosti. Vraćamo se, nakratko, početnom razmišljanju iz uvoda s osnovnom porukom: Misli globalno, djeluj lokalno, gdje smo, veoma glasno, naglasili da bi mjesto našeg djelovanja u smislu promjene svijeta trebalo biti naše srce, mi sami. To bi u biti trebala biti poruka iz franjevačke prošlosti, poruka koju nam šalje sluga Božji fra Šimun Filipović.

Fra Šimunovi životopisci rado naglašavaju da je on revno i savjesno obavljao svećeničke službe, a za vrijeme kuge junački požrtvovno opremao bolesnike, no jedan će od njih (fra Ignacije Gavran, Putovi i Putokazi (II), Svjetlo riječi, Livno, 1993., str. 15.) reći da „o tome ne bi trebalo govoriti jer su to tada radili i mnogi drugi franjevci". Fra Šimun postaje zanimljiv i važan tek kad je u njemu - u njegovoj 50. godini - nastupio preokret. Imao je viđenje, ne zna se da li u snu ili budan, i to viđenje pakla. Pri tom ga je posebno potreslo što je u tom strašnom mjestu muka vidio jednog svog znanca kojega je smatrao dobrim i sigurno spašenim. To ga se duboko dojmilo i on je odlučio otada isključivo živjeti za Boga i misliti jedino na vječnost. Za njega je ovo viđenje bio Božji poziv na nov i sasvim svet život. Tom pozivu se odazvao tako što se povukao u „samostan povučenosti" (ritiro) u Ripatransone. U tom je samostanu živio predan razmatranju, molitvi i pokori. Da bi se iz samostana izašlo, bio je potreban dobar razlog. Molitva je svakodnevno trajala i po devet sati, a spavalo se kratko i na tvrdu ležaju.

Takvim je, eto, načinom fra Šimun živio zadnjih dvadeset godina svoga života, načinom života nama, današnjima, neshvatljivim i, zasigurno mnogima, neprihvatljivim. Većina nas, poput naših suvremenika, dovodimo u pitanje ne samo dugu molitvu, nego i molitvu uopće, a pogotovo pokoru i trpljenje. Bog nas je stvorio za rad, reći će danas mnogi, a ne za molitvu i posebice ne za staroredovničke mazohističke

(u smislu erotskog uživanja u mučenju nas samih) pokorničke vježbe, mnogima danas tako odbojne i nezamislive.

Sigurno je da se na ovo može reći da su neki prijašnji oblici pokore zasigurno čudni i neprihvatljivi. Promijenio se ukus, povećalo znanje pa i odnos prema nekim vrijednostima. Pri tom ne treba ispustiti iz vida da je kod nekih bilo i bolesnih pojava. Ipak, i to bez odustajanja, treba govoriti da molitva i pokora imaju svoju vječnu ulogu, koja ne može zastarjeti, posebice ako su nam motivi jasni, ako su molitve i pokora u službi velikom cilju: da sebe očistimo i da se što više približimo Bogu. Prazna je priča da prazan redovnik ili svećenik može svojim aktivizmom nešto učiniti. Ne pomažu gradnje crkava ni najmoderniji načini pastorala, ne pomaže ni najpožrtvovniji oblik karitativnog rada ako je duša prazna. Nespašena duša ne može druge spašavati, a naš je cilj: spašavanje ljudi u smislu njihova privođenja Bogu i to onom konačnom, što običavamo izraziti sintagmom „spasiti dušu svoju". Naš fra Šimun je to u jednom trenutku jasno vidio i odluka je bila konačna: Kroz odricanje i pokoru spasiti dušu svoju, a zagovornom molitvom spašavati duše drugih ljudi. To je ta poruka iz franjevačke prošlosti, fra Šimunova poruka.

Naravno da nije dovoljno samo je izreći, treba se upitati o njezinoj prihvatljivosti. Dok o tome budem govorio, pozivat ću se na osobno iskustvo i na iskustvo nekih ljudi iz naših redova. Sve nas tare briga oko nepostojanja kod brojnih članova naše zajednice „ljestvice vrednota" ili, ako je imaju, vrednote na njoj nisu ispravno poredane. Naravno da se ovo ne mora odnositi ni na kog od ovdje nazočnih osobno, ovo je samo poziv na razmišljanje, na ispit savjesti: Što je to meni, u mom životu, najvažnije?! Što je to što stoji na vrhu moje ljestvice vrednota? Zazvoni li ikada u mojim ušima ona iz Evanđelja: Što koristi čovjeku ako sve svoje želje ostvari, a dušu svoju izgubi!? Stoga bi, vjerujem, bilo dobro fra Šimu-

na, tog slugu Božjega, duhovno, ali i fizički nama približiti da bismo se, makar i usputno, ogledali u tom ogledalu.

3. Povratak fra Šimunova duha, ali i tijela u našu provinciju. Pokojni fra Šimo Šimić je dugo i glasno, dok su to drugi činili tiho, propagirao štovanje fra Šimuna Filipovića, tako da je trebalo proteći puno vremena da ta „propaganda" donese ploda. Konačno, na jednom od samostanskih kapitula dubravskog samostanskog područja, donesena je odluka, da se počne nešto konkretno činiti. Čak je ustanovljena jedna grupa fratara koja bi vodila brigu oko toga i ona je u sastavu fra Petar Matanović, fra Stjepan Pavić i fra Petar Anđelović već učinila prve korake u tom smjeru. Od 10. do 13. ožujka ove godine pohodili su mjesto u kojem je zadnjih godina svoga života živio fra Šimun, u kojem je umro i pokopan i vodili razgovor s najkompetentnijim ljudima: s provincijalom markijske provincije i s mjesnim biskupom. Naišli su na veliko razumijevanje i podršku. Ti ljudi su spremni surađivati, no bitan je naš angažman.

Već sam spomenuo da je kauza za beatifikaciju fra Šimuna stala zato sto je šutjela naša nadbiskupija i naša provincija. Ne prigovaram, za tu šutnju bilo je mnogo razloga, no sada je ponovno „vrijeme milosti", pitanje je samo hoćemo li mi, bosanski franjevci, znati pročitati znakove vremena ili ćemo čekati da nas na to potiču ljudi izvan naše zajednice kao što je to učinio jedan svjetovni svećenik imenom Berislav Grgić. On je početkom ove godine napisao našem o. provincijalu ovo: „U svibnju ove godine napunja se 200 godina od smrti fra Šimuna Filipovića koji je kao veliki pokornik umro u Italiji. Ja sam osobno prije desetak godina bio u posjeti u Ripatransonu..., a razlog moga javljanja je da vas podsjetim na godišnjicu njegove smrti." Zanimljivo je da je taj svjetovni svećenik za svoju licencijatsku radnju, koju je branio u Rimu 1990. godine, odabrao pisati o spiritualnosti sluge Božjeg fra Šimuna Filipovića, dokazujući kako je on

bio „*umile, obbediente, povero, contemplativo, con viva pieta verso il SS. Sacramento, devotissimo verso la Vergine Maria, zelante e pleno di carita verso il prosimo*"

Smatram potrebnim spomenuti još jednog svjetovnog svećenika, Talijana, imenom Vincenzo Catani, koji u svoj knjizi tiskanoj 1999. godine pod naslovom „*I Santi della Chiesa Tventina*" našem fra Šimunu posvetio tridesetak stranica nazivajući ga „fratrom, zaljubljenikom Božjim" (*un frate innamorato di Dio*). Na koncu svoga članka o. Vicenzo piše: „nažalost proces koji je tako sretno započeo, stao je: od 1875. do danas nije ništa učinjeno na glorifikaciji fra Šimunovoj. Sada se ipak želimo nadati da će njegove kreposti u herojskom stupnju i njegova djela na neki način prisiliti kompetentne crkvene autoritete da nastave s procesom". Lijepo je što se on tomu nada, no možemo biti sigurni, ako mi, bosanski franjevci, ove inicijative ne prihvatimo kao svoje, ako se sami ne potrudimo, opet neće od toga biti ništa. A čini se da je puno toga već učinjeno, da nam mnogo toga ide na ruku, pa zašto se onda ne bismo potrudili?! Koristi bismo svi imali, a od svih bi bila najveća da preko blaženog Šimuna u našoj zajednici i medu našim vjernicima zavlada duh molitve koji bi izvirao iz čvrste vjere u život vječni, iz čvrste vjere da se treba potruditi oko spasenja svoje duše i duša onih koji su nam povjereni.

IV.
DOKUMENTI

CRKVA ISPOVIJEDANJA I SVJEDOČENJA EVANĐELJA

Priopćenje za javnost sa sastanka svećenstva Vrhbosanske nadbiskupije 19. i 20. travnja 1995. u Visokom[1]

Svećenici Vrhbosanske nadbiskupije, na čelu sa svojim nadbiskupom kardinalom Vinkom Puljićem, pomoćnim biskupom Perom Sudarom i provincijalom Bosne Srebrene fra Petrom Anđelovićem, održali su kao jedan prezbiterij (biskupijskih i redovničkih svećenika) uskrsni susret ili Emaus 19. i 20. travnja 1995. u Franjevačkom sjemeništu i gimnaziji u Visokom, životopisnom i povijesnom mjestu središnje Bosne.

Tom prilikom su u zajedničkom slavlju uskrsne Euharistije i dvodnevnom radu, predvođeni Kardinalom, razmišljali o svojoj životnoj situaciji, osobito o posljedicama zločina koji su izvršeni na ljudima i dobrima ove zemlje u vrijeme agresije na BiH, posebno stradanja vrhbosanske Crkve u njoj. Ohrabreni Duhom Isusa Krista, razapetog koji je uskrsnuo, žele i ovaj puta izraziti svoje pouzdanje u Božju providnost i pomoć, solidarnost sa svima koji su stradali i dalje stradavaju u ovom nepravednom ratu, a potom i svoju spremnost na zajedničko trpljenje i traženje pravednog rješenja radi postizanja mira među svim ljudima i narodima Bosne i Hercegovine. U tom smislu upućuju svoje priopćenje našoj javnosti kao i poruku mira i dobra.

1 Bosna Srebrena - ratno izdanje, 2/95. str. 155 - 157.

Stradanja crkve

Vrhbosanska je nadbiskupija prije rata bila organizirana u 13 dekanata i 144 župe s 528.000 vjernika. Krajem 1991. godine u nadbiskupiji je pastoralno djelovalo 348 svećenika (156 biskupijskih i 192 redovnička) te oko 500 časnih sestara. Veće slobode i najava demokratskih promjena utjecale su na ljude da se više politički angažiraju. To je također poticalo na unutarnje gibanje i vjersko oduševljenje u našem narodu. Sve više mladih se javljalo na studij teologije na Teološkom institutu, Katoličkom bogoslovnom fakultetu i Franjevačkoj teologiji. Svećenici i pastoralni radnici su sve više sudjelovali u javnom i kulturnom životu očekujući da nakon dugih zima i burnih oluja konačno mogu zaorati duboku i široku brazdu na njivi Gospodnjoj ove Crkve i zasijati sjeme što će donijeti stostruke plodove. Međutim, umjesto ispunjenja tih očekivanja dogodila se velika tragedija za na šu Crkvu i narod: od 528.000 vjernika, ostalo je oko 210.000, ne ubrajajući tu još podatke iz nekih župa koje su do temelja uništene. Srpski ekstremisti su istjerali oko 200.000 Hrvata katolika, a Bošnjaci su pokrenuli oko 150.000 Hrvata katolika s njihovih ognjišta. U Nadbiskupiji trenutno djeluje 70 dijecezanskih i 148 redovničkih svećenika, te 135 časnih sestara.

Još teža stradanja su doživjeli katolici Hrvati u Banjalučkoj biskupiji, a ne mala tragedija zadesila je i mnoge krajeve u Mostarsko-duvanjsko-trebinjskoj biskupiji.

Crkva ispovijedanja i svjedočenja

U ovom velikom stradanju, solidarna sa svim drugim stradalnicima, vrhbosanska Crkva i u takvoj tragediji nije postala „pometena" (Ecclesia confusa, Dj 19,32), nego je postala u pravom smislu Crkva ispovijedanja i svjedočenja

sve do mučeništva (*Ecclesia confessionis et martyrii*), s čvrstom nadom u pobjedu dobra, zasluženu nagradu svima onima koji čine dobro, a pravednu kaznu onima koji čine zlo (usp. Mt 25,30 si). Snagu pak za to crpila je iz duha evanđelja i iskustva povijesti trpljenja kao križnog puta Crkve.

Iz te snage nadahnuća vrhbosanska Crkva živi i radi proročki i prognostički danas i za sutra. U tom smislu valja shvatiti sve dosadašnje izjave Nadbiskupskog ordinarijata i Franjevačkog provincijalata u ulozi Crkve u sadašnjoj povijesnoj situaciji u Bosni i Hercegovini: o protivnosti ratu, sukobu medu ljudima i narodima, o potrebi suživota među ljudima različite kulture i vjere te izgradnji pluralističkog društva poštivajući međusobne razlike i stvarajući mir u ljubavi. Isto tako Crkva je pokazala svoj stav u karitativnom djelovanju preko institucija Caritasa, Kruha sv. Ante, HKDD i drugih kulturnih ustanova, osobito HKD Napredak i Katoličke škole. Držeći se društvenog nauka Crkve, Vrhbosanska nadbiskupija i Franjevački provincijalat su izražavali posebno svoju brigu za čovjeka na ovom području, osobito za katolike Hrvate u Bosni i Hercegovini, među kojima oni djeluju u izgradnji ljudskih prava: prava na život, na svoje društveno uređenje, na slobodu vjerskoga i nacionalnoga identiteta, prava na vlastiti vjerski i politički subjektivitet. U tom smislu su sudjelovali u traženju pravednoga rješenja za unutarnje uređenje Bosne i Hercegovine te velikim dijelom pridonijeli prihvaćanju modela federacije Hrvata i Bošnjaka, očekujući da se i drugi uključe u taj model.

Neumorno na putu čovjeka

Slijedeći primjer i duh sadašnjega pape Ivana Pavla II., vrhbosanska Crkva želi biti na putu čovjeka pomažući mu u čuvanju od zla i izgradnji dobra, da se kulturom života nadvlada kultura smrti.

U tom smislu se zalaže za mir i slobodu čovjeka i naroda u Bosni i Hercegovini, a u sadašnjoj situaciji otrov mržnje želi nadvladati praštanjem i pomirenjem, držeći se evanđeoske poruke: „Blago onima koji trpe zbog pravde", i onoga: „Ljubite i svoje neprijatelje"!

Radi brige za katolike Hrvate u svojoj Nadbiskupiji, Crkva poziva sve svoje svećenike (biskupijske i redovničke) da budu s čovjekom i za čovjeka, posebno sa stradalnicima, i da se oni koji su privremeno u izgnanstvu što prije vrate i budu na uslugu ljudima ovdje. Isto tako Crkva je odlučna u tomu da se što prije vrate u Sarajevo dva teološka fakulteta (Nadbiskupije i Provincije Bosne Srebrene) i tu nastave svoju odgojno-obrazovnu ulogu. Vrhbosanska nadbiskupija posebno će se zalagati za povratak prognanika na svoja ognjišta i u svoju domovinu Bosnu i Hercegovinu. Pomireni sa svim drugima, katolici Hrvati treba da u ovoj zemlji razvijaju svoje prirođeno domoljublje.

Ovu poruku mira i dobra upućujemo svim vjernicima naše Crkve i ljudima dobre volje.

U Visokom, 20. travnja 1995.

Kardinal Vinko Puljić,
nadbiskup,
msgr. Pero Sudar, biskup
i fra Petar Anđelović,
poglavar franjevaca

SMJERNICE

usvojene na sastanku dijecezanskog i redovničkog svećenstva nadbiskupije Vrhbosanske u Visokom 20. travnja 1995.[1]

Svećenici Crkve vrhbosanske, uvjereni da ih je Providnost postavila kako bi na ovim prostorima živjeli i svjedočili evanđelje Isusa Krista, iskazuju poštovanje i ljubav svim ljudima koji hoće s njima živjeti u ovoj i našoj Bosni u slozi, miru i međusobnom prihvaćanju i uvažavanju. Katolička crkva je već 15 stoljeća ukorijenjena u Bosni i nema razloga da ovu Bosnu ikako napuštamo niti da u njoj prestanemo naviještati evanđelje. Ponovno naglašavamo svoju spremnost da ostanemo i opstanemo na ovim prostorima. Kroz stoljeća smo izdržali brojna progonstva i ratove i preživjeli. Uvjereni da naša patnja i žrtva za narod i Crkvu neće biti uzaludna, želimo ispuniti svoje poslanje i u ovim teškim ratnim vremenima i pomoći da kršćanstvo ne nestane.

Plan Isusa Krista i ostvarenje njegova evanđelja, čija je jeka doprla do ove nama svete, drage i vjerničkom krvlju zalivene Zemlje, obvezuju nas, njegove službenike, da svim drugim ljudskim planovima, koji su u suprotnosti s ovim, kažemo i životom potvrđujemo svoje odlučno NE. Izjavljujemo da smo dio Katoličke crkve i jedan Prezbiterij koji će se truditi da u sve većoj slozi i ljubavi djeluje na

1 Bosna Srebrena, 2/1995., str. 158-160.

korist svih katolika u Bosni pod vodstvom svoga duhovnoga pastira.

Sjedište i središte naše mjesne Crkve jest Sarajevo. U njemu želimo ostati i u njega što prije bude moguće vratiti svoje bogoslovije s nakanom da ove dvije ustanove sa svojim profesorima i odgojiteljima djeluju tako da se što prije steknu uvjeti osnivanja katoličkog fakulteta u Sarajevu. Također će biti uloženi napori da se sjemeništa što prije vrate na područje nadbiskupije u Visoko i, ako Bog da, u Travnik.

Svi (dijecezanski i redovnički) svećenici imaju prvenstveno zadaću djelovati među pukom u Vrhbosanskoj nadbiskupiji a oci franjevci i u Banjalučkoj biskupiji. Zato treba, čim prije bude moguće, vratiti svećenike u župe iz kojih su prognani ili izbjegli. Svećenike, koji s odobrenjem svoga Ordinarija djeluju izvan nadbiskupije, usrdno pozivamo da se u ovo teško vrijeme duhovnim i materijalnim pomaganjem založe za očuvanje i obnovu mjesne Crkve. Hrvati katolici su živjeli ovdje stoljećima i imaju pravo na ovu grudu i u sadašnjosti i u budućnosti. Zato ćemo buditi u njima ljubav prema našoj domovini i učiniti sve što je u našoj moći i u skladu s našim poslanjem da im pomognemo kako bi ostali svoji na svome. Također ćemo nastojati poduprijeti sve pozitivne procese koji bi vodili povratku prognanih na njihova ognjišta. Osuđujemo svaku politiku koja bi radila na nasilnom ili bilo kakvom izmještanju i preseljenju naših ljudi s njihovih ognjišta. Sve što tražimo za sebe dopuštamo i tražimo za sve druge.

Uvjereni da nam ni vrijeme ni okolnosti (iako je vrijeme neizvjesno, a okolnosti vrlo teške) ne dopuštaju pasivno promatranje, poduzet ćemo što prije konkretne korake za očuvanje onoga što je ostalo i obnovu oštećenog i uništenog. To nije moguće bez pomoći opće Crkve. Zato ćemo ustanoviti tijelo koje će se pobrinuti da se za svaku našu župu

pronađe posestrinska župa koja bi čim prije moralno i materijalno pomagala naše svećenike i vjernike vraćajući im osjećaj sigurnosti i nade.

U svim većim centrima nadbiskupije osnovat ćemo odgojno-obrazovne ustanove i time ćemo se uključiti u temeljitu odgojno-obrazovnu djelatnost na ovim prostorima. Ove ustanove nastojat ćemo povezati sa sličnim ustanovama u drugim Crkvama Europe i svijeta, podižući ih na europsku razinu.

Poradit ćemo da sve karitativno-humanitarne crkvene ustanove koordiniraju svoj rad kako bi što djelotvornije i pravednije pomagale svim našim vjernicima i ljudima koji su u nevolji.

Rat je razorio ne samo naše zgrade i materijalna dobra nego je u dušama naših vjernika ostavio prazninu, tjeskobu a počesto i udaljavanje od moralnih načela evanđelja. Pojavila se droga i drugi teški poroci a poljuljane su temeljne moralne vrijednosti. Osjećajući odgovornost za Crkvu i svoj narod, tome ćemo se nastojati suprotstaviti Riječju Božjom, dijeljenjem sakramenata, vjerskom poukom i svime što nam poslanje daje na raspolaganje. Zato ćemo organizirati temeljito pripremljenu opću duhovnu obnovu (pučke misije) za sve naše župe, a nastojat ćemo to raditi organizirano i u međusobnoj suradnji.

Iako su svećenici bili primorani u ovom ratu providati prvenstveno materijalna dobra za preživljavanje vjernika i baviti se spašavanjem ugroženih, zbrinjavanjem ranjenih, bodrenjem onih koji su bili u neposrednoj ratnoj pogibelji kao i svim drugim vidovima pomoći njima povjerenim vjernicima i svim drugim stanovnicima ove Zemlje, ipak pozivamo i molimo ostalu braću svećenike da, povjeravajući ove djelatnosti vjernicima laicima, posvete svu potrebnu brigu duhovnoj skrbi vjernika na slijedeći način:

- strpljivo slušajući vjernike u ispovjedaonici kao i u duhovnim razgovorima izvan ispovjedaonice;

- tumačeći u svojim propovijedima i nastupima smisao kršćanskog poslanja i vraćajući vjeru u Božju providnost;

- dijeleći sakramente i svjedočeći svojim svećeničkim pristupom i djelovanjem trajnu opredijeljenost za suradnju na Božjem planu postojnosti njegove Crkve i našega hrvatskoga naroda na ovim prostorima. U svom pastirskom djelovanju nećemo zaboraviti ni na nova svećenička i redovnička zvanja. Naša nadbiskupija bila je najbrojnija po duhovnim zvanjima, a svojim svjedočkim življenjem nastojat ćemo da to ostane i u ovim teškim vremenima.

Iako se sve vjerske zajednice nisu postavile prema politici i ratu kao što je to učinila Katolička crkva, ipak ćemo uvijek ostati otvoreni za ekumenizam i međureligijski dijalog koristeći svaku priliku da pridonesemo suživotu u jednakopravnosti. U tom i u svakom drugom djelovanju nećemo dopustiti da politika nama manipulira ili da zloupotrebljava Katoličku crkvu za ostvarenje svojih ciljeva.

Izražavamo svoju odanost papi Ivanu Pavlu II. i potvrđujemo jedinstvo svećenika vrhbosanske Crkve na čelu sa svojim Pastirom te pozivamo naš hrvatski katolički narod da u slozi i suradnji svoje voli a tuđe poštuje.

U ime nazočnih svećenika
Vinko kardinal Puljić,
nadbiskup vrhbosanski

ZLATNA PROVINCIJA

Izvještaj o. vizitatora fra Šime Samca na Provincijskom kapitulu 2000. Franjevačke provincije Sv. Križa - Bosne Srebrene

Kako sam je vidio i kako dalje?

Papa Leon XI. 14. ožujka 1883. napisa: „Sve što katolička vjera ima u Bosni, iza Boga, plod je franjevačkog truda i znoja". Znajući da je to tako i imajući u vidu nemjerljivu ulogu u navještaju riječi Božje na ovim prostorima, a i svojstvenu prisutnost franjevačkog svjedočenja na ovim prostorima kao i najnovija tragična događanja, ali i dostojno ponašanje braće u rizičnim i prevrtljivim vremenima bio je odlučujući jezičac na vagi koji me je motivirao da prihvatim ne baš zahvalnu ulogu generalnog vizitatora ove ne srebrene nego zlatne Provincije.

Smatram da svaki brat u našem Redu kojemu se povjeri bilo kakva služba treba je vršiti s ljubavlju i puno predanja odnoseći se sa svakim kao brat. Tako sam i ja pristupio ovoj službi, i susreo braću kojoj je stalo do općeg i osobnog dobra. Svima zato izričem javnu zahvalnost za bratske susrete i iskustva koja sam doživio i koja su svojevrsno bogatstvo. Nigdje, ama baš nigdje nisam doživio nikakvu neugodnost što bi bacilo sjenu na sveopći pozitivni dojam ove kanonske vizitacije. Hvala vam u ime osobno i u ime

našeg Reda i neka vam je na ponos. Osobitu zahvalnost dugujem mom tajniku fra Zdravku Kujundžiji, braći iz provincijalata, svim gvardijanima i svakom pojedinom bratu. I ne samo to, nego zadivljuje što su pojedina braća koja se nisu našla na mjestu na dan vizitacije došla na druga mjesta i tako izvršila svoju dužnost. Kanonski sam vizitirao sve samostane i župe u Bosni i u Hrvatskoj, kao i braću u Europi (Njemačka - Limburg). Zbog nedobivanja vize nisam mogao pohoditi braću u Beogradu, ali su zato ona došla u Tolisu. Braću na Kosovu pohodio je pomoćnik vizitatora fra Flavio Cavallino provincijal iz Albanije te dostavio izvještaj u Generalnu kuriju i meni osobno. Od župa u Bosni jedino nisam pohodio Sokoline zbog nedostatka prikladnog vozila za snježne uvjete kakvi su tada bili a u kojoj nikoga nema i u kojoj je sve spaljeno.

Ne ulazeći u političke ocjene situacije u Bosni, moj je dojam da je pravno-sigurnosna situacija u ovoj državi različita. Tako, na primjer, postoje prostori gdje braća djeluju i rade u sasvim normalnim političkim uvjetima, ali postoje i oni drugi prostori u kojima treba dosta mudrosti i taktičnosti kako bi se posvjedočila naša franjevačka i kršćanska prisutnost, do onih koji su pod srpskom vlašću za koje se ne može reći da u njima vlada politička i pravna sigurnost. Osim toga, na prostorima pod srpskom vlašću, uglavnom je sve porušeno i spaljeno, i nema naroda. Tako, na primjer, u 15-tak franjevačkih župa danas ima jedva 1700 vjernika. Volja i želja da se zapali vatra na starim ognjištima je prisutna i dobro je što to čine prvi fratri, ali valja imati na umu da povratak neće teći kako mi priželjkujemo, jer dobar dio vjernika ne želi povratak u nesigurne i pravno nesređene odnose. Dapače, jedan dio koji se nalazi u Hrvatskoj odlazi u treće zemlje i tako ih gubimo. To je taj drugi egzodus koji je ravan prvome, a možda i još tragičniji.

Brojno stanje provincije

Provincija ima 298 svećenika i 5 braće nesvećenika što ukupno čini 303. Trojica su braće s privremenim zavjetima za neklerički stalež, bogoslova je 46 od kojih su 2 đakona i 10 svečano zavjetovanih. Sjemeništaraca ima 52 i trojica postulanata te 15 novaka.

Provincija ima 19 samostana, 75 župa (s Dobrinjom i Grebnicom) i svetište BDM u Olovu. Braća su prisutna u 11 država: Bosni i Hercegovini s 223 svećenika i 5 braće neklerika; u republici Hrvatskoj 19 svećenika; u Njemačkoj 22 svećenika; u Austriji 3 svećenika; u Francuskoj 2; u Italiji 2; u Albaniji 3 (jedan je biskup); u Nizozemskoj 1; u Australiji 4; u Africi 3; u Jugoslaviji 7.

Ovo provincijsko bratstvo može biti Bogu zahvalno zbog svoje brojnosti, ali i zbog još uvijek relativno dobrog broja kandidata za redovnički stalež u našoj Provinciji. Malo je koja provincija u Redu s takvim podmlatkom kakvoga imate vi. Taj podmladak su „naše oči" kojima gledamo u budućnost, stoga i opravdani razlog da u odgoj i izobrazbu ulažemo koliko god možemo da bismo formirali novu braću za nova vremena. Čini se da Provincija ulaže dostatno u te naše zavode, i jedna je od glavnih preokupacija uprave provincije da nam zavodi dobro funkcioniraju. Istina, valja zamijetiti da se malo zakazalo s obzirom na formaciju odgojitelja jer, na primjer, imamo braće koja studiraju razne materije dok trenutno nitko ne studira pedagogiju ili franjevačku duhovnost, što svakako treba imati u vidu ovoga puta, znajući da su se neki odgojitelji pomalo iscrpili i zamorili u odgojiteljskom radu.

Uz odgojitelje u našim su zavodima i naši profesori. Moram reći da oni jako dobro rade, te svojim nastupima na raznim skupovima i organizirajući sami određene znanstvene skupove predstavljaju Provinciju na znanstveno-kulturnoj razini i to je upravo ono što naš Franjevački red danas tra-

ži, i što Crkva od nas traži, da uz kreposni život njegujemo i onaj znanstveni koji je nedjeljiv od prvog. Ipak bih ovdje spomenuo njihov minimalni džeparac od 100 DM mjesečno koji nikako ne može zadovoljiti potrebe jednog profesora. Stoga se „snalaze" na razne načine. Bilo bi poželjno da se u duhu Pravila i našeg franjevačkog zakonodavstva promotri ovaj problem kako bi on bio riješen na najbolji mogući način, a u duhu našeg zavjeta siromaštva. Svako „snalaženje" u tom smislu vodi u individualizaciju što je uvijek na uštrb bratstva.

Duh pobožnosti i molitve

Svima nam je znano da koliko smo duhovni toliko smo prepoznatljivi kao Manja braća. U Crkvi i u Redu, a tako i u provincijama postoji odsutnost duhovnog zbog onog sekularnog koje mi nismo željeli, ali je ono ušlo u naše ponašanje i stavove i to najčešće i bez našeg htijenja. Tako je to i u ovoj Provinciji. Ipak, treba reći, postoje braća s jakim duhovnim profilom iz kojih zrači vjera i mir kao učinak njihova duhovnog života - života molitve.

U odgojnim zavodima može se govoriti o solidnom zajedničkom duhovnom životu jer njeguju duh molitve i pobožnosti. Isto tako, neki se zajednički čini njeguju u redovničkim kućama i na pojedinim župama. Ali ima i kuća u kojima nema predviđenih, a ni stvarnih trenutaka za zajedničku molitvu. Tu se mogu tražiti neka opravdanja za izostanak s pojedinih zajedničkih čina, ali se ničim ne može opravdati stav „gdje smo dvojica ili trojica" da nikad zajednički ne molimo. Ipak je jako zanimljivo da redovito sva braća, pa tamo gdje se zajednički i ne moli, izražavaju žaljenje zbog toga i naglašavaju kako na tom planu valja mnogo učiniti.

A mi smo samo toliko jaki u svom zvanju i poslanju koliko molimo. Zato je potrebno vratiti se duhu molitve i po-

božnosti ukoliko želimo biti prepoznatljivi i uvjerljivi u našem poslanju. Smatram da mjesni kapituli trebaju učiniti mnogo više, ili bolje rečeno trebaju početi funkcionirati i motivirati braću na tu prvu i osnovnu našu obvezu. Pa tu i jest, čini se, problem što mjesni kapituli ne funkcioniraju. Postoji čak i bojazan održavati mjesne kapitule, a oni su presudni za život bratstva. Upravo ovaj Kapitul o ovom problemu mora donijeti određene zaključke, a nova je uprava dužna to i u djelo provesti pomažući, ako ustreba, i materijalima i savjetima da mjesni kapituli funkcioniraju i da sabiru braću na molitvu i bratsko druženje.

Ono što treba pohvaliti, uz napomenu da je uvijek moguće bolje, jesu naši odgojni zavodi u kojima se njeguje duh pobožnosti i molitve. Kao primjer iznosim malu, ali znakovitu činjenicu iz novicijata u Livnu; tamo od najave Kapitula naša mlada braća svakodnevno na nov način mole da bude plodonosan za čitavo provincijsko bratstvo. Te su nade pune nade i očekivanja što nas dodatno obvezuje da ničim ne povrijedimo ta bezazlena nadahnuća naše mlade braće.

Po meni nitko ne bi smio primiti službu ni gvardijana a niti župnika ako ga duboko ne tišti problem; kako organizirati duhovni život braće. I zaista svijet ima puno pravo u nama doživljavati i prepoznavati ljude pune Duha Božjega, a naša je obveza to i posvjedočiti. Drugim riječima rečeno, naš život treba biti knjiga Evanđelja iz koje mogu svi čitati i koja je svima razumljiva.

Ono što ohrabruje jest volja i želja braće da se na ovom planu molitve i pobožnosti napravi pomak nabolje.

Odnos prema drugim franjevačkim zajednicama

Kod braće prevladava iskreni osjećaj zahvalnosti prema drugim bratskim provincijama koje su pružile, a provincija

sv. Ćirila i Metoda još uvijek pruža pomoć (Slavonski Brod) braći u ratnim i poratnim prilikama. Dijelio se isti kolač patnje i osjećala se bratska solidarnost te se tako posvjedočilo sveopće franjevačko bratstvo koje nastavlja živjeti kroz razna iskustva i to na širokom planu, makar to vama i nije uvijek dovoljno poznato, jer braća našega Reda itekako misle na vas.

Na području vaše provincije živi i jedna mala zajednica II. franjevačkog Reda klarise u Brestovskom.

Provincija o njima skrbi i materijalno, a nadasve duhovno i one izražavaju zadovoljstvo zbog skrbi koju Provincija njeguje prema njima. Nadati se je da će se roditi i poneko zvanje u toj zajednici i tako se učvrstiti na ovim prostorima.

Odnos prema Franjevačkom svjetovnom redu u koji su braća nekada ulagala mnogo ljubavi i duhovne skrbi danas se bitno izmijenio. U svim našim provincijama dogodilo se neko izumiranje Franjevačkog svjetovnog reda pa tako i kod vas. Na sreću rada se nešto novo, a to je FRAMA, koja na prostorima vaše Provincije broji preko 500 članova što može biti dobar put prema oživljavanju Franjevačkog svjetovnog reda, ali i dobrim izvorom novih zvanja za prvi Red. Svakako da u taj oblik naše franjevačke djelatnosti treba više ulagati u svakom smislu riječi, poglavito zbog toga što će uvijek biti kandidata za tako privlačan projekt života.

Pastoralno djelovanje (evangelizacija)

Evangelizacija jest nešto što je unaravljeno poslanju bosanskih franjevaca. Tako je to i danas. Prepoznatljivost se provincije ponajviše očituje upravo kroz ovo djelovanje i služenje u koje je uključeno najviše braće. Ipak uvjeti u kojima se odvija ovakvo služenje jesu vrlo različiti. Tako možemo govoriti od pastoralnog djelovanja koje se odvija u normalnim uvjetima do onoga koje se odvija u vrlo teškim

uvjetima u kojima je prisutnost fratara neusporedivo važna za novi početak, ali gdje nedostaje vjerni narod. To je slučaj s prostorima u kojima je srpska vlast.

Uočljivi su novi pomaci u pastoralnom djelovanju. Tako uz uhodani i prepoznatljivi oblik pastoralnog djelovanja postoje i novi pomaci i nova razmišljanja, ali i novi zahtjevi i novi problemi. Svi ti novi pomaci zahtijevaju dodatne energije pastoralnih djelatnika, ali i nove spoznaje. Biti dobar odgojitelj mladih framaša, dobar vjeroučitelj i vrlo dobar kateheta, uvjerljiv s porukom na televiziji ili radio postaji nije baš jednostavno, a i teško ostvarljivo. Događa se da se zbog vjeronauka u školama zanemaruje kateheza ne što bi se to htjelo nego što nedostaje i vremena i energije. A svi znamo da jedino kateheza odgaja cjelovito i sustavno religiozni život čovjeka. Ili nove mogućnosti da pošaljemo poruku preko TV ekrana i radio postaja zahtjeva od nas spremnost i uvjerljivost da to i učinimo na takav način da ta poruka dotakne čovjeka. Mišljenja sam da bi na razini Provincije trebalo formirati jednu ekipu suradnika na tom planu tako da bi ona spremala određene materijale za novonastale potrebe i pomogla pastoralnim djelatnicima u njihovim nastupima na javnim medijima. Ovdje, na ovim prostorima interkonfesionalnosti takvi su nastupi providonosni, jer su svojevrstan oblik evangelizacije i naše franjevačke prisutnosti, što iziskuje od nas poglavitu pozornost i spremnost u tom obliku evangelizacije.

Uočio sam također kako se braća jako dobro služe kompjutorima, a neki su otišli tako daleko da su napravili kompletnu župsku kartoteku sa svim podacima (npr. Okučani). Bilo bi dobro pozabaviti se još boljom edukacijom za još efikasnije korištenje informatičkih pomagala, ali i izraditi ili nabaviti prikladan program za cijelu Provinciju i tako učiniti dostupnost podataka svima. U tu bi svrhu trebalo osnovati Vijeće za informatičku djelatnost koje bi sve to koordiniralo i braću educiralo.

Promicanje rasta Kraljevstva Božjega ostvaruje se u znaku đakonije - karitasa pod nazivom Kruh sv. Ante. Svako pastoralno djelovanje i svaki oblik evangelizacije postaje to uvjerljiviji što više dijelimo kruh sa siromasima. Čini se daje vaš oblik karitativnog djelovanja preko Kruha sv. Ante, a i kroz druge oblike solidarnosti sa siromasima, posvjedočio i još uvijek svjedoči našu skrb i brigu za one koji se nalaze na rubu društva. Mogli bismo navesti bezbroj primjera solidarnosti u vašoj Provinciji, a ja kao ilustraciju navodim Bugojno gdje je u župskim prostorijama smještena škola, zdravstvena i zubna ambulanta, karitas i sve ostalo što je u takvim uvjetima potrebno.

U promicanju rasta Kraljevstva Božjega uz navedena sredstva priopćavanja spada svakako župski i ostali tisak, a ja bih posebno naglasio važnost i ulogu „Svjetla riječi" koje po meni zauzima jedno od prvih glasila katoličkog tiska na području Bosne. I tehnički i sadržajno glasilo je veoma privlačno i prihvatljivo za vjernički narod. Taj informativni katolički glasnik treba njegovati, i sva bi ga braća trebala prihvatiti kao svoj glasnik i kao takvog promicati. To biste vi braćo trebali činiti surađujući u njegovu oblikovanju i financirajući njegov izlazak, razmišljajući pri tom kako ga učiniti što dostupnijim svakom vjerniku.

Komunikacija i solidarnost

Svaki je čovjek društveno biće i kao takav upućen je na komunikaciju i na solidarnost. Svaku našu manju ili veću radost želimo komunicirati jer ona dijelom pripada i drugima, a isto tako i svaku bol želimo podijeliti s drugim tražeći možda i nesvjesno solidarnost s našim stanjem u kojem se nalazimo. Stoga je jako važno protkati život bratstva tim dvjema dimenzijama našeg bivovanja. Radovati se s braćom u svakom pomaku na bolje, ali i dijeliti probleme koji opterećuju brata i bratstvo sastavni je dio našega života.

Komunikacija je među braćom dakle zahtjev i valja nam se učiti tom umijeću. Smještaj vaše Provincije na širokom prostoru, velik broj članova bratstva koji se nalaze izvan države, kao i ratne i poratne prilike priječe i otežavaju normalnu komunikaciju među braćom. Ipak se čini dosta napora kroz razne susrete braće da se poboljša taj oblik susretanja (mjesni kapituli, regionalni sastanci, dan Provincije, proslave...).

Medu braćom se čuje poneki glas kako se zna dogoditi da netko od braće umre, a da nije bio o tome obaviješten; ili da će jedan dio braće reći kako i sjedište uprave Provincije nije najbolje riješeno; ili će netko reći daje uprava Provincije bila više okrenuta prema vani, a manje prema unutra i da je vrijeme da se to i dogodi. Sve to upućuje na zaključak kako braća teže i žele što više komunikacije unutar provincijskog bratstva. Potrebu za razmjenom iskustva i češćim susretanjem braće osjećaju još više ona braća koja borave u Europi, Australiji, ili oni koji su s izbjeglim narodom u Hrvatskoj, kao i oni u Italiji. Zbog toga braća na sastanku u Njemačkoj rekoše kako bi bilo dobro da netko od definitora bude biran između njih radi rješavanja određenih problema koji su vezani za njihov život i rad. Čini se da to baš i nije toliko jednostavno ostvariti, ali je istina da treba činiti koliko je moguće više da se susreti događaju.

Uz komunikaciju podjednako važnu ulogu ima i solidarnost. Dok se u političkom rječniku govori o globalizaciji (možda kolonizaciji) Papa govori o globalnoj solidarnosti sa siromasima, što je na tragu Isusova ponašanja koji se druži i solidarizira s onima koji su na rubu društva, jednostavno rečeno s najpotrebnijima. Istu logiku razmišljanja i ponašanja njeguje naš sv. Franjo. Biti solidaran s potrebnima - siromasima znači vršiti naše franjevačko i kršćansko poslanje. Solidarnost u ovom provincijskom bratstvu i te kako postoji, ali potrebe i mogućnosti još su i veće. Ne živimo mi u istim uvjetima niti imamo iste mogućnosti. Spominjem prostore

pod srpskom vlašću i našu braću na njima koja sigurno iziskuju veću solidarnost čitave zajednice što ne znači da je bratska solidarnost izostala.

Materijalna obnova

Svima vam je poznato koliko su tijekom rata stradali stambeni i sakralni objekti. Gotovo iz pepela nikli su novi i ljepši i bolji, kako sakralni tako i stambeni, mada jedan dobar dio njih poglavito tamo gdje je srpska vlast i gdje naroda još uvijek nema, čeka svoje bolje dane. Mi znamo dobro da ekonomat Provincije nije u stanju pratiti potrebe takve naravi ali moramo biti Bogu zahvalni da se providaju sredstva potrebna za naše odgojne zavode. Stoga su izvori s bilo kojeg naslova, a sa znanjem uprave Provincije, dobro došli. Gradnje koje se poduzimaju ne trebaju biti velebne, nego svojstvene franjevačkom duhu koje krasi jednostavnost i sakralnost. Pozlaćene bazilike malo su koga motivirale da povjeruje, a ubožni su eremitoriji i siromašne nastambe naše braće potakle i potiču mnoge da povjeruju kako Bog po siromaštvu stvara spomenike svoje dobrote. I ono raspeće od papira u Modrici u samostanskoj kapelici (vizitator fra Pavao iz Rovinja 1640.) imalo je i te kako svoju poruku i snagu.

Teret obnove, poglavito one koja još predstoji, neka bude na teret čitavog bratstva. Već su neka braća pokazala svoju bratsku solidarnost na toj razini, a ja potičem i ostalu braću da misli na svakog brata u ovome bratstvu, na njegove duhovne i materijalne potrebe. Ako ja imam ugodan boravak u kući neka to ima i svaki brat u ovome bratstvu. Bratska ljubav, ako je ima, jest jako dosjetljiva i uvijek je upućena na drugoga.

Kulturno blago

Kulturno blago Provincije sastavni je dio našeg bivovanja i djelovanja. Bibliotečni fondovi, arhivska građa, umjetnička

djela, sakralno i drugo ruho, te ostali materijali raznih civilizacija tvore dio naše franjevačke povijesti. Ne bih želio ulaziti u neki detaljniji opis stanja, ali mogu reći da se dosta čini na održavanju i na dostupnosti tog kulturnog blaga široj javnosti. Ističem, kao primjer, ono što se je u tom smislu napravilo u Livnu, ili ono što se sustavno radi u Kraljevoj Sutjesci, ali bi i potaknuo da se svi založimo da se svugdje njeguje pravi odnos prema kulturnoj baštini koja često označava i razinu naše sveukupne kulture. Ako bih na ovom području nešto stavio u prioritete, onda je to svakako muzej u Fojnici, tj. samu zgradu koja je sasvim trošna i u kojoj miševi kolo vode, a u njoj je, kako znam, pohranjeno kulturno blago od neprocjenjive vrijednosti.

Što staviti u prioritete?

Kažu ako zajednica izbere velike obaveze to je čini zauzetom i sretnom. I još k tomu ako zajednice u svojim programima imaju tipične religiozne aktivnosti, i koje su podložne religioznom autoritetu imaju veće šanse da rastu i da prežive za razliku od onih koje teže nekim programima koji u sebi nemaju tipičnu religioznu dimenziju (M. Chaves). Stoga mnoge provincije u svijetu, čiji projekti nisu tipično religiozni, plaćaju svoj danak. Svi projekti mogu biti više manje dobri (zauzimanje za pravdu, solidarnost, mir, ekologija, ...), ali ako ti projekti ne počivaju na evangelizaciji u užem smislu riječi riskira se budućnost i Crkve i Reda. K tomu još, ako je projekt „privatne" naravi, tj. ako iza njega ne stoji zajednica kao autoritet on nema svoje budućnosti.

Umijeće je dakle predložiti pravi projekt života koji obvezuje svakoga brata da učini svoj dio. Uvjeti za takav pomak nabolje su vjernost i kreativnost; vjernost formuli zavjetovanja i kreativnost u ostvarivanju projekta. To znači da uvijek treba započinjati ispočetka s novim predanjem

nakon temeljitih analiza postojećeg stanja. U tu svrhu bilo bi dobro:

Pripremati i animirati mjesne kapitule, pomagati gvardijanima u pripremi i održavanju kapitula i učiniti dovoljno da kapituli budu mjesto analize i vrednovanja postojećega te animiranje braće za nove projekte.

Njegovati početnu i trajnu formaciju. Poslati braću na specijalizaciju odgojnih znanosti i franjevačke duhovnosti kako bi mogli što stručnije pomoći braći kako u početnoj tako i u trajnoj formaciji. Njegovati djelo evangelizacije tražeći nove načine naše franjevačke prisutnosti, te se otvarati potrebama našega reda za nove projekte evangelizacije.

U novonastaloj društveno političkoj situaciji, a osobito onoj ekonomskoj, pokazivati dovoljno solidarnosti sa svom braćom i s narodom.

Ovaj kratki izvještaj nije dotaknuo svu problematiku vaše zajednice i to nije njegova namjera. Prije svega, pokušao sam dotaknuti samo neke vidove života koji mi se čine važnima za život provincijskog bratstva. Stoga je zamišljen tako da na jednostavan način bude motivirajući za naša razmišljanja i za eventualne nove pomake kako bismo iz zajednice prešli u bratstvo kao viši oblik našeg suživota i bivovanja. Ako bude tako shvaćen, možda će nam malo i pomoći u našem određivanju prema budućnosti.

Visovac, 29. lipnja 2000.

IMATI DUH GOSPODNJI

Izvještaj provincijala fra Petra Anđelovića na Provincijskom kapitulu 2000.

Uvodne napomene. U nadi, da će zvučati iskreno, želim ovaj Izvještaj započeti riječima zahvalnosti Bogu i braći naše Zajednice što su mi dopustili, ovako nedostojnom, stajati na čelu ove starodrevne, slavne i ugledne Provincije i to u vremenu koje se može usporediti s najtežim vremenima kroz koja je naše Zajednica tijekom svoje povijesti prolazila.

Na ove riječi zahvalnosti odmah nadovezujem riječi molitve i molbe za oproštenje. Lagao bih, kada bih rekao da se nisam trudio, da nisam nastojao, no griješio bih, kada bih rekao da nije bilo propusta i pogrešaka, no potiho se, u dnu srca, nadam da one nisu ni pojedincima ni Zajednici nanijeli štetu u velikim stvarima, no i pored toga najponiznije molim, da mi vi, ovdje nazočni, u ime svih, oprostite.

U svezi s ovim još bih jednu stvar želio istaknuti. Postojao je, naime, neki tihi nesporazum s nekim od članova naše Zajednice. Krivnju pripisujem sebi, jer nisam uvijek uspijevao svoj način vođenja Zajednice učiniti transparentnim, stoga sada osjećam potrebu da o tome ponešto kažem, što bi, barem se tako nadam, moglo koristiti budućem provincijalu i budućoj provincijskoj upravi.

Jedan od osnovnih principa moga provincijalskog djelovanja bila je maksima da Zajednica ne treba i ne smije

biti grob pojedincu. Meni je ovaj princip bio nekako sam po sebi razumljiv i prihvatljiv, no ponekima nije i nerijetko sam doživljavao ozbiljne prigovore, da nanosim štetu zajednici štiteći pojedinca. No, ako je to i bilo tako, činio sam to zato što sam bio uvjeren da će Zajednica preživjeti makar se u njoj nalazila i poneka crna ovca. Kad zajednica slabom, pa i grešnom, pojedincu, dadne vremena i prostora da preživi, čini mi se da čini dobro.

Drugo, u čemu je dolazilo do nesporazuma, čak i s najbližim suradnicima, bio je moj, možda ga tako treba označiti, prejaki osjećaj za kontekstualnost. Taj termin nam je zasigurno svima poznat iz gimnazijskih dana, a označuje ono što je isprepleteno, označuje misaonu cjelinu kojoj pripada neka riječ, rečenica, izjava i slično. Pojedini jezični ili logički elementi dobivaju svoj točan ili potpun smisao samo iz konteksta u kojemu se nalaze. To, u prenesenom značenju, vrijedi za djelovanje pojedinca u okvirima zajednice, pa i u okvirima njegove društvene okoline. Da bi njegovo djelovanje bilo razumno i razumljivo, potrebno je stalno misliti u kojemu se kontekstu ono događa.

U našoj zajednici, međutim, ima pojedinaca, koji izdvoje sebi cilj ili zadatak i ne odustaju od njega dok ga ne ostvare, što oko njega gori, što ima puno važnijih stvari, to takva pojedinca ne zanima. On je slijep za svoju okolicu. Takvi poslovi mogu biti pisanje knjige, izgradnja crkve, obnova samostana, stanje u njegovu distriktu, itd., a što je sa Zajednicom i njezinim pojedincima, njihovim poslovima i brigama, takva pojedinca ne zanima, zanima ga njegov uspjeh i priznanje koje iz toga slijedi. Takvom članu zajednice kontekstualnost života ništa ne znači, te lako postane teretom svoj zajednici. U tom je smislu trebalo razumjeti i zaključak br. 10. sa posljednjeg našeg Provincijskog kapitula 1997. godine.

S takvom je braćom dolazilo do nesporazuma. Ja sam jednostavno osjećao da Zajednica i njezini članovi moraju imati osjećaja za kontekstualnost, a za primjer, sasvim svjesno, navodim tri segmenta našega života upravo u ovo zadnje vrijeme, mislim na rat i poraće. Jedan je političke naravi. Ne može se ni živjeti ni djelovati a da se ne uzimaju u obzir političke prilike. One uvijek čine kontekst našega života. Drugi primjer je crkvene naravi. Ne računati s prilikama u našoj mjesnoj Crkvi i ne uvažavati ih, graničilo bi s ludošću, da ne kažem, nevjerom. Ili treći primjer: situacija u Franjevačkom redu, kojega ja naša Provincija dio. Ne htjeti znati koje su i kolike su potrebe našeg Reda, zatvoriti oči pred njima, bilo bi ne samo nerazumno nego i nedostojno, možda bi se to moglo nazvati čak izdajom. Evo, ovakvo razmišljanje, koje je često uvjetovalo neke odluke, nisam uspio učiniti transparentnim nekoj braći, pa i za to molim oproštenje.

Bitne stvari Izvještaja. Sada, kada sam ovo izrekao, mogu odahnuti, jer će neke stvari, čak i unatrag, postati jasnije, a i one, o kojima ću govoriti, bit će, nadam se, gledane u drugom svjetlu.

Najprije ono o čemu neću govoriti. Neću govoriti o našoj pastoralnoj djelatnosti u obliku župnog pastorala, o redovničkoj disciplini, o ekonomskoj situaciji u kojoj se nalazi naša Provincija. O tome govore: izvještaj mngp. o. vizitatora, izvještaj fra Ive Orlovca načinjen na temelju gvardijanskih izvještaja, te izvještaj provincijskog ekonoma. Neću govoriti ni o odgoju, o njemu govore izvještaji vijeća zaduženih za taj važni posao u našoj zajednici.

Reći ću tek načelno, da se sadašnja Provincijska uprava često vraćala zaključcima zadnjega Provincijskog kapitula, osobito onima, koji su se odnosili na evangelizaciju i na formaciju. Primjereno je proslavljena trogodišnja priprava za proslavu jubileja Kristova rođenja s nakanom obnove cijele

Zajednice i svakoga pojedinca, kako to traži zaključak br. 1, zadnjeg prov. kapitula uz važnu napomenu da smo iskreno poštivali propise i ponude mjesnih ordinarija i da smo na tom planu s njima surađivali.

O situaciji glede trajne formacije i obrazovanja govorit će drugi izvještaji. Moram ipak konstatirati da nismo uspjeli ostvariti dio zaključka br. 6, u kojem se traži „da se Gimnazija otvori i za vanjske đake", a „Teologija za primanja studenata laika", mada također treba reći da to nije ni jednostavno ni lako. O ovom treba i ovaj Provincijski kapitul razmisliti.

Vraćam se onomu o čemu ću ja, iz jednog posebnog razloga, malo dulje govoriti, a to su djelatnosti naše Zajednice koje nisu nužno vezane uz rad na župama pa ni za rad u odgojnim zavodima, a na koje se sve više stavlja naglasak kako u okvirima našega Reda tako i redovništva uopće. Činim to i iz razloga kontekstualnosti, o čemu je maloprije bilo govora.

Ključ za čitanje generalnih konstitucija. Devedesetih je godina u našoj Generalnoj kuriji sačinjen ključ za čitanje Generalnih konstitucija pod nazivom „Franjevački identitet". Knjižica je prevedena i na hrvatski jezik i objavljena u Zagrebu 1991. godine. U jednom od zadnjih poglavlja te knjižice govor je o našem poslanju u svijet. Među inim se kaže: „Crkvena je hijerarhija od nas tražila sudjelovanje u pastoralnim djelatnostima, osobito na razini mjesnih crkava. Mnoga su braća posvećena radu na župama. Ove GG KK drže taj posao dijelom naše karizme. Ne bi li ipak trebalo, dakako bez isključivosti, razmisliti u kolikoj mjeri taj način institucionaliziranosti koči ili bar otežava proročku dimenziju našeg poslanja koje prema duhu GG KK manje ide za institucijama, a preferira „rubne" oblike evangeliziranja?" (s. 78.)

Na ovaj upit, zbog pluralizma i duha univerzalnosti u našem Redu, odgovori se jako razlikuju od jedne do druge

provincije i od jedne do druge generacije. Treba reći da GG KK otvaraju perspektive, a konkretni koraci zahtijevaju mnogo razboritosti i bratskog prihvaćanja u ljubavi.

Ovakvo čitanje GG KK doživjelo je na zadnja dva generalna kapitula svoje još čvršće utemeljenje, sve u namjeri, da bi se pomoglo braći da ostvare „proročku zadaću podsjećanja na Božji plan o ljudima i služenja mu" (Vita Consecrata 73) i to po „*Christi vivendi forma*" koju su usvojili Franjo Asiški i njegovi prvi drugovi" (PG - Poruka Generalnom ministru Manje braće, Ivan Pavao II, 5. svibnja 1997.). U samom se pak dokumentu s Generalnog kapitula 1997. godine „Od predaje do proroštva: orijentacije i prijedlozi" uz naglasak da nas „slušanje i dijalog sa svijetom i s poviješću vraćaju srcu našeg poziva: „U ime Gospodnje započinje život Manje braće" stavljaju mir, skrb za siromašne i dijalog kao proročki zadaci u centar naše franjevačke pozornosti.

Tako u broju 8. toga dokumenta stoji: „Da bismo bili promicatelji nove 'kulture nade i solidarnosti' u ovom svijetu koji trpi i koji istodobno daje nazrijeti znakove nade, Generalni kapitul:

- Potvrđujući prvenstvenu opciju za siromašne i odbačene današnjeg društva traži od braće da s njima dijele njihov život, njihovu povijest i njihovu nadu te da od njih budu i evangelizirani.

- Da se - vjerni svom identitetu Manje braće i interpelirani od nejednakosti koje stvaraju sve dublji prokop između bogatih i siromašnih i uzrokuju isključivanje i odbacivanje - na razini konferencija i u jedinstvu s Franjevačkom obitelji konkretno založimo za pravdu, mir i očuvanje stvorenoga; jer je zalaganje nastaje iz naše duhovnosti i predstavlja franjevački doprinos novoga tisućljeća.

- Zabrinuti zbog situacije tolikih ljudi koji su prisiljeni napustiti svoje teritorije, naročito radnika iseljenika, izbjeglica, etničkih manjina, potiče Generalni definitorij da - preko

Ureda za pravdu, mir i očuvanje stvorenoga - stvori mrežu osoblja i sredstava radi interveniranja u potrebama iseljenika".

Osluškujući poruke zadnjih generalnih kapitula i slijedeći koliko nam je to bilo moguće instrukcije Generalnog definitorija, i sami smo sve više polagali važnost na ovu vrstu djelovanja članova naše Zajednice. Kao potvrdu rečenoga navodim tri segmenta naše djelatnosti: Rad na stvari mira, karitativnu i komunikacijsku djelatnost.

Rad na stvari mira. U spominjanom „Ključu za čitanje Generalnih konstitucija" se već na prvim stranicama naglašava da je medu naporima što ih je Red učinio u zadnje vrijeme, da bi svoju prošlost posadašnjio i odgovorio današnjem svijetu, jest stavljanje na prvo mjesto posvješćivanja našega poslanja kao glasnika pomirenja, pravednosti i mira. (s. 23.) Red želi, dakle, oživjeti baštinu sv. Franje, koji je tražio od braće da budu ne samo blagi i miroljubivi (Potv. Pravilo 3,11.) već i pomiritelji svih ljudi te glasnici mira i pravde (PPR 2, 17). Na ovom sam, kako sam znao i umio, i sam radio a svestrano sam poticao i pomagao rad i druge braće, u prvom redu rad našega Vijeća za pravdu, mir i ekologiju. Tom Vijeću je priključena i Agencija za povratak prognanih i iseljenih, a u njegov rad su bile uključene tri srodne institucije: Odjel za interreligijski dijalog „Instituta za kulturu mira" iz Splita, što ga vodi fra Mile Babić, Interreligijska služba „Oči u oči", što je vodi fra Ivo Marković, te Internacionalni multikulturni interreligijski centar, što ga vodi fra Marko Oršolić, st. Svima je na čelu stajao fra Luka Markešić, pročelnik spomenutog Vijeća.

O radu Vijeća čut ćemo posebni izvještaj, no ovdje neka bude spomenuto ovo iz tog izvještaja: „Sve su ove ustanove, u ovom vremenu imale jedan glavni cilj - raditi na stvaranju pravednog mira u Bosni i Hercegovini, koji se gradi posebno povratkom prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba u svoje

domove i zavičaje. Pri tom, dakako, postići, da taj povratak bude ostvaren tako da ljudi mogu živjeti mirno i slobodno, od rada i s perspektivom koja obećava dobru budućnost njima i njihovoj djeci". Već ovakva višeslojnost i mnogostrukost rada na izgradnji mira i povratka ljudi pokazuje stvarnu angažiranost naše zajednice u tim uzvišenim djelima. Nju su ovi angažirani članovi naše Zajednice provodili govorom istine, djelom solidarnosti i duhom molitve i tako nas svrstavali u „glasnike pomirenja, pravednosti i mira", što i treba izrastati „iz naše duhovnosti i predstavljati franjevački doprinos trećem tisućljeću", kao što stoji u spomenutom dokumentu „Od predaje do proroštva" (s.16.).

Na poseban bih način naglasio organiziranje molitvenih susreta „Duh Asiza" i interkonfesionalnu molitvu za jedinstvo kršćana. Molitveni susret „Duh Asiza" je priređivan svake godine krajem listopada kao spomenčin na događaj susreta predstavnika religija u Asizu, 27. listopada 1986. godine, kada je papa Ivan Pavao II., u duhu dijaloga, molio zajedno s predstavnicima svih religija za mir u svijetu kao zajedničko dobro cijeloga čovječanstva. Spominjem i uređenje ili gradnju Kuće mira na Šćitu u Rami. To će nam, nadam se, postati mjesto na kojemu ćemo razvijati franjevačku duhovnost u smislu ravnoteže kontemplacije i akcije, duha molitve i opcije za siromašne. Ovakva nastojanja su predviđena, da ne kažem i naređena zaključkom br. 13. zadnjega provo kapitula.

Karitativna djelatnost. Već smo čuli iz dokumenta „Od predaje do proroštva" kako zadnji Generalni kapitul od braće, potvrđujući prvenstvenu opciju za siromašne i odbačene današnjega društva, traži „da s njima dijele njihov život, njihovu povijest i njihovu nadu" (s. 16.). Mogu potvrditi da smo, možda pokrenuti ratnim nevoljama, dobrano pokazali da nismo odustali od duha naših Generalnih konstitucija, koje u 21. 97. jasno kažu: „Neka sva braća zajedno i pojedi-

načno budu na strani odbačenih...". U najmanju ruku smo se trudili, iako ne svi u istoj mjeri; stoga želim zahvaliti onima koji su nam osvjetlali obraz u okviru „Kruha sv. Ante" ali izvan tih okvira. Njihovo zalaganje i njihov rad su uvelike pridonijeli ostvarenju onoga što od nas traži Generalni naš kapitul, vidi zaključak br. 12.

Komunikacijska djelatnost. Koliko je njegovanje komunikacija postalo važno unutar zajednice, Reda, pa i s cijelim svijetom potvrđuju mnoga razmišljanja i odluke kako generalnog tako i provincijskog vodstva Reda. Zadnji Generalni kapitul, naglašavajući „daje dijalog novo ime za ljubav, te da vjerski pluralizam, traženje mira i međuovisnost na svim područjima zajedničkog života i ljudskog promaknuća iziskuje dijaloški stil odnosa", odobrava osnivanje Ureda za dijalog, koji bi imao tri komisije: za ekumenski dijalog, međureligijski dijalog i dijalog s kulturama. Jedan od članova toga Ureda je i fra Ivo Marković. U svom izvješću o radu toga Ureda fra Ivo predlaže, da se „1.1 Franjevačkoj provinciji Bosna Srebrena osnuje Komisija za interreligijski dijalog koja bi koordinirala inicijative i rad na tome području".

Na ovom mjestu bih spomenuo već postojeće Vijeće za kulturno-znanstvenu djelatnost i izdavaštvo u našoj Provinciji. Iz izvještaja pročelnika toga vijeća vidljivo je da ono samo sebe shvaća preusko, okrenuto je samo izdavaštvu i na tom području je učinjeno puno više nego prijašnjih godina. Izostala je komunikacijska koordinacija. O izdavaštvu bi se moglo brinuti uredništvo „Svjetla riječi", a Vijeće bi trebalo preustrojiti i povjeriti mu ovu brigu za dijaloga na svim područjima našega života ili ono što smo nazvali komunikacijska koordinacija.

Ovo komuniciranje unutar Zajednice i sa svijetom je neizostavljiv posao. Nedavno sam čitao u jednim novinama razgovor između Günthera Grassa i Pierra Bourdieua, dviju

vodećih ličnosti u njemačkoj i francuskoj kulturi (Zarez, 8. 6. 2000.). U tom razgovoru, najednom mjestu, Bourdieu kaže: „Kako možemo mi, intelektualci, pridonijeti nekom takvom pokretu za 'socijalnu Europu'? Moć vladajućih, nastavlja on, nije samo ekonomska, ona je i intelektualna, duhovna moć. Upravo zato je došlo vrijeme da mi 'govorimo', da ponovno uspostavimo zajedničku utopiju, jer u sposobnosti neoliberalnih vlada spada i to da ubijaju utopije, da utopije pokažu kao prevladane".

Evo razloga za našu komunikaciju sa svijetom, za naš ulazak u javne medije. „Dijalog s današnjim svijetom, osobito sa svijetom mladih, nije za nas franjevce slobodan izbor nego zadaća. Mi smo pozvani da budemo poslani u svijet kao Božji ljudi, u bratstvu i malenosti, u svijet koji se mijenja i traži. Pozvani smo da otkrivamo nove svjetove, ljudskije i drukčije, da stvaramo kulturu dijaloga, solidarnosti, suosjećanja, prihvaćanja različitih stvarnosti" (Gen. 42). Nije, da to nismo činili. Činili smo to često, čak i dobro, no i u tu našu djelatnost treba unijeti više reda.

Ne mogu ovdje ne citirati najnovije Pismo o. Generala braći. On u njemu, na jednom mjestu kaže: „Živimo u trenutku od izvanredne važnosti za povijest koja se nalazi u dubokom procesu preobrazbe. Susrećemo tolike znakove života i nade u pozitivnu obnovu. Brojna su također i pitanja ljudi i žena našeg vremena koji traže novi smisao i nove sadržaje za svoj život. To nas poziva i potiče da budemo uvijek spremni dati odgovor svakomu tko traži razlog nade koja je u nama (usp. 1 Petr 3,15) i to vidljivo očitovati simbolima i životnim stilom koji je znakovit za čovjeka današnjice. Treba nam se također suočiti s tolikim pozitivnim zahtjevima koje naš svijet nosi u sebi". (Franjevački red danas, s. 7.)

Promatrajući našu povijest ovih zadnjih pokoncilskih godina, moramo priznati da nam je danas jasniji naš identitet kao Male braće, utemeljen na iskustvu i duhovnoj poruci sve-

toga Franje, identitet označen i utvrđen našim zakonodavstvom i novijim dokumentima Reda. Potrebno je prijeći na pravo djelovanje, zapravo na življenje naših zavjeta. Zavjeti otvaraju put pravoj ljubavi (čistoća), stvarnoj solidarnosti (siromaštvo) i potpunoj i odgovornoj raspoloživosti (poslušnost). Oni izriču i očituju potpuno predanje Bogu, naš evanđeoski nacrt života, ujedinjujući i pojednostavljujući naše svagdanje bivovanje.

„Naša posebnost, kao posvećenih osoba, jest to da smo s prisutnim Bogom, da ga slušamo, promatramo, da ga svojim životom svjedočimo i riječju naviještamo. Budućnost će mnogo zavisiti o našoj sposobnosti da prisutnog Boga svjedočimo u ovom složenom svijetu, ostvarujući u životu iskustvo koje imamo s njime slijedeći siromašnog Isusa Krista po primjeru svetog Franje". (H. Schaluck, Ispuniti zemlju... 111).

Srodne aktivnosti. Među naše aktivnosti, koje nisu nužno vezane za župni pastoral spadaju još: rad s mladima - Frama, rad sa studentima - Studentski centar - Kovačići i Franjevački svjetovni red, te naša svetišta: Bistrik, Podmilačje i Olovo. I o ovim aktivnostima po nekoliko riječi.

Rad s mladima - FRAMA. Mnoge su provincije diljem svijeta načinile lijepa iskustva u radu s mladima u duhu sv. Franje. Od toga je nastao pravi pokret, u našem narodu nazvan znakovitim imenom FRAMA - Franjevačka mladež. Kod nas se taj pokret počeo događati nekako poslije rata, da bi svoju organiziranost pokazao poslije kapitula 1997. godine, kada je briga oko FRAME bila povjerena fra Josi Oršoliću. O tome će nam govoriti fra Joso. Ja ovdje želim izreći tek svoju žalost što neka braća nisu imala dovoljno sluha za ovu tako potrebnu i za nas franjevca, reklo bi se, od Boga darovanu šansu, okupljanja i rada s mladima u duhu franjevačkog pokreta. O tome moramo ozbiljno porazgovarati na ovom kapitulu. U radu s mladima u okviru FRAME kriju se broj-

ne mogućnosti od širenja Franjinog shvaćanja kršćanstva do novih zvanja za redovnike i svećenike. Moguće mjesto kao centar FRAME predlažem Novu Bilu.

Rad sa studentima - Kovačići. Povijest zgrade na Grbavici, Zagrebačka ulica br. 18. uglavnom je svima poznata: Sagrađena je pred II. svjetski rat kao Franjevačko učilište, oduzeta od nove vlasti, pedesetak godina služila za smještaj poljoprivrednog fakulteta, u ovom ratu devastirana ispaljena.

Poslije odlaska velikosrpskih postrojbi započinje naša borba za povratak i obnovu te zgrade. Gotovo na svim instancama od državnih preko federalnih, kantonalnih i općinskih dobili smo usmenu suglasnost, čak i pismenu urbanističku dozvolu za izvođenje rekonstrukcijskih radova, no još se nitko ne i usuđuje dati nam pismeni dokument o povratku zgrade u naš posjed, makar se činilo, da će se i to uskoro dogoditi.

Kako je zgrada bila gotovo totalno porušena, a mi nismo imali novčanih sredstava da je sami obnovimo, svejedno s kojom namjenom, to smo uznastojali pronaći donatore, a pronaći donatore, da bi se popravljala franjevačka teologija, bilo je iluzorno, pogotovo što je poznato, da mi imamo obnovljenu zgradu za našu bogosloviju na Nedžarićima. To je jedan od razloga, no nije jedini ni najvažniji, što je Provincijska uprava počela razmišljati o drugoj i drukčijoj namjeni zgrade. O tom je razgovarano ne samo na sjednicama Definitorija Provincije nego i na jednoj sjednici Proširene provincijske uprave. Nakon svih tih razmišljanja i razgovora donesen je zaključak, da je najprimjerenije da se zgrada tako obnavlja, da bi mogla poslužiti kao internacionalni studentski centar odnosno kao internacionalni studentski dom, s tim što su predviđene prostorije u kojem bi se mogao smjestiti teološki fakultet ako bi došlo do ujedinjenja dviju teologija, naše i nadbiskupijske. Smatrali smo, da ćemo, ako tako po-

stupimo, najlakše dobiti donacije i da ćemo tako najčasnije izvršiti jedna dug prema mladima ove zemlje, prema studentima.

Poznat je pokušaj osnivanja i vođenja tzv. katoličkih škola, no još nije jasno, da li se upravo tim vrši najjači utjecaj u smislu vjerničkog ili nacionalnog odgoja mladih, nego se pomišlja, da je studentsko vrijeme pogodnije za takvu vrstu djelatnosti. Prelijepo bi bilo kada bismo mi, bosanski franjevci, imali priliku voditi jedan internacionalni dom te 150 ili više mladih ljudi učiti kako se vodi dijalog, kako se živi tolerancija, ili uopće što je to suživot, ne mjereći pri tom, što bismo im pomogli, da se akademski obrazuju i tako se uključe u stvaranje nove i ljepše budućnosti za ovu zemlju. To bi, čini mi se, bio naš veliki doprinos svim ljudima Bosne i Hercegovine.

Budući da će, vjerujem, i ekonom Provincije o ovom projektu kazati koju riječ, ja ću ovdje stati u nadi da smo krenuli pravim putom i da će nova Provincijska uprava nastaviti tim istim putom.

Rad sa odraslima - Franjevački svjetovni red. Nekada nezaobilazna aktivnost članova naše Zajednice oko FSR prolazi zadnjih godina kroz veliku krizu. Broj trećoredaca, kako smo ih zvali, rapidno se smanjivao, a braća voditelji FSR sve su više bili frustrirani. To je dovelo do toga, da je neizmjerno teško obnoviti ovu aktivnost i da su nam gotovo svi pokušaji ostali bez vidljiva uspjeha. Na zadnjem kapitulskom kongresu za provincijskog asistenta FSR izabran je brat koji je pobožan, komunikativan i koji voli franjevačku stvar. Nije uspio, rezignirao je. Ni njegov nasljednik nije uspio, a treći brat je obećao makar snimiti situaciju u FSR, što će vjerujem biti vidljivo iz njegova izvještaja.

Ovo sve govorim s tugom, ali i s nadom. S nadolaskom mira poboljšat će se i okolnosti, a mislim da će se u nama

ponovno javiti potreba i želja da od svog bogatstva, da od franjevačkoga duha nešto poklonimo i drugima, kao što je to činio i sv. Franjo.

Naša provincijska svetišta: Olovo, Bistrik, Podmilačje. Prije nego što kažem koju riječ o svakom od ovih svetišta, moram izreći dvije napomene. Prva se napomena odnosi na naziv, koji se može dovesti u sumnju: Jesu li ta svetišta - Olovo, Bistrik i Podmilačje - provincijska i što to znači, a druga se napomena odnosi na suvremenu pojavu da vjernici sve više svoju vjeru prakticiraju hodočašćeći, kroz hodočašće. Ne bismo, dakle, smjeli propustiti a da o ove dvije stvari na ovom Kapitulu ne progovorimo.

Najprije Olovo. S ponosom znamo govoriti da je Olovo u prijašnja vremena bilo najveće Marijino hodočasničko mjesto na Balkanu, a danas? Nastojanja upravitelja Svetišta i ljudi iz Provincijalata nisu dovoljna, zato pitanje: što to znači daje Olovo provincijsko svetište?! Malo se ponosim idejom da 1. svibnja započinjemo u Olovu svibanjske pobožnosti, kao i uzoritom kardinalu za podršku. Time je Olovo izvučeno iz zaborava, no ni to nije dovoljno. Vrijedno je da o tome razmislimo.

Podmilačje je pitanje za sebe, pogotovo zato što je i župa. No, Podmilačje je šansa za cijelu Crkvu u Bosni, a time i za naša Provinciju. Obnova i upravljanje Svetištem Podmilačje nadilazi snage kako župnika u Podmilačju tako i samostana u Jajcu, pa sam mišljenja da bi ovaj Provincijski kapitul trebao sagledati važnost i šansu Podmilačja te još čvršće odrediti uloge župnog i samostanskog osoblja, te ulogu Provincijske uprave: moja je neka ideja bila, koja nije prošla na zadnjem kapitulu, da Podmilačje postane mjesto našega novicijata i da se sve pogodnosti koje mjesto i okoliš pružaju pretvore u mjesto duhovnih obnova članova naše Zajednice. Na taj način Podmilačje i njegova šansa ne bi bili potrošeni za jedan ili dva dana. Podmilačje bi se pretvo-

rilo u mjesto molitve i brojnih hodočašćenja. I na ovom kapitulu Podmilačje treba biti ozbiljna tema za razgovor i donošenje odluka.

Svetište sv. Ante - Bistrik. Više od jednog stoljeća svetište sv. Ante na Bistriku u Sarajevu je veliko okupljalište štovatelja sv. Ante i to ne samo katolika. Svetkovina sv. Ante i utorci uvijek pružaju veliku šansu za navještaj vjere u Isusa Krista i to u jednoj nekatoličkoj sredini. Uz to samostan sv. Ante pruža i velike mogućnost za izvanžupni pastoral studenata i pripadnika članova FSR-a i inače za rad s manjim skupinama. Odlaskom profesorskog zbora s Bistrika njegova uloga se nije promijenila, samo smo s Nedžarićima dobili još jednu šansu za svoje franjevačko djelovanje. Bistrik nam i dalje ostaje važan i zbog položaja i zbog i danas velikog broja posjetitelja. U svezi s ovim treba reći da se na Bistriku puno toga poduzima i radi, no Kapitul bi i glede Bistrika trebao zauzeti čvršći stav, posebice glede njegove uloge. Svaštarenje ni ovdje ne donosi veliku korist.

Bolnica - Nova Bila. Članovi naše Zajednice puno su našem hrvatskom narodu dali preko ili kroz „Bolnicu -Nova Bila", a puno smo i mi od te bolnice primili, i pomoći i ugleda. Sada se, nakon što je Bolnica iselila iz župnih prostorija i nakon što je jedan dio nove bolnice izgrađen i useljen, postavlja pitanje: Je li tim prestala naša uloga?! Na ovo bi pitanje trebao odgovoriti Provincijski kapitul. Jedno je sigurno: mi se ne bismo trebali odreći pastoralne brige za bolesnike kao i za stanovnike budućeg staračkog doma koji su časne sestre izgradile tik uz Bolnicu.

Završna misao. Zbog preobilja izvještaja predviđenih za Provincijski kapitul ja sam se ograničio na jedno specifično područje - na našu izvanžupnu djelatnost i to iz razloga, koji su, nadam se, iz pročitanog teksta postali jasni. Pokušao sam biti transparentan i ne biti predug. Vjerujem, da sam, barem djelomično, u tome uspio.

Za kraj ne mogu, a da još jedanput ne posegnem za prioritetima Reda za šestogodište 1997.-2003. Najednom mjestu stoji jedna od ključnih misli s Generalnog kapitula 1997. godine. Ona glasi, i njome završavam: „Naš franjevački poziv u svim svojim pojavnostima ima svoj razlog opstanka ne u onom što radimo nego u onom što jesmo: pozvani da, slijedeći stope i nauk Gospodina Isusa Krista, izgrađujemo bratstvo u kojem se iznad svega traži i ljubi Bog. Bitno je dakle za svakog pojedinog brata i za cijelo bratstvo „imati Duh Gospodnji i njegovo sveto djelovanje". Traži se dakle da braća, „otklanjajući svaku zapreku, zapostavljajući svaku brigu i zauzetost, nastoje što bolje mogu služiti, ljubiti, štovati i častiti Gospodina Boga iskrenim srcem i čistim umom" (Od predaje do proroštva, s. 47 .). Zaključak je jednostavan: Budući da je duh molitve i pobožnosti bitni element u životu i djelovanju Manje braće, ovaj Kapitul ne bi smio proći, a da ne naglasimo, i to izričito i glasno, potrebu izrade i ostvarivanja Programa osobnog života i Programa života u bratstvu.

Sarajevo, srpanj 2000.

BILJEŠKA O AUTORU

Fra Petar Anđelović (Boća kod Brčkog, 9. prosinca 1937.- Sarajevo, 14. siječnja 2009) bio je ugledni bosanski franjevac, publicist, provincijal Franjevačke provincije Bosne Srebrene za vrijeme posljednjega rata u Bosni i Hercegovini (1992-1995).

Osnovnu školu je pohađao u rodnom mjestu (1945-1949), gimnaziju u Visokom (1949-1955, 1956-1958), novicijat u Kraljevoj Sutjesci (1955-1956), filozofsko-teološki studij u Sarajevu (1960-1964) i Fuldi (1964-1966), studij publicistike u Münsteru (1972-1975). Svečane zavjete položio je 8. prosinca 1961. Za svećenika je zaređen 12. srpnja 1964. Obnašao je razne službe. Bio je kapelan u Essenu (1966-1972), definitor Provincije (1973-1976), tajnik Provincije (1976-1982), župnik u Zenici (1982-1985) i gvardijan u samostanu sv. Ante u Sarajevu (1985-1991. i 2000-2003). Provincijal je bio od 1991. do 2000. Umro je u Sarajevu obavljajući dužnost nacionalnog i provincijskog duhovnog asistenta Franjevačkog svjetovnog reda u BiH.

Kao gimnazijalac i student isticao se nastupima literarnog sadržaja na sjednicama *Serafske imakulate* i zbora *Jukić*. Studij publicistike usmjerio ga je da se bavi pitanjima i problemima korištenja suvremenih sredstava komuniciranja u naviještanju evanđelja. U vrijeme boravka u Njemačkoj surađivao je u esenskom listu *Ruhrwort* i još

nekim drugim periodičkim publikacijama, a od tuzemnih u *Dobrom Pastiru* (1966), *Bosni Srebrenoj* (1969, 1971, 1973, 1976, 1981, 1984, 1987), *Jukiću* (1972, 1980), reviji *Nova et vetera* (1980, 1982, 1986), *Kani* i *Svjetlu riječi* od 1983, *Bosni franciscani* (1997, 2000). Bio je urednik provincijskog glasila *Bosna Srebrena* (1976-1982).

Objavljene knjige:

• *Mi ostajemo* (Zagreb, 1995)

• *Vjerni Bogu vjerni Bosni* (Sarajevo, 2000, 2001, 2002)

• *Bosanski franjevci na pragu trećega tisućljeća* (Sarajevo, 2003)

• *Stvarnost(i) okom vjernika* (Sarajevo, 2004)

• *Franjevačka karizma u 26 slika* (Sarajevo, 2006)

• *Fratar i njegova Bosna* (Sarajevo, 2007, 2008, 2009)

O njegovim knjigama objavljena je knjiga:

• *Rekli su o Bosni i bosanskim franjevcima* (Sarajevo, 2002)

Za svoj je rad dobio mnoga društvena priznanja:

• Zlatna plaketa Lige humanista

• Menschenrechtspreis njemačke zaklade Friedrich Ebert (1997)

• Priznanje od asocijacije Antonietta Labisi iz Italije (2000)

• Nagrada *Sloboda* Međunarodnog centra za mir iz Sarajeva za doprinos humanizmu, borbi za ljudska prava i slobodu u BiH, Europi i svijetu (2003)

• Šestoaprilska nagrada Grada Sarajeva (2004)

• Povelja Saveza logoraša BiH

• Orden Danice hrvatske s likom Katarine Zrinske (koji mu je 2007. dodijelio predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić)

• Nagrada Udruženja izdavača i knjižara BiH za najboljeg autora u 2007. godini

KAZALO

I. ODNOSI

II. POLITIKA

III. NADANJA

IV. DOKUMENTI

1209 OFM 2009 800